

Raport Kërkimor

**EFEKTET E
INTELIGJENCËS
ARTIFICIALE NË TË
DREJTAT E NJERIUT -
RASTI I KOSOVËS**

Nëntor 2024

Botuesi: Instituti për Teknologji dhe Shoqëri (ITS) në bashkëpunim me Metamorphosis Foundation for Internet and Society

Autor: Atdhe Lila – ITS

Redaktor: Mila Josifovska Danilovska - Metamorphosis Foundation for Internet and Society

Financuar nga : Western Balkans Fund (WBF)

Prishtinë, 2024

Të gjitha të drejtat e rezervuara. Asnjë pjesë e këtij botimi nuk mund të riprodhohet, ruhet në një sistem rikthimi, ose të transmetohet në çfarëdo forme ose me çfarëdo mënyre - elektronike, mekanike, fotokopjuese, incizimi ose ndryshe - pa lejen paraprake me shkrim nga ITS, përveç citimeve të shkurtra të përdorura për kritikë ose qëllime rishikimi.

Pikëpamjet e shprehura në këtë hulumtim janë të autorëve dhe nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht pikëpamjet e Institutit për Teknologji dhe Shoqëri, Fondacioni Metamorphosis ose Western Balkans Fund.

Mbështetur nga:

ITS INSTITUTE FOR
TECHNOLOGY
AND SOCIETY

Instituti për Teknologji dhe Shoqëri
Rr. Zenel Salihu nr. 28 Prishtinë
<https://institutets.com/>

Tabela e Përmbajtjes

Shkurtesat.....	4
Përmbledhje Ekzekutive	6
Kapitulli I: Hyrje.....	9
1.1. Ndikimi i AI në të Drejtat e Njeriut	12
1.2. Qëllimi i hulumtimit.....	15
1.3. Metodologjia	15
Kapitulli II: Korniza Ligjore dhe Politike e AI.....	16
2.1. Kuadri Ligjor dhe Politik i Bashkimit Evropian për AI.....	17
2.1.1. Akti i Inteligjencës Artificiale	17
2.1.2. Rregullore e Përgjithshme për Mbrojtjen e të Dhënave	20
2.1.3. Ligji i Shërbimit Dixhital	21
2.1.4. Direktiva NIS2.....	23
2.1.5. “Libri i Bardhë” mbi Inteligjencën Artificiale	25
2.1.6. Udhëzimet etike për AI të besueshme	26
2.2. Korniza Ligjore dhe Politike e AI të Kosovës	27
2.2.1. Agjenda Dixhitale e Kosovës 2030	28
2.2.2. Strategjia e E-Qeverisjes Kosova 2023-2027	29
2.2.3. Mbrojtja e të dhënave dhe privatësia.....	30
2.2.4. Liria e Shprehjes	37
2.2.5. Barazia dhe Mosdiskriminimi	41
Kapitulli III : Vlerësimi i ndikimit të UA mbi të Drejtat e Njeriut në Kosovë.....	46
3.1. Mbrojtja e të dhënave dhe privatësia.....	47
3.2. Liria e Shprehjes.....	51
3.3. Barazia dhe Mosdiskriminimi	54
Kapitulli IV: Peizazhi i UA dhe përgatitja e palëve të interesuara në Kosovë.....	56
4.1. Palët kryesore të interesit në ekosistemin e AI të Kosovës.....	57
4.2. Gatishmëria e Palëve të Interesuara në Kosovë	60
4.3. Boshllëqet e gatishmërisë së palëve të interesuara.....	70
4.4. Standardet për Rregulloren e AI.....	72
Kapitulli V: Rekomandime	79
Kapitulli VI: Përfundim	81

Shkurtesat

AI – Artificial Intelligence - Inteligjenca Artificiale

AIP - Agjencia për Informim dhe Privatësinë

AIS - Agjencia për Shoqërinë e Informacionit

ASYCUDA - Sistemi i Automatizuar për të Dhënat Doganore

BIRN - Rrjeti Ballkanik i Gazetarisë Hulumtuese

CCTV - Televizion me qark të mbyllur

CEDAW - Konventa për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Kundër Grave

CSA - Agjencia e Sigurisë Kibernetike

OSHC - Organizata të Shoqërisë Civile

DPIA - Vlerësimi i Ndikimit në Mbrojtjen e të Dhënave

DSA - Akti i Shërbimeve Dixhitale

DTC - Komisioni i Transformimit Dixhital

EDPB - Bordi Evropian për Mbrojtjen e të Dhënave

BE - Bashkimi Evropian

GDPR - Rregullorja e Përgjithshme e Mbrojtjes së të Dhënave

GIZ - Shoqëria Gjermane për Bashkëpunim Ndërkombëtar

ICK - Innovation Center Kosovo

KPM - Komisioni i Pavarur për Media

ITS - Instituti për Teknologji dhe Shoqëri

JIC - Qendra Inovative Jakova

KFOS - Fondacioni Kosovar për Shoqëri të Hapur

SHGJK - Shoqata e Gazetarëve të Kosovës

NDI - Instituti Kombëtar Demokratik

OJQ - Organizatë Joqeveritare

NIS - Rrjeti dhe Sistemet e Informacionit

Direktiva NIS2 - Direktiva e Sigurisë së Rrjetit dhe Informacionit 2

ODK - Open Data Kosovo

OES - Operatorët e Shërbimeve Esenciale

RIT Kosovë - Rochester Institute of Technology Kosovo

NVM-të - Ndërmarrjet e Vogla dhe të Mesme

SMIL - Sistemi Informativ për Menaxhimin e Rasteve

STIKK - Shoqata e Kosovës për TIK

ATK - Administrata Tatimore e Kosovës

UBT - Universiteti për Biznes dhe Teknologji (Kosovë)

UNDP - Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim

UNMIK - Misioni i Administratës së Përkohshme të Kombeve të Bashkuara në Kosovë

USAID - Agjencia e Shteteve të Bashkuara për Zhvillim Ndërkombëtar

Përmbledhje Ekzekutive

Ky punim, *Efektet e Inteligjencës Artificiale në të Drejtat e Njeriut: Rasti Studimor i Kosovës*, hulumton ndikimin e thellë të Inteligjencës Artificiale (AI) në **të drejtat themelore të njeriut**, veçanërisht duke u fokusuar në të **drejtën për privatësi, lirinë e shprehjes dhe mosdiskriminimin** në kontekstin e Kosovës. Ndërsa teknologjitë e AI bëhen më të ngulitura në jetën e përditshme dhe qeverisjen, të kuptuarit e implikimeve të tyre në të drejtat e njeriut është esenciale për zhvillimin e politikave dhe masave mbrojtëse të përshtatshme.

Studimi fillon duke shqyrtuar tendencat globale në zhvillimin e AI dhe rëndësinë e tyre për Kosovën, një vend me një pasqyrë të sapolindur të AI, por një infrastrukturë dixhitale në rritje. Ndërsa AI ka potencial të jashtëzakonshëm për **rritje ekonomike dhe inovacion**, ajo gjithashtu paraqet rreziqe të rëndësishme, veçanërisht në shoqëritë me korniza të kufizuara ligjore për të rregulluar përdorimin e saj. Hulumtimi nxjerr në pah dobësitë e veçanta me të cilat përballet Kosova për shkak të mekanizmave të saj të pazhvilluar rregullatore të AI dhe kapaciteteve institucionale.

Pyetjet kryesore kërkimore të adresuara në këtë punim përfshijnë:

- Si ndikon AI në të drejtat e njeriut në Kosovë, veçanërisht në lidhje me privatësinë, lirinë e shprehjes dhe mosdiskriminimin.
- Cilat masa ligjore dhe politike janë aktualisht në fuqi në Kosovë për të adresuar sfidat e paraqitura nga AI, dhe si ato krahasohen me standardet ndërkombëtare.
- Gjendja aktuale e ekosistemit të AI në Kosovë, duke përfshirë teknologjitë kryesore, palët e interesuara dhe sektorët që përdorin AI.
- Niveli i gatishmërisë ndërmjet aktorëve kryesorë, si institucionet qeveritare, sektori privat, shoqëria civile dhe academia, në menaxhimin e implikimeve etike dhe shoqërore të AI.

Gjetjet nga kërkimet dytësore, intervistat e palëve të interesuara dhe anketat e kryera me aktorët kryesorë dhe publikun e gjerë zbulojnë **boshllëqe të rëndësishme në ndërgjegjësimin, gatishmërinë dhe rregullimin** në lidhje me teknologjitë e AI. Ndërsa ekziston një ndërgjegjësim i lartë për AI në mesin e publikut të gjerë, kuptimi i implikimeve të tij mbetet sipërfaqësor, shpesh i kufizuar në mjetet gjeneruese të AI si ChatGPT. Ndërkohë, institucioneve publike u mungojnë ekspertiza dhe burimet për të rregulluar në mënyrë efektive AI ose për të siguruar zbatimin e saj etik, duke i lënë derën e hapur abuzimeve të mundshme në fusha si mbikëqyrja, shkeljet e privatësisë, censura dhe praktikat diskriminuese.

Hulumtimi gjithashtu identifikon disa mundësi për përmirësimin e gatishmërisë së Kosovës për AI. Këto përfshijnë zhvillimin e një **kuadri gjithëpërfshirës të qeverisjes së AI**, përafrimin me **standardet e Bashkimit Evropian** dhe rritjen e investimeve në **ndërtimin e kapaciteteve** për institucionet publike, sektorin privat dhe shoqërinë civile. Roli i **organizatave ndërkombëtare** dhe **donatorëve** gjithashtu theksohet si instrumental në nxitjen e reformave të lidhura me AI në Kosovë. Mbështetja e tyre jo vetëm që ofron fonde, por gjithashtu ofron ekspertizë dhe udhëzime

strategjike, duke ndihmuar Kosovën të përafrohet me standardet globale dhe të përshpejtojë transformimin e saj dixhital.

Dokumenti përfundon me **rekomandimet e politikave dhe rregullatore** që synojnë të sigurojnë se teknologjitë e AI zbatohen në një mënyrë që mbështet të drejtat e njeriut, promovon llogaridhënien dhe mbrohet kundër keqpërdorimit. Rekomandimet kërkojnë zhvillimin e kornizave të qarta ligjore, fushata të ndërgjegjësimit të publikut dhe bashkëpunimin e palëve të interesuara për të promovuar përdorimin e përgjegjshëm të AI.

Duke ofruar një analizë të detajuar të inteligjencës artificiale (AI) në Kosovë, ky hulumtim synon të nxisë një dialog kuptimplotë midis politikëbërësve, liderëve të industrisë, shoqërisë civile dhe publikut mbi nevojën urgjente për të rregulluar AI-në, me qëllim mbrojtjen e të drejtave themelore të njeriut në epokën dixhitale

Gjetjet dhe rekomandimet kryesore

Gjetjet kryesore

1. Kosova është në fazat e hershme të zhvillimit të AI, pa një ligj të dedikuar për AI, strategji apo organe qeverisëse, gjë që lë një vakum të rëndësishëm rregullator.
2. Ligjet ekzistuese, si ato për mbrojtjen e të dhënave dhe shërbimet dixhitale, nuk adresojnë drejtpërdrejt sfidat që sjell inteligjenca artificiale, përfshirë përgjegjësinë algoritmike, standardet etike dhe ndikimet mbi të drejtat e njeriut.
3. Përdorimi në rritje i sistemeve të AI paraqet rreziqe për privatësinë, lirinë e shprehjes dhe mosdiskriminimin, veçanërisht në sektorë si kujdesi shëndetësor, arsimi dhe drejtësia.
4. Institucioneve publike u mungon ekspertiza dhe infrastruktura për të rregulluar ose zbatuar në mënyrë efektive sistemet e AI, gjë që rrit rrezikun e keqpërdorimit ose joefikasitetit.
5. Ndërgjegjësimi për implikimet shoqërore dhe etike të IA mbetet i ulët midis institucioneve publike, aktorëve të sektorit privat dhe shoqërisë civile, duke penguar adoptimin e përgjegjshëm të AI.
6. AI paraqet mundësi të rëndësishme për rritje ekonomike, inovacion dhe modernizim të shërbimeve publike, me kusht që të krijohen korniza të qeverisjes.
7. Kosova mund të përfitojë nga përafrimi me standardet e BE-së, të tilla si Akti i AI, Akti i Shërbimeve Dixhitale dhe kornizat përkatëse, për të siguruar qeverisje të harmonizuara dhe efektive të AI.
8. Institucionet akademike dhe organizatat e shoqërisë civile në Kosovë janë të pashfrytëzuara në qeverisjen e AI, pavarësisht potencialit të tyre për të kontribuar përmes hulumtimit, avokimit të politikave dhe edukimit publik.
9. Qeverisja efektive e AI kërkon përfshirjen e aktorëve të ndryshëm, duke përfshirë institucionet publike, kompanitë private, akademinë dhe shoqërinë civile.

10. Përpjekjet e vazhdueshme të Kosovës për dixhitalizimin e bëjnë të domosdoshme trajtimin e qeverisjes së AI në mënyrë proaktive për të siguruar vendosjen e teknologjisë etike dhe me në qendër njeriun.

Rekomandimet kryesore

1. Zhvilloni një kornizë ligjore dhe strategjike për të adresuar qeverisjen e AI, duke siguruar përafrim me standardet e BE-së, duke i përshtatur dispozitat për nevojat e Kosovës.
2. Krijoni një organ këshillues për të ofruar udhëzime për vendosjen etike të AI gjatë periudhës së ndërmjetme përpara se të krijohen legjislacioni formal dhe organet e qeverisjes.
3. Investoni në trajnimin e zyrtarëve publikë, anëtarëve të gjyqësorit dhe zbatimit të ligjit për tema të lidhura me AI, si mbrojtja e të dhënave, paragjykimi algoritmik dhe qeverisja etike.
4. Kërkoni nga institucionet publike të kryejnë vlerësime të ndikimit përpara se të vendosin sisteme të AI, veçanërisht në fusha me rrezik të lartë si mbikëqyrja, kujdesi shëndetësor dhe zbatimi i ligjit.
5. Inkurajoni kompanitë të adoptojnë praktika transparente dhe etike të AI, duke ofruar stimuj për SME-të që të integrojnë AI me përgjegjësi.
6. Zgjeroni kurrikulat universitare për të përfshirë etikën, ligjin dhe qeverisjen e AI dhe financoni kërkimin mbi ndikimet shoqërore të AI.
7. Nisni fushata për të edukuar qytetarët rreth teknologjive të AI, rreziqet dhe përfitimet e tyre, duke u fokusuar në privatësinë e të dhënave dhe llogaridhënien algoritmike.
8. Përfshini qeverinë, sektorin privat, akademinë dhe shoqërinë civile në hartimin e politikave të AI për të siguruar gjithëpërfshirje dhe transparencë.
9. Zbatoni sandboxet rregullatore për të testuar sistemet e AI në mjedise të kontrolluara dhe për të identifikuar sfidat e mundshme në kornizat e qeverisjes.
10. Bashkëpunoni me BE-në, organizatat ndërkombëtare dhe vendet fqinje për të harmonizuar qeverisjen e AI me praktikën më të mira globale dhe për të siguruar financim për kërkimin dhe ndërtimin e kapaciteteve.

Kapitulli I: Hyrje

Gjatë gjithë historisë, momentet kryesore kanë ndryshuar ndjeshëm rrjedhën e qytetërimit. Një moment i tillë ishte kërcimi kognitiv miliona vjet më parë, i cili çoi në zhvillimin e aftësive më të mëdha njohëse dhe përfundimisht i dha origjinë gjuhës dhe kulturës. Më vonë, Revolucionet Bujqësore, Industriale dhe të Informacionit sollën secili përparime të thella, por gjithashtu paraqitën sfida të reja etike dhe çështje shoqërore.

Këto revolucione janë shpalosur me një ritëm gjithnjë e më të shpejtë - Revolucioni Bujqësor mori mijëvjeçarë për t'u zhvilluar plotësisht, Revolucioni Industrial shtriu disa shekuj dhe Revolucioni i Informacionit e ka transformuar shoqërinë në vetëm disa dekada. Tani, ne jemi në prag të një periudhe tjetër transformuese - Revolucioni i AI - i cili po evoluon me një shpejtësi të paparë.

AI premton të përmirësojë aspekte të ndryshme të jetës, nga kujdesi shëndetësor te qeverisja, përmes rritjes së efikasitetit dhe automatizimit. Megjithatë, ritmi i përshpejtuar i zhvillimit të AI, i nxitur nga përparimet në fuqinë kompjuterike dhe të dhënat, rrit ndikimin e tij dhe paraqet rreziqe të rëndësishme, të tilla si zhvendosja e punës, shqetësimet për privatësinë dhe paragjykimet algoritmike. Ky progres i shpejtë nënvizon urgjencën e zhvillimit të kornizave të fuqishme të qeverisjes për të adresuar këto sfida dhe për të siguruar që shoqëria të jetë e përgatitur për të shfrytëzuar përfitimet e AI duke zbutur dëmet e saj të mundshme.

Kuptimi i AI

Përpara se të eksplorojmë implikimet e thella të revolucionit të AI, është e rëndësishme të përcaktohet se çfarë është AI. AI i referohet sistemeve të krijuara për të kryer detyra që zakonisht kërkojnë inteligjencë njerëzore. Këto sisteme analizojnë mjedisin e tyre dhe marrin vendime për të arritur qëllime specifike, të ngjashme me mënyrën se si njerëzit zgjidhin problemet. Siç e përcakton studiuesi i AI Stuart Russell, AI përfshin 'agjentë inteligjentë' që perceptojnë rrethinën e tyre dhe veprojnë në mënyra që maksimizojnë shanset e tyre për sukses.¹ Duke e zgjeruar këtë, Nick Bostrom e përshkruan AI si " *çdo gjë që kryen detyra të cilat, kur kryhen nga një njeri, do të kërkonin inteligjencë* ".² Ky përkufizim i gjerë mbulon gamën e AI nga përpunimi i thjeshtë i të dhënave deri te sistemet komplekse autonome.

Ndërsa AI mund të duket si një fenomen i kohëve të fundit, koncepti dhe zhvillimi i AI ka qenë rreth e rrotull për dekada. Megjithatë, përparimi në AI ishte relativisht i ngadaltë në fazat e saj të hershme, kryesisht për shkak të kufizimeve teknologjike. Vetëm në vitet e fundit zhvillimi i AI është përshpejtuar me shpejtësi, i nxitur nga përparimet në fuqinë kompjuterike, disponueshmëria e grupeve të mëdha të të dhënave dhe përparimet në teknikat e mësimimit të makinerive.

Zhvillimi i AI filloi në vitin 1956 në Konferencën Dartmouth, ku studiuesit hodhën parimet e saj themelore.³ Në vitet 1960 u krijua ELIZA, një nga chatbot-et e para, duke shënuar një hap të

¹Forumi Ekonomik Botëror, *çfarë është AI? Stuart Russell Explains*, 2022. Në dispozicion në:

<https://www.weforum.org/agenda/2022/06/what-is-ai-stuart-russell-expert-explains-video/>.

²Bostrom, Nick. *Superinteligjenca: Shtigjet, Rreziqet, Strategjitë*. Oxford University Press, 2014.

³AI Tools Explorer, *Konferenca Dartmouth: Ngjarja që formësoi kërkimin e AI*. Në dispozicion në: <https://aitoolexplorer.com/ai-history/the-dartmouth-conference-the-event-that-shaped-ai-research/>.

hershëm në përpunimin e gjuhës natyrore. ⁴Në dekadat e mëvonshme, AI përparoi në mënyrë të qëndrueshme. Deep Blue i IBM-së bëri bujë në vitin 1997 duke mposhtur kampionin e shahut Garry Kasparov dhe në vitin 2011, Watson i IBM fitoi Jeopardy! duke shfaqur aftësitë e përpunimit të AI në kohë reale. ⁵

Kohët e fundit, aftësitë e AI janë zgjeruar me shpejtësi. Në vitin 2016, AlphaGo i Google DeepMind mundi lojtarin kampion botëror Go, duke ilustruar të menduarit strategjik të avancuar të AI. Përafërsisht në të njëjtën kohë, u shfaqën modele gjeneruese si GPT-3, duke mundësuar AI të gjenerojë tekst të ngjashëm me njeriun dhe të ndihmojë në krijimin e përmbajtjes. ⁶⁷

Sistemet e hershme të AI, të njohura si "AI i ngushtë", ishin të ngadalta dhe të specializuara, duke kryer detyra specifike brenda një sfere të kufizuar. ⁸⁹Megjithatë, ndërsa AI vazhdoi të zhvillohej, ajo gjeti rrugën e saj në aplikacionet që përballen me konsumatorët si sistemi i rekomandimeve të YouTube, i cili përdor AI për të personalizuar sugjerimet e përmbajtjes bazuar në të dhënat e përdoruesit. ¹⁰¹¹Këto përparime ilustrojnë rolin në rritje të AI në jetën e përditshme, nga filtrimi i emaileve deri te fuqizimi i asistentëve virtualë.

AI i vetë-mësuar

Evolucioni nga sistemet e ngadalta dhe të specializuara të AI në makina dinamike dhe vetë-mësuese shënon një ndryshim të rëndësishëm në rolin që AI luan në shoqëri. AI është integruar thellësisht në përvojat e përditshme, duke ndikuar në mënyrë delikate se si njerëzit ndërveprojnë me përmbajtjen dhe shërbimet dixhitale. Ky transformim është nxitur nga ardhja e sistemeve të vetë-mësimit AI - makina që përmirësojnë performancën e tyre me kalimin e kohës pa ndërhyrje të qartë njerëzore. Këto sisteme, të njohura edhe si modele të mësimit të makinerive, funksionojnë duke analizuar sasi të mëdha të dhënash, duke identifikuar modele dhe duke marrë vendime bazuar në ato të dhëna. Ndërsa përpunojnë më shumë informacion, ata përsosin algoritmet dhe parashikimet e tyre ¹², duke u bërë gjithnjë e më të saktë dhe efikas në detyrat e tyre. ¹³

Inteligjenca artificiale e vetë-mësuar ndryshon rrënjësisht nga modelet e mëparshme statike të AI, të cilat mbështeteshin në programimin manual dhe kërkonin përditësime të vazhdueshme nga

⁴Samuel, AL Disa studime në mësimin e makinerive duke përdorur lojën e damës. *Journal of the ACM*, 1959. E disponueshme në: <https://dl.acm.org/doi/10.1145/365153.365168>.

⁵IBM, Lojërat e hershme në Historinë e AI, *Historia e IBM*. Në dispozicion në: <https://www.ibm.com/history/early-games>.

⁶BBC News, AlphaGo i Google: Pesë momente që treguan se si AI mundi një Master, 2017. E disponueshme në: <https://www.bbc.com/news/technology-40042581>.

⁷Jiang, Ji et al. *Inteligjenca Artificiale në Arsim: Një përmbledhje*. arXiv, 2020. E disponueshme në: <https://arxiv.org/abs/2005.14165>.

⁸Bota jonë në të dhëna, *Një histori e shkurtër e inteligjencës artificiale*, e disponueshme në: <https://ourworldindata.org/brief-history-of-ai>.

⁹Forumi Ekonomik Botëror, *çfarë është AI? Stuart Russell Explains*, 2022. Në dispozicion në: <https://www.weforum.org/agenda/2022/06/what-is-ai-stuart-russell-expert-explains-video/>.

¹⁰McCarthy, John. *Çfarë është inteligjenca artificiale?*. *Revista AI*, 2007. E disponueshme në: <https://ojs.aaai.org/aimagazine/index.php/aimagazine/article/view/18139>.

¹¹Lu, Hui. *Inteligjenca Artificiale dhe Mësimi i Makinerisë në Kujdesin Shëndetësor: Mundësitë dhe Sfidat*. *SN Applied Sciences*, 2020. Në dispozicion në: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40747-020-00212-w>.

¹²Nëse dëshironi të mësoni më shumë rreth *Learning Machine* dhe llojet e *Learning Machine*: <https://www.ibm.com/topics/machine-learning>

¹³Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. (2016). *Mësimi i thellë*. MIT Press.
Link: [Mësimi i thellë nga Goodfellow, Bengio dhe Courville - MIT Press](#)

operatorët njerëzorë. Aftësia e AI për të mësuar dhe përshtatur në mënyrë autonome përshpejton zhvillimin e aplikacioneve të reja dhe i mundëson AI të zgjidhë problemet dhe të marrë vendime në mënyra të paimagjinueshme më parë. Kjo natyrë vetë-përmirësuese përfaqëson një hap të rëndësishëm përpara, duke i lejuar makinat të trajtojnë detyra komplekse si njohja e të folurit, përkthimi i gjuhës, diagnostikimi i sëmundjeve dhe madje edhe ngarje autonome, me mbikëqyrje minimale njerëzore.¹⁴

Aftësitë e vetë-mësimit AI gjithashtu sjellin një sërë sfidash të reja dhe shqetësime etike. Ndërsa AI ka potencialin të përfitojë shumë nga shoqëria - duke rritur efikasitetin, vendimmarrjen dhe inovacionin - ajo gjithashtu sjell rreziqe të konsiderueshme. Natyra autonome e këtyre sistemeve ngre pyetje kritike në lidhje me përgjegjshmërinë, transparencën dhe kontrollin.¹⁵ Për shembull, nëse një sistem AI merr një vendim të dëmshëm, mund të jetë sfiduese të përcaktohet se kush është përgjegjës: zhvilluesi, operatori apo vetë makina? Për më tepër, aftësia e AI për të vepruar në mënyrë të pavarur rrit shqetësimet në lidhje me privatësinë, sigurinë dhe potencialin për pasoja të padëshiruara.¹⁶

Një çështje tjetër kritike është transparenca . Sistemet e inteligjencës artificiale, veçanërisht ato të bazuara në të mësuarit e thellë, shpesh funksionojnë si "kuti të zeza", duke e bërë të vështirë për të kuptuar se si ata arrijnë në vendime të caktuara. ¹⁷Kjo mungesë transparence mund të minojë besimin dhe të përkeqësojë pabarazitë, veçanërisht kur AI përdoret në kontekste që ndikojnë në të drejtat e njeriut, si drejtësia penale, punësimi dhe qasje në shërbimet sociale. Paragjykimi në sistemet e AI është një tjetër shqetësim i rëndësishëm. Modelet e AI të trajnuara mbi të dhëna të njëanshme mund të përjetësojnë dhe madje të përkeqësojnë pabarazitë shoqërore, duke çuar në rezultate diskriminuese. Kjo është veçanërisht shqetësuese në fusha si punësimi, zbatimi i ligjit dhe kujdesi shëndetësor, ku vendimet e njëanshme të AI mund të ndikojnë drejtpërdrejt në të drejtat e individëve për barazi dhe mosdiskriminim.

Shqetësimet e privatësisë që lidhen me AI kanë gjithashtu implikime të drejtpërdrejta për të drejtat e njeriut. Sistemet e AI shpesh mbështeten në mbledhjen dhe analizën e gjerë të të dhënave personale, duke rritur potencialin për shkelje të së drejtës së privatësisë. Kjo është veçanërisht shqetësuese në kontekstet ku AI përdoret për mbikëqyrje ose nxjerrje të të dhënave, të cilat mund të çojnë në ndërhyrje të pajustificuara në jetën private të individëve.

Këto sfida nënvizojnë natyrën e dyfishtë të inteligjencës artificiale – ndërkohë që ofron mundësi për inovacion dhe përparim, ajo gjithashtu paraqet rreziqe të rëndësishme për të drejtat e njeriut.

¹⁴Russell, S., & Norvig, P. (2020). *Inteligjenca Artificiale: Një Qasje Moderne (Edicioni i 4-të)*. Pearson.

Lidhja: *Inteligjenca artificiale: Një qasje moderne nga Russell & Norvig* - Pearson

¹⁵Bostrom, N., & Yudkowsky, E. (2014). *Etika e Inteligjencës Artificiale*. Në F. Frankish & WM Ramsey (Eds.), *The Cambridge Handbook of Artificial Intelligence* (fq. 316-334). Cambridge University Press.

Lidhja: *Etika e inteligjencës artificiale nga Bostrom & Yudkowsky* - Cambridge University Press

¹⁶Zuboff, S. (2019). *Epoka e kapitalizmit të mbikëqyrjes: Lufta për një të ardhme njerëzore në kufirin e ri të pushtetit*. Punët Publike.

Lidhja: *Epoka e kapitalizmit të mbikëqyrjes nga Shoshana Zuboff* - Public Affairs

¹⁷von Eschenbach, W. (2021). "Transparenca dhe problemi i kutisë së zezë: Pse nuk i besojmë AI." *Filozofia dhe Teknologjia*, vëll. 34, nr. 4, f. 1699–1716, doi: 10.1007/s13347-021-00477-0.

1.1. Ndikimi i AI në të Drejtat e Njeriut

Ndërsa AI vazhdon të depërtojë në aspekte të ndryshme të shoqërisë, implikimet e saj shtrihen përtej shqetësimeve të thjeshta etike në vetë strukturën e të drejtave të njeriut. Ne diskutuam disa nga rreziqet që lidhen me vetë-mësimin AI; tani, ne do të shqyrtojmë mënyrat specifike në të cilat AI ndikon në të drejtat themelore të njeriut, duke u fokusuar në privatësinë, lirinë e shprehjes dhe barazinë.

Të drejtat e privatësisë

Një nga shqetësimet më të rëndësishme të të drejtave të njeriut lidhur me AI është kërcënimi ndaj privatësisë. Sistemet e AI shpesh mbështeten në sasi të mëdha të të dhënave personale për të funksionuar në mënyrë efektive, qoftë përmes nxjerrjes së të dhënave, mbikëqyrjes ose vendimmarrjes algoritmike. Aftësia e AI për të analizuar dhe për të kryqëzuar grupe të dhënash masive mund të çojë në krijimin e profileve të detajuara të individëve, duke zbuluar aspekte intime të jetës së tyre pa pëlqimin e tyre.

Mbikëqyrja është një fushë kyçe ku AI paraqet rreziqe për të drejtat e privatësisë. Qeveritë dhe korporatat përdorin gjithnjë e më shumë teknologji të mbikëqyrjes të drejtuar nga AI, të tilla si njohja e fytyrës dhe analitika parashikuese, për të monitoruar hapësirat publike dhe aktivitetet në internet. Ndërsa këto teknologji mund të rrisin sigurinë, ato gjithashtu rrezikojnë të cenojnë të drejtën e privatësisë duke mundësuar nivele të paprecedentë të monitorimit dhe mbledhjes së të dhënave. Për shembull, vendosja e teknologjisë së njohjes së fytyrës në vende publike mund të çojë në gjurmimin e vazhdueshëm të lëvizjeve të individëve, shpesh pa dijeninë ose pëlqimin e tyre. Minimi i të dhënave është një tjetër praktikë që ngre shqetësime të rëndësishme për privatësinë. Algoritmet e AI shpesh përdoren për të analizuar grupe të mëdha të dhënash për të zbuluar modele dhe njohuri.¹⁸

Keqpërdorimi i informacionit personal nga sistemet e AI përkeqëson më tej shqetësimet e privatësisë. Kur të dhënat personale analizohen nga AI pa garanci të mjaftueshme, kjo mund të çojë në shkelje të konfidencialitetit dhe ekspozim të informacionit të ndjeshëm. Kjo jo vetëm që cenon të drejtën e privatësisë, por edhe minon besimin që individët kanë tek institucionet që mbajnë të dhënat e tyre.

Liria e Shprehjes

AI ka gjithashtu implikime të thella për lirinë e shprehjes, veçanërisht përmes rolit të tij në moderimin e përmbajtjes, censurën dhe përhapjen e dezinformatave dhe gjuhës së urrejtjes. Ndërsa më shumë platforma online mbështeten në AI për të menaxhuar sasi të mëdha të përmbajtjes së

¹⁸Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm të Kombeve të Bashkuara, Lundrimi në kryqëzimin e AI, Mbikëqyrjes dhe Privatësisë, të disponueshme në: https://sdgs.un.org/sites/default/files/2024-05/Francis_Navigating%20the%20Intersection%20of%20AI%2C%20Surveillance%2C%20and%20Privacy.pdf.

krijuar nga përdoruesit, potenciali për AI për të shtypur fjalën e lirë dhe për të lehtësuar përhapjen e përmbajtjes së dëmshme rritet.

Moderimi i përmbajtjes është një funksion kritik i AI në platformat e mediave sociale dhe shërbime të tjera në internet. Algoritmet e inteligjencës artificiale kanë për detyrë të filtrojnë përmbajtje të dëmshme, të tilla si gjuha e urrejtjes, dezinformata dhe materiale të qarta.¹⁹ Ndërsa kjo është thelbësore për ruajtjen e mjediseve të sigurta në internet, ajo gjithashtu mund të çojë në shtypjen e tepruar të fjalës legjitime. Sistemeve të inteligjencës artificiale, shpesh u mungon kuptimi i nuancuar dhe konteksti kulturor, kështu që ato mund të shënjojnë dhe heqin përmbajtjen që bie brenda zonave gri të shprehjes, të tilla si satira, referencat kulturore ose komentet politike. Kjo mungesë e vetëdijes kontekstuale mund të çojë në censurë të padrejtë, duke prekur në mënyrë disproporcionale zëra të caktuar, veçanërisht ata nga grupe të marginalizuara ose të ndryshme kulturore.

Dezinformimi është një tjetër shqetësim i rëndësishëm në fushën e lirisë së shprehjes. Sistemet e drejtuara nga AI mund të përdoren për të krijuar dhe shpërndarë informacion të rremë në një shkallë dhe shpejtësi të paprecedentë, duke kontribuar në përhapjen e dezinformatave.²⁰ Kjo jo vetëm që minon besimin e publikut në media dhe institucionet demokratike, por gjithashtu mund të çojë në dëmtime të botës reale, pasi individët dhe grupet veprojnë sipas besimeve dhe tregimeve të rreme. Aftësia e AI për të gjeneruar përmbajtje të rreme bindëse, të tilla si falsifikimet e thella, ndërlikon më tej përpjekjet për të luftuar dezinformimin dhe për të mbrojtur integritetin e informacionit.

Gjuha e urrejtjes është e lidhur ngushtë si me moderimin e përmbajtjes ashtu edhe me dezinformimin. Sistemet e inteligjencës artificiale të përdorura për të zbuluar dhe hequr gjuhën e urrejtjes nuk janë gjithmonë perfekte dhe mund të humbasin përmbajtje të dëmshme ose të censurojnë gabimisht fjalimin legjitim. Për më tepër, AI mund të shfrytëzohet për të përforcuar gjuhën e urrejtjes, duke e lejuar atë të përhapet me shpejtësi nëpër platforma dhe të nxisë dhunë ose diskriminim kundër grupeve të cenueshme. Censura është një fushë tjetër ku ndikimi i AI në lirinë e shprehjes është i dukshëm. Qeveritë dhe entitetet private mund të përdorin AI për të zbatuar kontroll të rreptë mbi rrjedhën e informacionit, monitorimin dhe bllokimin e përmbajtjes që sfidon status quo-në ose kërcënon interesat e tyre.²¹

Barazia dhe Mosdiskriminimi

Aftësia e AI për të përpunuar dhe analizuar grupe të mëdha të dhënash ka potencialin për të revolucionarizuar vendimmarrjen në sektorë të ndryshëm. Megjithatë, e njëjta aftësi mund të çojë në sfida të rëndësishme veçanërisht në fushën e barazisë dhe mosdiskriminimit.

¹⁹Bodyguard.ai, *Moderimi i përmbajtjes së AI: Kuptimi i Përfitimeve dhe Sfidave*, Blog Bodyguard, i disponueshëm në: <https://www.bodyguard.ai/en/blog/ai-content-moderation>.

²⁰RAND Corporation, *Rreziqet e inteligjencës artificiale dhe dezinformimit*, në dispozicion në: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PEA1043-1.html>.

²¹Freedom House, *Fuqia Represive e Inteligjencës Artificiale*, Raporti i Lirisë në Net, 2023, në dispozicion në: <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2023/repressive-power-artificial-intelligence>.

Praktikat e punësimit ndikohen gjithnjë e më shumë nga sistemet e drejtuara nga AI që kontrollojnë aplikantët për punë dhe vlerësojnë përshtatshmërinë e tyre për role. Ndërsa këto sisteme mund të rrisin efikasitetin, ato gjithashtu rrezikojnë të përjetësojnë paragjykimet ekzistuese në të dhënat mbi të cilat janë trajnuar. Nëse të dhënat historike të punësimit pasqyrojnë praktika diskriminuese, sistemet e AI mund të përsërisin dhe madje t'i përforcojnë këto paragjykime, duke çuar në trajtim të pabarabartë të kandidatëve bazuar në racën, gjininë, moshën ose karakteristika të tjera të mbrojtura. Kjo cenon të drejtën për trajtim të barabartë dhe mosdiskriminim në punësim.²²

Zbatimi i ligjit është një fushë tjetër ku ndikimi i AI në barazi është i theksuar. Algoritmet parashikuese të policisë, për shembull, përdoren për të identifikuar aktivitetin e mundshëm kriminal dhe për të shpërndarë burimet në përputhje me rrethanat. Megjithatë, këto sisteme shpesh mbështeten në të dhëna që pasqyrojnë paragjykimet ekzistuese shoqërore, të tilla si mbi-policimi në komunitete të caktuara. Si rezultat, policimi i drejtuar nga AI mund të synojë në mënyrë disproporcionale grupet e marginalizuara, duke çuar në një cikël diskriminimi dhe padrejtësie.²³

Rreziku i përjetësimit të diskriminimit përmes AI nënvizon nevojën për masa mbrojtëse dhe mbikëqyrje për të siguruar që këto teknologji të promovojnë barazinë në vend që të thellojnë pabarazitë ekzistuese. Sistemet e AI duhet të dizajnohen me një kuptim të qartë të ndikimit të tyre të mundshëm në të drejtat e njeriut dhe të monitorohen vazhdimisht për të parandaluar rezultatet diskriminuese.

Ndikimi i AI në të Drejtat e Njeriut në Kosovë

Miratimi i AI në Kosovë është ende në fillimet e tij, me zbatim të kufizuar nëpër sektorët kyç. Fokusi i vendit ka qenë në ndërtimin e infrastrukturës dixhitale dhe përmirësimin e qasjet në teknologji, sesa në vendosjen e gjerë të sistemeve të avancuara të AI. Si rezultat, kuadri rregullator për AI është i pazhvilluar dhe ka mungesë të politikave gjithëpërfshirëse që adresojnë implikimet etike, ligjore dhe shoqërore të AI.²⁴

Përkundër kësaj, nuk mund të anashkalohej potenciali që AI të ndikojë në të drejtat e njeriut në Kosovë. Përpjekjet për transformimin dixhital të vendit, së bashku me futjen graduale të teknologjive të AI, së shpejti mund të sjellin të njëjtat rreziqe që shihen në rajonet më të zhvilluara. Pa një kornizë të fortë ligjore dhe politike, Kosova mund të luftojë për të mbrojtur qytetarët e saj nga efektet negative të AI, siç janë shkeljet e privatësisë, diskriminimi algoritmik dhe kufizimet në lirinë e shprehjes.

²²Institucioni Brookings, *Auditimi i Algoritmeve të Punësimit për Diskriminim, i disponueshëm në:* <https://www.brookings.edu/articles/auditing-employment-algorithms-for-discrimination/>.

²³Rishikimi i Teknologjisë MIT, *Algoritmet parashikuese të policisë janë raciste. Ato duhet të çmontohen, të disponueshme në:* <https://www.technologyreview.com/2020/07/17/1005396/predictive-policing-algorithms-racist-dismantled-machine-learning-bias-criminal-justice/>.

²⁴Raporti i BIRN

1.2. Qëllimi i hulumtimit

Qëllimi i këtij hulumtimi është të shqyrtojë ndikimin e AI në të drejtat themelore të njeriut në Kosovë, me fokus në privatësi, lirinë e shprehjes dhe mosdiskriminimin. Ndërsa teknologjitë e AI bëhen më të integruara në jetën e përditshme, është thelbësore të kuptojmë se si ato mund të ndikojnë në këto të drejta dhe çfarë masash ligjore ose politike, nëse ka, janë aktualisht në fuqi për të adresuar këto sfida.

Ky punim do të analizojë kornizat ekzistuese të Kosovës—ose mungesën e tyre—në lidhje me AI dhe implikimet e saj për të drejtat e njeriut, duke identifikuar boshllëqet në legjislacion, kapacitet dhe qeverisje. Përveç kësaj, ne do të hartojmë pasqyrën e AI në Kosovë, duke shqyrtuar se cilat teknologji janë duke u përdorur dhe duke vlerësuar gatishmërinë e palëve kryesore të interesuara, duke përfshirë qeverinë, sektorin privat dhe shoqërinë civile, për të menaxhuar sfidat etike dhe ligjore të paraqitura nga AI.

Duke identifikuar këto boshllëqe dhe duke shqyrtuar gjendjen aktuale të gatishmërisë së AI, dokumenti do të ofrojë rekomandime për forcimin e kuadrit të qeverisjes dhe politikave. Për më tepër, ai synon të rrisë ndërgjegjësimin dhe të ndezë një debat më të gjerë publik mbi implikimet etike të AI, duke siguruar që përparimet e ardhshme të përputhen me mbrojtjen e të drejtave të njeriut në Kosovë.

Për të arritur qëllimin dhe objektivat e këtij punimi, janë formuluar katër pyetje kyçe kërkimore për të udhëhequr analizën:

1. Çfarë masash ligjore dhe politike ekzistojnë në Kosovë për të mbrojtur të drejtat e njeriut në kontekstin e UA?
2. Si po ndikon AI të drejtat themelore si privatësi, liria e shprehjes dhe mosdiskriminimi në Kosovë?
3. Si duket peizazhi i AI në Kosovë, duke përfshirë teknologjitë kryesore dhe palët e interesuara të përfshira?
4. Sa të përgatitur janë palët kryesore të interesuara në Kosovë për t'u marrë me sfidat etike të AI?

1.3. Metodologjia

Metodologjia e këtij hulumtimi është krijuar për të ofruar një analizë të plotë të ndikimit të AI në të drejtat e njeriut në Kosovë. Përdoret një qasje e metodave të përziera, duke kombinuar metodat cilësore dhe sasiore të kërkimit për të siguruar një kuptim gjithëpërfshirës të lëndës.

Studimi fillon me kërkime të gjera në zyrë për të shqyrtuar literaturën ekzistuese, kornizat ligjore dhe dokumentet e politikave që lidhen me AI dhe të drejtat e njeriut. Kjo përfshin shqyrtimin e ligjeve dhe rregulloreve aktuale të Kosovës, si dhe të standardeve përkatëse të BE-së dhe ndërkombëtare. Gjithashtu kryhet analiza krahasuese, duke u mbështetur në shembuj nga vende të tjera për të ofruar kontekst dhe për të identifikuar praktikatat më të mira për qeverisjen e AI.

Për të mbledhur njohuri nga akterët kryesorë në Kosovë, janë kryer intervista gjysmë të strukturuar me përfaqësues nga qeveria, sektori privat, shoqëria civile dhe academia. Këto intervista synonin të eksploronin nivelin e ndërgjegjësimit, gatishmërisë dhe konsideratave etike me të cilat përballet çdo palë e interesuar në lidhje me AI. Intervistat ndihmuan gjithashtu për të zbuluar boshllëqet në kornizat aktuale të politikave dhe kapacitetin institucional për të menaxhuar rreziqet dhe mundësitë që lidhen me AI.

Përveç intervistave cilësore, një anketë u krye për të mbledhur të dhëna sasiore nga publiku i gjerë. Qëllimi i këtij anketimi ishte të matë vetëdijen, perceptimet dhe shqetësimet rreth teknologjive të AI në Kosovë. Sondazhi është bërë dhe është shpërndarë online.

Të dhënat e mbledhura përmes intervistave dhe anketave u analizuan duke përdorur një qasje të analizës tematike për të dhënat cilësore dhe analizën statistikore përshtetëse për të dhënat sasiore. Gjetjet nga të dyja metodat u integruan për të ofruar një analizë të plotë të gjendjes aktuale të qeverisjes së UA në Kosovë, duke identifikuar trendet kryesore, boshllëqet dhe mundësitë.

Kapitulli II: Korniza Ligjore dhe Politike e AI

Ky kapitull shqyrton kornizat ligjore dhe të politikave që rregullojnë zhvillimin dhe aplikimin e AI, me fokus si në Bashkimin Evropian (BE) ashtu edhe në Kosovë. Objektivi është të ofrohet një kuptim i qartë se si këto korniza janë krijuar për të adresuar sfidat etike, shoqërore dhe ligjore të paraqitura nga AI. Duke eksploruar qasjet rregullatore në të dy nivelet e BE-së dhe të Kosovës, ky kapitull synon të nxjerrë në pah elementet kryesore, sfidat dhe mundësitë brenda këtyre juridiksioneve, duke ofruar njohuri se si mund të qeveriset AI për të siguruar mbrojtjen e të drejtave themelore duke nxitur inovacionin teknologjik.

Kornizat ligjore dhe të politikave janë thelbësore për të udhëhequr zhvillimin dhe përdorimin e përgjegjshëm të AI, duke siguruar që sistemet të jenë etike, transparente dhe të përafruara me vlerat shoqërore. Pa rregullore gjithëpërfshirëse, AI rrezikon të përforcojë pabarazitë, të cenojë privatësinë dhe të minojë lirinë e shprehjes. Prandaj, të kuptuarit e peizazhit ligjor që i jep formë AI është thelbësor për politikëbërësit, udhëheqësit e industrisë dhe shoqërinë civile.

Ne do të analizojmë qasjen e BE-së ndaj rregullimit të AI, pasi ajo ka krijuar një kornizë ligjore dhe politikash gjithëpërfshirëse që balancon inovacionin me mbrojtjen e të drejtave themelore. Iniciativat kryesore si Akti i Inteligjencës Artificiale (Akti i AI) ²⁵, një kuadër ligjor novator për AI. Ky akt, së bashku me rregullore të tjera si Akti i Shërbimeve Dixhitale (DSA) ²⁶ dhe Rregullorja e Përgjithshme për Mbrojtjen e të Dhënave (GDPR) ²⁷ demonstroi angazhimin e BE-së për të balancuar inovacionin me mbrojtjen e të drejtave themelore.

²⁵Komisioni Evropian, *Propozimi për një Rregullore të Parlamentit Evropian dhe të Këshillit që përcakton rregullat e harmonizuara mbi inteligjencën artificiale (Akti i inteligjencës artificiale) dhe ndryshimi i disa akteve legjislatve të Unionit, COM/2021/206 final*. Në dispozicion në: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021PC0206>.

²⁶Bashkimi Evropian, *Rregullorja (BE) 2022/2065 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit e datës 19 tetor 2022 mbi Tregun Unik për Shërbimet Dixhitale (Akti i Shërbimeve Dixhitale) dhe Ndryshimi i Direktivës 2000/31/EC, OJ L 277, 27.10.2022, fq. 1–102*. Në dispozicion në: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022R2065>.

²⁷Bashkimi Evropian, *Rregullorja (BE) 2016/679 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit e datës 27 Prill 2016 për Mbrojtjen e Personave Fizik në lidhje me Përpunimin e të Dhënave Personale dhe për Lëvizjen e Lirë të të Dhënave të tilla (Rregullorja e*

Ndërsa Kosova punon drejt anëtarësimit në BE, ne do të shqyrtojmë ligjet ekzistuese të vendit që ndikojnë në mënyrë indirekte AI dhe ndikimin e saj në të drejtat e identifikuar të njeriut. Sipas nenit 22 të Kushtetutës, marrëveshjet ndërkombëtare për të drejtat e njeriut dhe barazinë janë drejtpërdrejt të zbatueshme brenda kornizës ligjore të Kosovës; megjithatë, ne nuk do t'i shqyrtojmë këto pasi fokusi ynë është në zhvillimin e rregulloreve të brendshme specifike për AI.

2.1. Kuadri Ligjor dhe Politik i Bashkimit Evropian për AI

BE-ja ka zhvilluar një qasje gjithëpërfshirëse ndaj AI, duke synuar të shfrytëzojë potencialin e teknologjisë duke siguruar që ajo të përputhet me vlerat evropiane, duke përfshirë respektimin për të drejtat e njeriut, privatësinë dhe sundimin e ligjit.²⁸ Në thelb të qasjes së BE-së është parimi që AI duhet të jetë në qendër të njeriut, që do të thotë se duhet t'u shërbejë njerëzve dhe shoqërisë në tërësi. Kjo perspektivë thekson se AI duhet të rrisë aftësitë njerëzore, të përmirësojë cilësinë e jetës dhe të kontribuojë në mirëqenien shoqërore, në vend që të avancojë teknologjinë për hir të saj.²⁹

Duke njohur rreziqet e mundshme të lidhura me AI - të tilla si shkeljet e privatësisë, shqetësimet e sigurisë dhe paragjykimet e mundshme - BE-ja ka prezantuar Aktin e AI, i cili synon të rregullojë përdorimin e teknologjive të AI, duke siguruar që ato të jenë transparente, të përgjegjshme dhe të përafuara me themelet e drejtat. Krahas kësaj, Agjenda Dixhitale për Evropën mbështet një kuadër më të gjerë që promovon inovacionin dixhital duke mbrojtur privatësinë, sigurinë dhe vlerat demokratike. Për më tepër, BE-ja e ka shtrirë këtë vizion në rajon me Agjendën Dixhitale për Ballkanin Perëndimor, duke synuar të mbështesë transformimin dixhital duke iu përmbajtur vlerave evropiane.³⁰

2.1.1. Akti i Inteligjencës Artificiale

Akti i AI, i prezantuar nga Komisioni Evropian në Prill 2021, i cili u miratua përfundimisht në prill 2024 pas një procesi të gjatë negociues, qëndron si kuadri i parë ligjor gjithëpërfshirës i krijuar për të siguruar që sistemet e AI të zhvillohen dhe vendosen në një mënyrë në përputhje me vlerat evropiane, veçanërisht mbrojtjen e të drejtave themelore të njeriut.³¹

Akti i AI përdor një qasje të bazuar në rrezik për të klasifikuar sistemet e AI në kategori bazuar në rreziqet e tyre të mundshme për individët dhe shoqërinë. Këto klasifikime variojnë nga sistemet e AI që paraqesin një rrezik të papranueshëm, të cilat janë të ndaluara, tek ato me rrezik minimal, të cilët përballen me pak ose aspak rregullore. Kjo qasje rregullatore e niveleve është thelbësore për

Përgjithshme për Mbrojtjen e të Dhënave), OJ L 119, 4.5.2016, f. 1–88. Në dispozicion në: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016R0679>.

²⁸Komisioni Evropian. "Dekada dixhitale e Evropës: objektivat dixhitale për vitin 2030." E disponueshme në: [Komisioni Evropian - Strategjia Dixhitale](#)

²⁹Po aty

³⁰Komisioni Evropian, Agjenda Dixhitale për Ballkanin Perëndimor: Partnerët e BE-së me Ballkanin Perëndimor për të zhvilluar ekonominë dhe shoqërinë dixhitale, Këndi i shtypit i Komisionit Evropian, 2018. Në dispozicion në: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/es/ip_18_4242

³¹Komisioni Evropian. "Rregullorja (BE) 2024/1689 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit e datës 19 Prill 2024 për përcaktimin e rregullave të harmonizuara për Inteligjencën Artificiale (Akti i Inteligjencës Artificiale) dhe ndryshimin e disa akteve legislative të Bashkimit." Në dispozicion në: [Komisioni Evropian - Akti i AI](#).

qëllimin e Aktit për të parandaluar teknologjitë e AI nga cenimi i të drejtave të njeriut duke lejuar inovacionin në fusha më pak të ndjeshme.³²

Një objektiv kryesor i Aktit të UA është mbrojtja e të drejtave themelore të njeriut. Sistemet e AI me rrezik të lartë - ato që kanë më shumë gjasa të ndikojnë në të drejtat dhe liritë e individëve - u nënshtrihen kërkesave të rrepta. Këto sisteme përfshijnë aplikacione të AI të përdorura në fusha kritike si kujdesi shëndetësor, zbatimi i ligjit dhe punësimi. Neni 6 i Aktit të AI përshkruan në mënyrë specifike kriteret për klasifikimin e sistemeve të AI si me rrezik të lartë, duke u fokusuar në përdorimin e synuar të tyre në sektorë kritikë. Këto kërkesa kanë për qëllim të parandalojnë sistemet e AI që të përjetësojnë diskriminimin, të shkelin privatësinë ose të shkaktojnë dëm për individët.

Theksi i Aktit të AI mbi transparencën është veçanërisht i rëndësishëm për të drejtat e njeriut. Neni 13 urdhëron që përdoruesit dhe individët e prekur duhet të informohen për aftësitë dhe kufizimet e sistemeve të AI, duke përfshirë proceset pas vendimmarrjes së automatizuar. Kjo transparencë është thelbësore për ruajtjen e llogaridhënies dhe lejimin e individëve të sfidojnë vendimet e marra nga sistemet e AI, duke mbrojtur kështu të drejtat e tyre për trajtim të drejtë dhe proces të rregullt.

Për më tepër, Akti trajton shqetësimet etike duke kërkuar që sistemet e AI me rrezik të lartë t'i nënshtrihen vlerësimeve rigoroze të konformitetit përpara se të mund të vendosen. Nenet 16 dhe 17 detajojnë këto vlerësime, të cilat përfshijnë vlerësime të qëndrueshmërisë, saktësisë dhe masave të sigurisë kibernetike të sistemeve. Duke zbatuar këto standarde, Akti i AI kërkon të parandalojë dëmtimin dhe të ruajë sigurinë dhe dinjitetin e individëve.

Akti për Inteligjencën Artificiale gjithashtu prezanton konceptin e "rregullatoreve sandbox," të përshkruar në Nenin 53, që janë mjedise të kontrolluara ku zhvilluesit e inteligjencës artificiale mund të testojnë dhe përmirësojnë teknologjitë e tyre nën mbikëqyrje rregullatore. Kjo qasje mundëson një ekuilibër të kujdesshëm midis përparimit teknologjik dhe mbrojtjes së të drejtave të njeriut, duke ofruar një hapësirë ku shqetësimet etike mund të adresohen që në fazat e hershme të procesit të zhvillimit.

Në qendër të Aktit të AI është fokusi i tij në mbrojtjen e të drejtave të njeriut, me vëmendje të veçantë ndaj privatësisë, lirisë së shprehjes dhe barazisë.

Të drejtat e privatësisë

Sipas nenit 10, ligji urdhëron që këto sisteme duhet të trajtohen, të vërtetohen dhe të testohen duke përdorur grupe të dhënash me cilësi të lartë, përkatëse dhe përfaqësuese, duke siguruar përputhje me standardet e rrepta të mbrojtjes së të dhënave të BE-së, siç janë ato të përshkruara në GDPR. Kjo dispozitë është thelbësore në parandalimin e keqpërdorimit të të dhënave personale, që është një aspekt kyç i mbrojtjes së privatësisë së individëve.

Për më tepër, siç e përmendëm më lart, neni 13 i Aktit të AI kërkon që përdoruesit e sistemeve të AI me rrezik të lartë të jenë plotësisht të informuar se si përpunohen të dhënat e tyre, duke përfshirë detajet në lidhje me aftësitë e sistemit të AI, logjikën pas proceseve të tij vendimmarrëse dhe të

³²Ibid nenet 5, 6

dhënat që ai përdor. Akti përfshin gjithashtu përjashtime sipas nenit 83 për sistemet e AI të përdorura në kontekstet e zbatimit të ligjit dhe të sigurisë kombëtare. Këto përjashtime kanë ngritur shqetësime në lidhje me shkeljet e mundshme të privatësisë, veçanërisht në skenarët që përfshijnë mbikëqyrjen ose kontrollin kufitar, ku sistemet e AI mund të vendosen me më pak mbikëqyrje dhe transparencë.

Liria e Shprehjes

Akti i AI gjithashtu trajton drejtpërdrejt implikimet e sistemeve të AI në lirinë e shprehjes, veçanërisht në kontekstin e moderimit të përmbajtjes në platformat dixhitale. Neni 52 urdhëron që sistemet e AI që përdoren për të filtruar ose kuruar përmbajtjen në internet duhet të funksionojnë në mënyrë transparente, duke u ofruar përdoruesve shpjegime të qarta për vendimet që lidhen me përmbajtjen. Kjo kërkesë synon të mbrojë lirinë e shprehjes duke siguruar që proceset e moderimit të përmbajtjes të mos jenë arbitrare ose të errët, duke i lejuar kështu individët të kuptojnë dhe sfidojnë vendimet që mund të ndikojnë në aftësinë e tyre për t'u shprehur lirisht.

Pavarësisht nga këto mbrojtje, ekzistojnë shqetësime se ligji mund të mos parandalojë plotësisht censurën e drejtuar nga AI, veçanërisht nëse operatorëve të platformës u jepet diskrecion i tepruar në zbatimin e sistemeve të AI pa mbikëqyrje adekuate të jashtme.

Barazia dhe Mosdiskriminimi

Neni 10 i ligjit kërkon që sistemet e AI të zhvillohen duke përdorur grupe të dhënash që janë përfaqësuese dhe pa paragjykime që mund të çojnë në rezultate diskriminuese. Kjo dispozitë synon të sigurojë që sistemet e AI të mos dëmtojnë padrejtësisht individët në bazë të racës, gjinisë ose karakteristikave të tjera të mbrojtura.

Për më tepër, neni 61 urdhëron që sistemet e UA me rrezik të lartë t'i nënshtrohen vlerësimeve të rregullta për të monitoruar dhe zbutur çdo ndikim diskriminues. Këto vlerësime synojnë të sigurojnë që sistemet e AI jo vetëm të jenë të drejta në hartimin e tyre, por edhe në funksionimin e tyre të vazhdueshëm. Megjithatë, përjashtimet për autoritetet publike të parashikuara në nenin 83 kanë ngritur shqetësime. Këto përjashtime nënkuptojnë se sistemet e AI të përdorura nga autoritetet e zbatimit të ligjit ose të imigracionit mund të mos i nënshtrohen të njëjtave standarde rigoroze të transparencës dhe llogaridhënies.

Në kontekstin më të gjerë të qeverisjes së AI të BE-së, Akti i AI plotëson rregullore të tjera të rëndësishme, të tilla si GDPR dhe DSA. Së bashku, këto korniza krijojnë një mjedis ligjor gjithëpërfshirës që u jep përparësi të drejtave të njeriut në epokën dixhitale. Akti i AI, në veçanti, pasqyron angazhimin e BE-së për të siguruar që teknologjitë e AI nuk janë vetëm inovative, por edhe të sigurta, transparente dhe të përafruara me të drejtat themelore të individëve.

Megjithatë, Akti i AI nuk ka qenë pa kritikët e tij. Amnesty International dhe organizata të tjera të drejtave të njeriut kanë ngritur shqetësime se Akti nuk arrin të mbrojë siç duhet të drejtat e njeriut në disa fusha kritike. Ata argumentojnë se, pavarësisht synimeve të tij, Akti i AI lë zbrazëtira të rëndësishme, veçanërisht në lidhje me përdorimin e AI nga forcat e zbatimit të ligjit, autoritetet e migracionit dhe në kontrollin kufitar. Këto fusha, pretendojnë ata, janë të prirura për

shkelje të të drejtave themelore dhe dispozitat e ligjit nuk shkojnë aq larg sa për të garantuar transparencë ose llogaridhënie në këto kontekste me rrezikshmëri të lartë.³³

Duke vendosur një standard të lartë për qeverisjen e AI, Akti i AI e pozicionon BE-në si një lider global në rregullimin etik të AI. Ai shërben si një model për juridiksione të tjera, duke ndikuar potencialisht në zhvillimin e ligjeve të AI në mbarë botën. Megjithatë, ndikimi i vërtetë i Aktit të AI mbi të drejtat e njeriut do të varet nga zbatimi i tij dhe vullneti i zhvilluesve dhe operatorëve të AI për t'iu përmbajtur këtyre standardeve rigorozë.

2.1.2. Rregullore e Përgjithshme për Mbrojtjen e të Dhënave

GDPR, i cili hyri në fuqi më 25 Maj 2018, është një nga ligjet më të rëndësishme për mbrojtjen e të dhënave në nivel global. Ai shërben si një gur themeli për qasjen e BE-së ndaj privatësisë dhe mbrojtjes së të dhënave, me implikime të gjera për zhvillimin dhe vendosjen e sistemeve të AI.

GDPR vendos rregulla të rrepta për mënyrën se si të dhënat personale duhet të mblidhen, përpunohen dhe ruhen, me një fokus të veçantë në sigurimin e transparencës, llogaridhënies dhe kontrollit individual mbi informacionin personal. Këto parime janë kritike kur zbatohen për sistemet e AI, të cilat shpesh mbështeten në sasi të mëdha të dhënash, duke përfshirë të dhënat personale, për të funksionuar në mënyrë efektive.

Një nga aspektet kryesore të GDPR që ndikon drejtpërdrejt në AI është rregullimi i vendimmarrjes së automatizuar, duke përfshirë profilizimin. Neni 22 i GDPR trajton në mënyrë specifike këtë çështje, duke u dhënë individëve të drejtën për të mos iu nënshtruar vendimeve të bazuara vetëm në përpunimin e automatizuar, duke përfshirë profilizimin, i cili prodhon efekte ligjore në lidhje me ta ose në mënyrë të ngjashme i prek në mënyrë të konsiderueshme.³⁴ Kjo dispozitë është veçanërisht e rëndësishme në kontekstin e sistemeve të AI që marrin vendime pa ndërhyrje njerëzore, si p.sh. në vlerësimin e kredive, proceset e punësimit ose reklamat e personalizuar.

GDPR imponon gjithashtu kërkesa strikte për përpunimin e të dhënave, veçanërisht në lidhje me parimet e ligjshmërisë, drejtësisë dhe transparencës të përshkruara në nenin 5. Sistemet e AI duhet të sigurojnë që të dhënat që përpunojnë të trajtohen në një mënyrë të ligjshme, të drejtë dhe transparente për subjektet e të dhënave. Kjo do të thotë që organizatat që përdorin AI duhet t'u ofrojnë individëve informacion të qartë dhe të qasshme në mënyrën se si përdoren të dhënat e tyre, qëllimet e përpunimit dhe të drejtat e tyre sipas GDPR.³⁵

Për më tepër, GDPR thekson parimin e minimizimit të të dhënave, i cili kërkon që të dhënat personale të mbledhura të jenë të përshtatshme, relevante dhe të kufizuara në atë që është e nevojshme për qëllimet për të cilat ato përpunohen.³⁶ Ky parim paraqet një sfidë të rëndësishme

³³Amnesty International. "Akti i AI i BE-së nuk arrin të vendosë standardin e artë për të drejtat e njeriut." 3 prill 2024. Në dispozicion në: [Amnesty International](#).

³⁴Parlamenti dhe Këshilli Evropian. "Rregullorja (BE) 2016/679 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit e datës 27 prill 2016 për mbrojtjen e personave fizikë në lidhje me përpunimin e të dhënave personale dhe për lëvizjen e lirë të këtyre të dhënave (Rregullorja e Përgjithshme për Mbrojtjen e të Dhënave). Neni 22. E disponueshme në: [EUR-Lex GDPR](#).

³⁵Ibid neni 5.

³⁶Ibid Neni 5(1)(c).

për sistemet e AI që lulëzojnë në grupe të dhënash të mëdha, që shpesh kërkojnë të dhëna përtej asaj që është rreptësisht e nevojshme për të përmirësuar algoritmet e tyre.

Një aspekt tjetër thelbësor i GDPR që prek AI është kërkesa për pëlqim të qartë në aktivitete të caktuara të përpunimit të të dhënave, veçanërisht ato që përfshijnë të dhëna të ndjeshme personale, siç përshkruhet në nenin 9.³⁷ Për sistemet e AI që përpunojnë të dhëna të ndjeshme, të tilla si informacioni biometrik ose të dhënat shëndetësore, marrja e pëlqimit të qartë nga individët është një domosdoshmëri ligjore.

GDPR prezanton gjithashtu konceptin e mbrojtjes së të dhënave sipas dizajnit dhe si parazgjedhje (neni 25), i cili kërkon që masat e mbrojtjes së të dhënave të integrohen në zhvillimin dhe funksionimin e aktiviteteve të përpunimit që në fillim.³⁸ Për sistemet e AI, kjo do të thotë që konsideratat e privatësisë duhet të përfshihen në dizajnin dhe funksionalitetin e sistemit, duke siguruar që mbrojtja e të dhënave nuk është një mendim i mëvonshëm, por një komponent themelor i funksionimit të AI.

Përveç këtyre dispozitave, GDPR mandaton që organizatat që kryejnë përpunim të të dhënave që ka të ngjarë të rezultojë në një rrezik të lartë për të drejtat dhe liritë e individëve, duhet të kryejnë një Vlerësim të Ndikimit në Mbrojtjen e të Dhënave (DPIA) sipas nenit 35.³⁹

Ndikimi i GDPR shtrihet përtej kufijve të BE-së për shkak të shtrirjes së tij jashtëterritoriale. Organizatat jashtë BE-së që përpunojnë të dhënat personale të qytetarëve të BE-së i nënshtrohen gjithashtu kërkesave të GDPR, e cila ka një ndikim të thellë në praktikat globale të AI.

Sidoqoftë, GDPR nuk ishte projektuar posaçërisht me AI në mendje, duke çuar në sfida në aplikimin e tij në sistemet komplekse të AI. Për shembull, kërkesa për transparencë dhe shpjegueshmëri mund të jetë e vështirë për t'u përmbushur për sistemet e AI që funksionojnë si "kuti të zeza", ku edhe zhvilluesit mund të mos e kuptojnë plotësisht se si merren vendime të caktuara nga sistemi. Kjo ka çuar në thirrje për rregullore më të përshtatura që adresojnë sfidat unike të paraqitura nga AI, duke u mbështetur në parimet themelore të GDPR.

2.1.3. Ligji i Shërbimit Dixhital

DSA, i miratuar nga BE në nëntor 2022, përfaqëson një kuadër të rëndësishëm legjislativ që synon rregullimin e platformave online dhe shërbimeve dixhitale brenda BE-së. DSA është një gur themeli i strategjisë më të gjerë të BE-së për të krijuar një hapësirë dixhitale më të sigurt, ku të drejtat themelore të përdoruesve mbrohen dhe ku platformat online mbahen përgjegjëse për përmbajtjen dhe shërbimet e tyre. DSA fokusohet në rritjen e transparencës, llogaridhënies dhe mbikëqyrjes së platformave në internet, veçanërisht ato me fuqi të konsiderueshme në treg, shpesh

³⁷*Ibid*, neni 9.

³⁸*Ibid*, neni 25

³⁹*Ibid*, neni 35.

të referuara si "portues".⁴⁰ DSA prezanton një sërë detyrimesh për lloje të ndryshme shërbimesh dixhitale, të kategorizuara në bazë të madhësisë, shtrirjes dhe rolit të tyre në ekosistemin dixhital.

Dispozitat në DSA përfshijnë disa masa kyçe të dizajnuara për të siguruar funksionimin e përgjegjshëm të platformave online. Së pari, DSA kërkon që platformat të zbulojnë informacion të detajuar rreth mënyrës sesi funksionojnë algoritmet e tyre, duke përfshirë proceset pas moderimit të përmbajtjes dhe metodat e përdorura për të gjeneruar rekomandime. Kjo transparencë synon të ndihmojë përdoruesit të kuptojnë se si merren vendimet për përmbajtjen dhe të promovojë përgjegjshmërinë në praktikën e moderimit të përmbajtjes.⁴¹ Për më tepër, DSA vendos një detyrë për kujdesjeje mbi platformat, duke i detyruar ato të zbusin rreziqe të ndryshme si përhapja e përmbajtjes së paligjshme, përhapja e dezinformatave dhe dëme të tjera të mundshme që vijnë nga shërbimet dixhitale. Platformat janë të mandatuara të kryejnë vlerësime të plota të rrezikut dhe të zbatojnë masa për t'i trajtuar këto rreziqe në mënyrë efektive.⁴²

Për më tepër, DSA forcon të drejtat e përdoruesve duke u siguruar që ata të kenë qasje në mekanizmat transparentë dhe efektivë të ankesave dhe korrigjimit. Kjo përfshin ofrimin e përdoruesve me aftësinë për të sfiduar vendimet e moderimit të përmbajtjes dhe për të marrë shpjegime të qarta për ato vendime.⁴³ Për më tepër, DSA prezanton rregullore të reja në lidhje me reklamat e synuara, duke kërkuar që platformat të ofrojnë informacion të qartë dhe të qasjeueshëm në lidhje me përdorimin e të dhënave personale në reklama dhe të marrin pëlqimin e qartë të përdoruesve. Ai gjithashtu synon të luftojë "modelet e errëta" - praktika manipuluese në internet të krijuara për të mashtruar përdoruesit për të marrë vendime që ata nuk mund t'i zgjidhnin ndryshe.⁴⁴

DSA ka implikime të rëndësishme për përdorimin e AI, veçanërisht në kontekstin e sistemeve të moderimit të përmbajtjes dhe rekomandimeve. Ndërsa AI po përdoret gjithnjë e më shumë nga platformat online për të automatizuar moderimin e përmbajtjes, për të zbuluar përmbajtje të paligjshme dhe për të personalizuar përvojat e përdoruesve, kërkesat e rrepta të DSA për transparencën, llogaridhënien dhe të drejtat e përdoruesve luajnë një rol vendimtar në formësimin se si zhvillohen dhe përdoren këto sisteme të AI.

DSA urdhëron që platformat duhet të zbulojnë algoritmet dhe sistemet e AI që përdorin për moderimin e përmbajtjes. Kjo përfshin ofrimin e informacionit të detajuar se si këto sisteme të AI zbulojnë dhe menaxhojnë përmbajtje të paligjshme, gjuhën e urrejtjes ose dezinformimin⁴⁵. Detyrimet e transparencës sipas DSA janë krijuar për të siguruar që moderimi i përmbajtjes i drejtuar nga AI nuk cenon të drejtat e përdoruesve, veçanërisht të drejtën e tyre për lirinë e shprehjes. Duke zbatuar transparencën, DSA kërkon të parandalojë vendimet arbitrare ose të njëanshme të moderimit të përmbajtjes që mund të shtypin fjalimin e ligjshëm.

⁴⁰Parlamenti dhe Këshilli Evropian. Rregullorja (BE) 2022/2065 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit e datës 19 tetor 2022 mbi Tregun Unik për Shërbimet Dixhitale dhe që ndryshon Direktivën 2000/31/EC (Akti i Shërbimeve Dixhitale). Në dispozicion në: [Digital Service Act](#)

⁴¹Ibid neni 23.

⁴²Ibid neni 26.

⁴³Ibid neni 17.

⁴⁴Ibid neni 24.

⁴⁵Ibid neni 23

Për më tepër, AI luan një rol kritik në sistemet e rekomandimeve të përdorura nga shumë platforma në internet për të sugjeruar përmbajtje për përdoruesit. Theksi i DSA-së mbi transparencën dhe kontrollin e përdoruesit kërkon që platformat të ofrojnë shpjegime të qarta se si funksionojnë këto sisteme rekomandimi të drejtuara nga AI. Përdoruesve duhet t'u jepet aftësia për të modifikuar ose hequr dorë nga këto rekomandime algoritmike, duke u dhënë atyre një kontroll më të madh mbi përvojat e tyre në internet.⁴⁶

Për më tepër, dispozitat e detyrës së kujdesit të DSA-së kërkojnë që platformat të vlerësojnë dhe të zbusin rreziqet e paraqitura nga shërbimet e tyre, duke përfshirë ato që lidhen me sistemet e AI. Kjo përfshin adresimin e rreziqeve të përhapjes së dezinformimit ose përkeqësimit të përmbajtjes së dëmshme nga AI, gjë që është thelbësore për të siguruar që AI përdoret me përgjegjësi dhe nuk kontribuon në gërryerjen e besimit në shërbimet dixhitale ose në përhapjen e përmbajtjeve të dëmshme.⁴⁷

Fokusi i fortë i DSA-së në mbrojtjen e të drejtave themelore të njeriut brenda hapësirës dixhitale është i lidhur ngushtë me rregullimin e sistemeve të AI.

DSA rrit të drejtat e privatësisë duke rregulluar mënyrën se si platformat përdorin AI për reklama të synuara dhe duke zbatuar transparencën në përdorimin e të dhënave. Platformave u kërkohet të informojnë qartë përdoruesit se si përdoren të dhënat e tyre në reklamat e drejtuara nga AI, duke siguruar që privatësia të respektohet dhe që përdoruesit të mbajnë kontrollin mbi informacionin e tyre personal.⁴⁸

Kërkesat e transparencës së DSA për sistemet e AI të përdorura në moderimin e përmbajtjes janë thelbësore për ruajtjen e lirisë së shprehjes. Duke i bërë më transparente funksionimin e sistemeve të moderimit të drejtuara nga AI, DSA synon të parandalojë censurën e pajustificuar dhe të mbrojtë të drejtat e përdoruesve për t'u shprehur lirish në internet. E drejta për të apeluar dhe për të marrë shpjegime për vendimet e përmbajtjes i forcon më tej këto mbrojtje.⁴⁹

Dispozitat e DSA-së për vlerësimin e rrezikut dhe detyrën e kujdesit kërkojnë që platformat të marrin në konsideratë ndikimet e mundshme diskriminuese të sistemeve të tyre të AI. Kjo është veçanërisht e rëndësishme për të siguruar që AI nuk përjetëson paragjykimet në moderimin e përmbajtjes ose algoritmet e rekomandimit, të cilat mund të prekin në mënyrë disproporcionale grupet e marginalizuara. Duke mandatuuar që platformat të vlerësojnë dhe të zbusin këto rreziqe, DSA kontribuon ndjeshëm në promovimin e barazisë dhe mosdiskriminimit në mjedisin dixhital.⁵⁰

2.1.4. Direktiva NIS2

Direktiva NIS2, e njohur zyrtarisht si Direktiva për Sigurinë e Rrjetit dhe Sistemeve të Informacionit, u miratua nga BE-ja në dhjetor 2022 si pjesë e një përpjekjeje më të gjerë për të përmirësuar sigurinë kibernetike në mbarë BE-në. Duke u mbështetur në paraardhësin e tij,

⁴⁶*Ibid neni 24*

⁴⁷*Ibid neni 26*

⁴⁸*Ibid neni 24*

⁴⁹*Ibid neni 17*

⁵⁰*Ibid neni 26*

direktivën origjinale NIS, NIS2 zgjeron ndjeshëm fushën dhe ashpërsinë e kërkesave të sigurisë kibernetike në sektorë të ndryshëm. Ai synon të forcojë qëndrueshmërinë e infrastrukturës kritike dhe shërbimeve tërësore, të tilla si energjia, transporti, kujdesi shëndetësor dhe financa, duke siguruar kështu një nivel më të lartë të sigurisë kibernetike në të gjithë BE-në.⁵¹

Sipas NIS2, operatorët e shërbimeve tërësore (OES) dhe ofruesit e shërbimeve dixhitale (DSP) janë të mandatuar të zbatojnë masa gjithëpërfshirëse të sigurisë kibernetike. Këto masa përfshijnë praktika rigorozë të menaxhimit të rrezikut të krijuara për të mbrojtur rrjetet dhe sistemet e informacionit nga kërcënimet kibernetike. Organizatat duhet gjithashtu të sigurojnë disponueshmërinë, integritetin dhe konfidencialitetin e të dhënave të tyre, duke reflektuar fokusin e Direktivës si në sigurinë teknike ashtu edhe në atë organizative. Për më tepër, NIS2 rrit kompetencat e autoriteteve kombëtare, duke i lejuar ato të zbatojnë pajtueshmërinë në mënyrë më efektive dhe të vendosin gjopa të konsiderueshme për mospërputhje.

Direktiva e zgjeron objektin e saj në mënyrë të konsiderueshme në krahasim me Direktivën origjinale NIS duke përfshirë më shumë sektorë dhe lloje të organizatave, duke reflektuar mbështetjen në rritje në sistemet dixhitale në një gamë të gjerë industrish.

Direktiva NIS2 ka implikime të drejtpërdrejta për sistemet e AI, veçanërisht ato të integruara në infrastrukturën kritike dhe shërbimet tërësore. Ndërsa AI bëhet gjithnjë e më i integruar në sistemet që menaxhojnë rrjetet e energjisë, rrjetet e transportit, shërbimet e kujdesit shëndetësor dhe sistemet financiare, siguria dhe qëndrueshmëria e këtyre sistemeve të drejtuara nga AI janë të një rëndësie të madhe. Kërkesat e Direktivës për sigurinë kibernetike janë thelbësore për të siguruar që sistemet e AI janë të sigurta, të besueshme dhe elastike ndaj kërcënimeve kibernetike.

Sistemet e AI të përdorura në infrastrukturën kritike, të tilla si rrjetet e energjisë ose rrjetet e transportit, i nënshtrohen kërkesave të rrepta të sigurisë të NIS2. Këto sisteme duhet të dizajnohen dhe operohen me një fokus të fortë në siguri, duke përfshirë praktikën e menaxhimit të rrezikut që adresojnë dobësitë e mundshme ndaj kërcënimeve kibernetike. Duke mandatuar masa të tilla, NIS2 siguron që sistemet e AI të mos bëhen pika të dobëta në sigurinë e shërbimeve tërësore. Për më tepër, kërkesat e Direktivës për raportimin e incidenteve shtrihen në sistemet e AI, që do të thotë se çdo incident i rëndësishëm i sigurisë kibernetike që përfshin AI duhet t'u raportohet menjëherë autoriteteve kombëtare. Këto kërkesa raportimi janë thelbësore për të siguruar që dobësitë në sistemet e AI trajtohen shpejt dhe se përgjigjet e koordinuara zbusin ndikimin e tyre.

Për më tepër, praktikën e menaxhimit të rrezikut të kërkuara nga NIS2 duhet të marrin parasysh rreziqet specifike që lidhen me sistemet e AI. Kjo përfshin vlerësimin e potencialit që sistemet e AI të synohen nga sulmet kibernetike, duke siguruar që algoritmet e AI janë të sigurta dhe mbrojtjen e të dhënave të përpunuara nga sistemet e AI nga qasje ose manipulimi i paautorizuar. Duke integruar rreziqet specifike të AI në strategji më të gjera të sigurisë kibernetike, NIS2 rrit sigurinë e përgjithshme të operacioneve të drejtuara nga AI.

⁵¹Parlamenti dhe Këshilli Evropian. "Direktiva (BE) 2022/2555 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 14 dhjetorit 2022 mbi masat për një nivel më të lartë të përbashkët të sigurisë kibernetike në të gjithë Bashkimin (Direktiva NIS2). Neni 1. Në dispozicion në: [EUR-Lex - NIS2 Directive](#).

Ndërsa Direktiva NIS2 fokusohet kryesisht në sigurinë kibernetike, dispozitat e saj kanë implikime të rëndësishme për të drejtat e njeriut. Theksi i Direktivës në mbrojtjen e integritetit dhe konfidencialitetit të të dhënave ndikon drejtpërdrejt në të drejtat e privatësisë duke siguruar që sistemet e AI në sektorë kritikë të jenë të sigurt dhe elastik ndaj kërcënimeve kibernetike. Megjithëse NIS2 nuk lidhet drejtpërdrejt me moderimin e përmbajtjes ose shpërndarjen e informacionit, dispozitat e tij mbështesin indirekt lirinë e shprehjes duke siguruar që infrastruktura dixhitale që mundëson komunikimin e lirë të mbetet e sigurt dhe e besueshme.

2.1.5. “Libri i Bardhë” mbi Inteligjencën Artificiale

“Libri i Bardhë” për Inteligjencën Artificiale, e publikuar nga Komisioni Evropian në shkurt 2020, përshkruan qasjen e BE-së për zhvillimin dhe rregullimin e teknologjive të AI. Ky dokument nuk ka fuqi ligjore, është një dokument politikash që parashtron një vizion për balancimin e inovacionit me nevojën për të siguruar që sistemet e AI janë të besueshme, transparente dhe të përafuara me vlerat dhe të drejtat themelore evropiane. White Paper thekson krijimin e një "ekosistemi të përsosmërisë" për të nxitur inovacionin e AI dhe një "ekosistem besimi" për të menaxhuar rreziqet që lidhen me teknologjitë e AI.

Dokumenti propozon një qasje rregullatore të bazuar në rrezik, ku niveli i mbikëqyrjes është proporcional me rreziqet e mundshme të paraqitura nga sistemet e AI. Aplikacionet e AI me rrezik të lartë, veçanërisht në sektorë si kujdesi shëndetësor, transporti dhe zbatimi i ligjit, theksohen si fusha që kërkojnë rregulla më të rrepta, duke përfshirë transparencën e detyrueshme, llogaridhënien dhe masat e mbikëqyrjes njerëzore.⁵² “Libri i Bardhë” nënvizon gjithashtu rëndësinë e AI etike, duke u mbështetur në parimet e përcaktuara në Udhëzimet e Etikës për AI të besueshme të botuar në vitin 2019. Këto udhëzime mbrojnë AI që respekton të drejtat themelore, promovon agjencinë njerëzore dhe vepron në mënyrë transparente dhe të drejtë.

Një nga propozimet kryesore në “Librin e Bardhë” është qasja rregullatore e diferencuar, e cila përshtat barrën rregullatore sipas rrezikut që lidhet me aplikacione specifike të AI. Sistemet me rrezik të lartë, të tilla si ato të përfshira në identifikimin biometrik ose infrastrukturën kritike, i nënshtrohen kërkesave rigorozë të testimit, vërtetimit dhe transparencës. Sidoqoftë, sistemet e inteligjencës artificiale me rrezik më të ulët do të gëzonin një mjedis rregullator më fleksibël, duke nxitur inovacionin duke siguruar ende siguri dhe besueshmëri.

“Libri i Bardhë” hodhi bazat për zhvillimin e mëvonshëm të Aktit të AI. Shumë nga konceptet dhe qasjet rregullatore të propozuara në “Librin e Bardhë”, veçanërisht fokusi në aplikacionet e AI me rrezik të lartë dhe nevoja për një kuadër rregullator të bazuar në rrezik, u inkorporuan në Aktin e AI, i cili tani shërben si kornizë ligjore detyruese për AI në BE.

“Libri i Bardhë” vendos një theks të fortë në mbrojtjen e të drejtave të njeriut brenda kontekstit të zhvillimit dhe vendosjes së AI. Propozimet e tij synojnë të sigurojnë që sistemet e AI të respektojnë të drejtat themelore si privatësia, liria e shprehjes dhe mosdiskriminimi.

⁵²Komisioni Evropian. "Libri i Bardhë mbi Inteligjencën Artificiale - Një qasje evropiane ndaj përsosmërisë dhe besimit." Shkurt 2020. Në dispozicion në: [Komisioni Evropian - Libri i Bardhë për AI](#).

2.1.6. Udhëzimet etike për AI të besueshme

Udhëzimet etike për inteligjencën artificiale të besueshme, të publikuara nga Grupi i Ekspertëve të Nivelit të Lartë të Komisionit Evropian për Inteligjencën Artificiale në prill 2019, përfaqësojnë një dokument themelor në qasjen e BE-së për të siguruar që teknologjitë e AI të zhvillohen dhe të vendosen në një mënyrë që përputhet me vlerat dhe vlerat evropiane dhe të drejtat themelore. Këto udhëzime përshkruajnë parimet dhe kërkesat kryesore që sistemet e AI duhet të plotësojnë për t'u konsideruar të besueshme, duke vendosur kështu standardet etike për zhvillimin e AI në Evropë.

Udhëzimet propozojnë që AI duhet të jetë e ligjshme, etike dhe e fuqishme, si nga pikëpamja teknike ashtu edhe nga ajo sociale. Këta tre komponentë - ligjshmëria, etika dhe qëndrueshmëria - konsiderohen thelbësore për arritjen e AI të besueshme. Komponenti i ligjshmërisë thekson nevojën që AI të jetë në përputhje me të gjitha ligjet dhe rregulloret në fuqi, duke siguruar që sistemet e AI të respektojnë të drejtat themelore. Komponenti etik fokusohet në sigurimin që sistemet e AI i përmbahen parimeve dhe vlerave etike, edhe në fushat ku ligji mund të mos ofrojë udhëzime të qarta. Qëndrueshmëria, komponenti i tretë, i përket besueshmërisë teknike dhe sociale të sistemeve të AI, duke siguruar që ato të funksionojnë në mënyrë të sigurt dhe siç synohet në të gjitha situatat.⁵³

Në qendër të Udhëzimeve të Etikës janë katër parime etike që sistemet e AI duhet të mbështesin: respektimi i autonomisë njerëzore, parandalimi i dëmit, drejtësia dhe shpjgueshmëria. Këto parime synojnë të drejtojnë zhvillimin dhe përdorimin e AI në një mënyrë që respekton dinjitetin dhe të drejtat e njeriut.

Udhëzimet gjithashtu përshkruajnë shtatë kërkesa kryesore që sistemet e AI duhet të plotësojnë për t'u konsideruar të besueshme: (1) agjencia njerëzore dhe mbikëqyrja, (2) qëndrueshmëria dhe siguria teknike, (3) qeverisja e privatësisë dhe e të dhënave, (4) transparenca, (5) diversiteti, mosdiskriminimi dhe drejtësia, (6) mirëqenia shoqërore dhe mjedisore, dhe (7) llogaridhënia. Këto kërkesa janë krijuar për të funksionalizuar parimet etike dhe për të ofruar udhëzime praktike se si të zbatohet AI e besueshme në kontekste të ndryshme. Për shembull, agjencia njerëzore dhe mbikëqyrja theksojnë nevojën për mekanizma që lejojnë kontroll kuptimplotë njerëzor mbi sistemet e AI, ndërsa qëndrueshmëria teknike dhe siguria fokusohen në sigurimin që sistemet e AI janë të sigurta dhe elastike ndaj rreziqeve. Privatësia dhe qeverisja e të dhënave theksojnë rëndësinë e mbrojtjes së të dhënave personale dhe sigurimin që sistemet e AI trajtojnë të dhënat me përgjegjësi, ndërsa transparenca përfshin bërjen e sistemeve të AI të kuptueshme dhe të hapura për shqyrtim.

Udhëzimet e Etikës theksojnë gjithashtu rëndësinë e diversitetit, mosdiskriminimit dhe drejtësisë në sistemet e AI, duke mbrojtur për përfshirjen e perspektivave të ndryshme në zhvillimin e AI dhe shmangien e paragjykimeve që mund të çojnë në rezultate diskriminuese. Mirëqenia shoqërore dhe mjedisore kërkon që AI të zhvillohet dhe përdoret në mënyra që përfitojnë shoqërinë në tërësi, duke përfshirë marrjen në konsideratë të ndikimit mjedisor të teknologjive të AI. Së fundi, përgjegjshmëria theksohet si një element thelbësor i AI të besueshme, duke kërkuar që të

⁵³Grupi i Ekspertëve të Nivelit të Lartë të Komisionit Evropian për Inteligjencën Artificiale. "Udhëzimet etike për AI të besueshme". Prill 2019. Në dispozicion në: [Udhëzimet etike për AI të besueshme](#).

ekzistojnë mekanizma për të siguruar që ata që janë përgjegjës për sistemet e AI mund të mbahen përgjegjës për rezultatet e tyre.

Megjithëse Udhëzimet e Etikës nuk janë ligjërish të detyrueshme, ato kanë ndikuar ndjeshëm në zhvillimin e politikave dhe rregulloreve të mëvonshme të AI në BE, duke përfshirë Aktin e AI. Udhëzimet e etikës për AI të besueshme janë veçanërisht të rëndësishme për mbrojtjen e të drejtave të njeriut, pasi ato ofrojnë një kornizë për të siguruar që sistemet e AI të respektojnë privatësinë, barazinë dhe lirinë e shprehjes.

2.2. Korniza Ligjore dhe Politike e AI të Kosovës

Në shqyrtimin e kornizës ligjore dhe politikave të AI në Kosovë, është e rëndësishme të pranohet se vendi është në fazat e hershme të zhvillimit të peizazhit të tij rregullator dhe politikash në lidhje me AI. Qasja e Kosovës ndaj AI është më pak e përcaktuar në krahasim me atë të BE-së. Megjithatë, ndërsa teknologjitë e AI përshkojnë gjithnjë e më shumë sektorë të ndryshëm, ekziston një njohje në rritje e nevojës për një kornizë koherente dhe të rregulluar mirë që trajton si mundësitë ashtu edhe sfidat e paraqitura nga AI.

Aktualisht, Kosova nuk ka një kornizë ligjore specifike të dedikuar ekskluzivisht për UA. Peizazhi rregullator në lidhje me AI është formuar kryesisht nga ligje dhe rregullore më të gjera që trajtojnë fusha të ndërlidhura, si mbrojtja e të dhënave, siguria kibernetike dhe mosdiskriminimi. Këto instrumente ligjore ekzistuese ofrojnë disa elementë themelorë që mund të zgjerohen ose përshtaten për të adresuar sfidat specifike dhe shqetësimet etike që lidhen me teknologjitë e AI.

Përkundër mungesës së një strategjie të dedikuar për AI ose rregullore gjithëpërfshirëse që synon në mënyrë specifike AI, Kosova ka treguar angazhim në diskutimet ndërkombëtare dhe rajonale mbi AI dhe qeverisjen dixhitale. Si një vend që aspiron të anëtarësohet në BE, përafrimi i Kosovës me standardet e BE-së, duke përfshirë ato që kanë të bëjnë me AI, do të jetë vendimtar. Zhvillimi i politikave dhe rregulloreve të AI në Kosovë ka të ngjarë të ndikohet nga korniza e BE-së për AI, veçanërisht pasi Kosova vazhdon të harmonizojë ligjet e saj me ato të BE-së si pjesë e procesit të integritimit evropian. Megjithatë, është e rëndësishme të theksohet se qeveria e Kosovës mbetet në një nivel relativisht të ulët të zhvillimit sa i përket legjislacionit që do të zbatonte sistematikisht teknologjitë Dixhitale në sektorin publik dhe privat.⁵⁴ Pavarësisht mungesës së kornizave specifike ligjore apo udhëzimeve për AI, përfshirja e Kosovës në Programin e BE-së për Evropën Dixhitale është një hap i rëndësishëm drejt avancimit të transformimit dixhital. Kjo nismë synon të përmirësojë qasje dixhital për qytetarët, bizneset dhe institucionet, duke promovuar gjithashtu zhvillimin e AI përmes granteve strategjike, duke i ofruar Kosovës mundësinë për t'u përafruar me objektivat më të gjera të BE-së në këtë fushë.⁵⁵

⁵⁴BIRN. "Qeveritët e Ballkanit duhet të krijojnë strategji për përdorim të përgjegjshëm të inteligjencës artificiale," (2023). Në dispozicion në: [Raporti përfundimtar i AI](#).

⁵⁵Ministria e Ekonomisë, Republika e Kosovës. "Kosova do t'i bashkohet Programit të Evropës Dixhitale prej 7 miliardë eurosh". Në dispozicion në: [Ministria e Ekonomisë - Programi Kosovar për Evropën Dixhitale](#).

2.2.1. Agjenda Dixhitale e Kosovës 2030

Agjenda *Dixhitale e Kosovës 2030* shërben si strategji kombëtare për avancimin e transformimit dixhital të Kosovës gjatë dekadës së ardhshme. Ai përshkruan nismat kryesore që synojnë nxitjen e rritjes ekonomike, inovacionit dhe dixhitalizimit të shërbimeve publike për të përmbushur nevojat e qytetarëve, bizneseve dhe institucioneve publike. Agjenda përputhet me *Compass Dixhital* të BE-së 2030, duke reflektuar ambicien e Kosovës për të harmonizuar politikat e saj dixhitale me standardet e BE-së duke përshpejtuar evolucionin e saj dixhital.⁵⁶

Agjenda *Dixhitale 2030* përbëhet nga disa objektiva strategjike kyçe që synojnë transformimin e Kosovës në një shoqëri të avancuar Dixhitale. Një nga qëllimet kryesore është krijimi i një infrastrukture dixhitale të sigurt dhe me shpejtësi të lartë në të gjithë vendin, duke përfshirë rrjetet me brez të gjerë dhe 5G, duke siguruar që të arrihet lidhja universale. Një objektivi tjetër i rëndësishëm fokusohet në nxitjen e transformimit dixhital të bizneseve duke inkurajuar adoptimin e teknologjive të avancuara, të tilla si AI, të dhënat e mëdha dhe informatikë cloud, me një objektivi prej 80% të bizneseve që të integrojnë këto teknologji deri në vitin 2030.

Gjithashtu, agjenda thekson rëndësinë e dixhitalizimit të shërbimeve publike për t'i bërë ato më të qasshme, transparente dhe efikase për qytetarët. Ai gjithashtu synon të nxisë zhvillimin e aftësive dixhitale në mesin e popullatës, duke krijuar një ekosistem të fortë kërkimi dhe zhvillimi duke promovuar shkrim-leximin dixhital dhe duke ofruar arsimim të avancuar në fushat që lidhen me teknologjinë. Për më tepër, agjenda thekson nevojën për një infrastrukturë të fuqishme të sigurisë kibernetike për të mbrojtur shërbimet dixhitale kritike dhe për të garantuar sigurinë e të dhënave, duke kontribuar në një mjedis dixhital të sigurt dhe elastik.

Agjenda Dixhitale 2030 përputhet ngushtë me *Compass Digital 2030 të BE-së*, një program politikash që përshkruan objektivat e BE-së për transformimin dixhital deri në fund të dekadës. Përafrimi i Kosovës me qëllimet dixhitale të BE-së përfshin iniciativa për promovimin e lidhjes gigabit, zgjerimin e aftësive dixhitale, rritjen e sigurisë kibernetike dhe rritjen e përdorimit të AI dhe teknologjive të tjera në zhvillim.

Agjendës Dixhitale të Kosovës 2030, veçanërisht në kontekstin e rritjes ekonomike, shërbimeve publike dhe inovacionit.⁵⁷ Agjenda thekson AI si një mjet kritik për transformimin dixhital, duke u fokusuar në miratimin e tij nga bizneset dhe sektorët qeveritarë për të përmirësuar efikasitetin dhe për të nxitur inovacionin.

Është e rëndësishme të theksohet se edhe pse *Agjenda Dixhitale e Kosovës 2030* përputhet ngushtë me *Compass Dixhital të BE-së 2030*, duket se anashkalon një komponent kritik të theksuar nga korniza evropiane - *të drejtat dhe parimet dixhitale*, të cilat i vendosin njerëzit në qendër të transformimit dixhital. Ky lëshim është veçanërisht i rëndësishëm kur merret parasysh zhvillimi dhe vendosja e teknologjive të AI, pasi këto parime, të tilla si *liria e zgjedhjes, siguria dhe siguria*,

⁵⁶Ministria e Ekonomisë, Republika e Kosovës, *Agjenda Dixhitale e Kosovës 2030*. Në dispozicion në: [Digital Agenda of Kosovo 2030](#)

⁵⁷Ministria e Ekonomisë e Republikës së Kosovës, *Agjenda Dixhitale e Kosovës 2030*, 2023.

dhe solidariteti dhe përfshirja , ndikojnë drejtpërdrejt në mënyrën se si sistemet e AI ndikojnë në të drejtat e njeriut.

2.2.2. Strategjia e E-Qeverisjes Kosova 2023-2027

Strategjia e-Qeverisjes 2023-2027 përvijon vizionin dhe qasjen e Kosovës drejt përmirësimit të qeverisjes Dixhitale, me qëllim të transformimit të administratës publike për t'u bërë më efikase, transparente dhe me në qendër qytetarin.⁵⁸Kjo strategji përputhet me qëllimet më të gjera të Kosovës për transformimin dixhital si pjesë e *Agjendës Dixhitale të Kosovës 2030* dhe synon të nxisë një infrastrukturë dixhitale elastike dhe moderne për shërbimet publike.

Vizioni kryesor i *Strategjisë për e-Qeverisje* është krijimi i një qeverisjeje dixhitale moderne dhe gjithëpërfshirëse që i shërben nevojave të qytetarëve, bizneseve dhe institucioneve publike. Strategjia thekson rëndësinë e transformimit dixhital në përmirësimin e ofrimit të shërbimeve, rritjen e transparencës dhe sigurimin që administrata publike të përgjigjet ndaj nevojave të popullsisë.⁵⁹

Strategjia ndërtohet rreth objektivave strategjike kryesore, të cilat përfshijnë:

1. Vendosni një koordinim efektiv të nismave të e-Qeverisjes në të dy nivelet strategjike dhe operacionale për të siguruar një sistem koheziv dhe të efektshëm të qeverisjes dixhitale.
2. Rritni kompetencat dixhitale të punonjësve të sektorit publik për të siguruar që ata janë të pajisur për të zhvilluar, menaxhuar dhe përdorur shërbimet dixhitale të qeverisë në mënyrë efektive.
3. Zhvilloni një arkitekturë ndërmarrjeje të unifikuar, "të gjithë qeverisë", e cila mbështetet nga standarde të qarta dhe korniza teknologjike moderne, duke mundësuar komunikim dhe ndarje të pandërprerë të të dhënave ndërmjet institucioneve publike.
4. Sigurohuni që shërbimet publike elektronike të jenë të dizajnuara për të qenë gjithëpërfshirëse, të besueshme dhe miqësore për përdoruesit, duke i vendosur nevojat e qytetarëve dhe bizneseve në krye të qeverisjes dixhitale.
5. Të forcohet aftësia e organizatave qeveritare për të mbrojtur veten nga kërcënimet kibernetike, duke ruajtur integritetin e sistemeve dhe shërbimeve të tyre dixhitale.
6. Mbështetni inovacionin në sektorin publik duke nxitur partneritete me kompanitë e sektorit privat, si në nivel kombëtar ashtu edhe ndërkombëtar, për të nxitur transformimin dixhital të shërbimeve qeveritare.⁶⁰

Strategjia e qeverisjes elektronike prezanton parimet kryesore të dixhitalizimit, të dizajnuara për të udhëhequr zhvillimin dhe ofrimin e shërbimeve dixhitale të qeverisë, duke garantuar efikasitet, gjithëpërfshirje dhe siguri. Këto parime shërbejnë si bazë për transformimin e administratës

⁵⁸Ministria e Punëve të Brendshme e Republikës së Kosovës, *Strategjia e Qeverisjes elektronike Kosova 2023-2027*, 2023. E disponueshme në: [Strategjia e Qeverisjes elektronike](#)

⁵⁹Ministria e Punëve të Brendshme, *Republika e Kosovës, Strategjia për e-Qeverisje Kosovë 2023-2027*, (2023) fq. 2.

E disponueshme në: [Strategjia e Qeverisjes elektronike](#)

⁶⁰Ibid fq.3

publike në një entitet modern, të parë dixhital, që u përgjigjet nevojave të qytetarëve dhe bizneseve në një peizazh dixhital që po evoluon me shpejtësi.

Parimet e përshkruara në strategji janë: dixhital sipas dizajnit, integrimi i teknologjive dixhitale në politikëbërje dhe dizajnimin e shërbimeve; të drejtuara nga të dhënat, ku të dhënat qeverisen si një aset strategjik; ndërveprueshmëria sipas projektimit, duke siguruar komunikim të qetë ndërmjet sistemeve; të drejtuar nga përdoruesit dhe gjithëpërfshirës, duke u fokusuar në shërbimet e formuara nga nevojat e qytetarëve; vetëm një herë, duke reduktuar tepricën duke kërkuar informacion vetëm një herë; shpërndarje me shumë kanale, duke siguruar qasje përmes platformave të ndryshme; privatësia sipas dizajnit, duke ruajtur privatësinë individuale që në fillim; besimin dhe sigurinë, duke promovuar një mjedis dixhital të sigurt dhe të besueshëm; dhe inovacion të hapur, duke nxitur bashkëpunimin midis qeverisë, sektorit privat dhe qytetarëve për të krijuar zgjidhje inovative.⁶¹

e *e-Qeverisjes 2023-2027* thekson potencialin e teknologjive në zhvillim si AI për të nxitur inovacionin brenda sektorit publik. Ndërsa AI nuk është ende plotësisht e integruar në proceset qeveritare, strategjia vendos bazat për eksplorimin dhe zbatimin e saj në të ardhmen. AI përmendet si një teknologji kyçe që mund të rrisë aftësinë e administratës publike për të ofruar shërbime në mënyrë efikase dhe për të inovuar në të gjithë sektorët.

Si pjesë e planit strategjik, Kosova synon të krijojë një qelizë inovative në kuadër të Agjencisë së Shoqërisë së Informacionit (AIS) në vitin 2025. Kjo qelizë inovative do të jetë përgjegjëse për hulumtimin dhe pilotimin e teknologjive në zhvillim, duke përfshirë AI, për të mbështetur qëllimet më të gjera të qeverisë për dixhitale transformimi.⁶²

2.2.3. Mbrojtja e të dhënave dhe privatësia

Në këtë seksion, ne do të fokusohemi në të drejtat e privatësisë dhe do të shqyrtojmë se si kornizat ekzistuese ligjore në Kosovë mbrojnë të dhënat personale në kontekstin e teknologjive të mundshme të AI. Edhe pse nuk ka një ligj specifik që rregullon AI në Kosovë, është e rëndësishme të rishikohen ligjet përkatëse që rregullojnë privatësinë dhe mbrojtjen e të dhënave, pasi çdo sistem i UA i vendosur do të duhet të jetë në përputhje me këto rregullore. Do të kalojmë shkurtimisht në *Kushtetutën e Kosovës*, *Ligjin Nr. 06/L-082 për Mbrojtjen e të Dhënave Personale*, *Ligjin Nr. 08/L-173 për Sigurinë Kibernetike*, dhe *Kodin e Procedurës Penale nr. 08/L-032*.

2.2.3.1. Kushtetuta e Kosovës

Neni 36 i Kushtetutës së Kosovës afirmon të drejtën e privatësisë, duke thënë se *secili ka të drejtë në respektimin e jetës së tij private dhe familjare, shenjtërinë e shtëpisë së tij dhe konfidencialitetin e korrespondencës, telekomunikacionit dhe formave të tjera të komunikimit*. Në nenin specifikohet gjithashtu se çdo kufizim i këtyre të drejtave mund të vendoset vetëm me urdhër gjyqësor dhe vetëm në rrethana të tilla si hetimet penale ose çështjet e mbrojtjes kombëtare, siç parashikohet me ligj. Për më tepër, neni parashikon mbrojtjen e të dhënave personale, duke siguruar që ligjet

⁶¹*Ibid* fq.5

⁶²*Ibid* fq.27

rregullojnë proceset e mbledhjes, ruajtjes, qasjes, korigjimit dhe përdorimit të të dhënave personale për të ruajtur privatësinë e individëve.

2.2.3.2. Ligji Nr. 06/L-082 për Mbrojtjen e të Dhënave Personale

Ligji Nr. 06/L-082 për Mbrojtjen e të Dhënave Personale është miratuar për të rregulluar përpunimin e të dhënave personale në Kosovë dhe përputhshmëri me standardet ndërkombëtare, veçanërisht GDPR të BE-së.⁶³Ndërsa ligji nuk e përmend në mënyrë eksplicite AI, çdo sistem, përfshirë teknologjitë e AI që përpunon të dhënat personale, kërkohet të jetë në përputhje me dispozitat e tij. Kjo do të thotë se sistemet e AI të përdorura në Kosovë duhet t'u përmbahen të njëjtave standarde ligjore si metodat tradicionale të përpunimit të të dhënave, duke siguruar që privatësia, mbrojtja e të dhënave dhe të drejtat individuale respektohen.

Ligji vendos bazat për mbrojtjen e të dhënave, duke vendosur detyrime strikte për kontrollorët dhe përpunuesit e të dhënave, të cilat zbatohen njëllor për sistemet e AI. Kjo siguron që përpunimi i të dhënave i drejtuar nga AI – qoftë në vendimmarrje të automatizuara, profilizimin apo aktivitete të tjera – duhet të respektojë të drejtat e individëve siç parashikohen në ligj.

Neni 21 i Ligjit Nr. 06/L-082 për Mbrojtjen e të Dhënave Personale adreson vendimmarrjen individuale të automatizuara, duke përfshirë edhe profilizimin. Ky nen ndalon vendimet që kanë efekte ligjore ose të ngjashme të rëndësishme për individët, nëse bazohen vetëm në përpunim të automatizuar, siç janë vendimet e drejtuara nga AI, përveç nëse plotësohen kushte specifike. Këto kushte përfshijnë marrjen e pëlqimit të qartë të subjektit të të dhënave ose kur vendime të tilla janë të nevojshme për ekzekutimin e një kontrate. Për sistemet e AI, kjo dispozitë siguron që individët të mos i nënshtrohen vendimeve të marra vetëm nga algoritme pa ndërhyrje njerëzore, veçanërisht në fusha si punësimi, vlerësimi i kredisë ose zbatimi i ligjit. Ligji urdhëron që individët të informohen për vendime të tilla të automatizuara dhe t'u jepet mundësia për t'i kundërshtuar ato.

Neni 24 urdhëron që organizatat të miratojnë mbrojtjen e të dhënave sipas dizajnit dhe si parazgjedhje , një parim që është thelbësor për sistemet e AI. Kjo do të thotë që konsideratat e privatësisë duhet të integrohen në zhvillimin e teknologjive të AI që në fazat më të hershme. Sistemet e AI që përpunojnë të dhënat personale duhet të dizajnohen për të siguruar që vetëm të dhënat e nevojshme të mbledhen dhe përpunohen, dhe se janë vendosur masa të forta sigurie për t'i mbrojtur ato të dhëna. Për zhvilluesit dhe organizatat e AI që përdorin AI, ky artikull kërkon që ata të minimizojnë rrezikun e shkeljeve të privatësisë duke futur teknologjitë që përmirësojnë privatësinë direkt në sistemet e tyre.

Neni 12 i ligjit thekson rëndësinë e përpunimit të drejtë dhe transparent të të dhënave personale. Për sistemet e AI, kjo dispozitë është kritike sepse kërkon që individët të informohen se si të dhënat e tyre përpunohen nga sistemet e automatizuara. Sistemet e AI duhet të ofrojnë informacion të qartë dhe të qasjeueshëm në lidhje me natyrën e përpunimit të të dhënave, logjikën e përfshirë dhe pasojat e mundshme për subjektin e të dhënave. Kjo transparencë është veçanërisht e rëndësishme në vendimmarrjen e drejtuar nga AI, ku kompleksiteti i algoritmeve mund të errësojë se si merren

⁶³Ligji Nr. 06/L-082 për Mbrojtjen e të Dhënave Personale , 2019, në dispozicion në: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=18616>.

vendimet. Duke kërkuar që sistemet e AI të shpjegojnë aktivitetet e tyre të përpunimit, kjo dispozitë siguron që individët janë të vetëdijshëm se si përdoren të dhënat e tyre personale dhe mund të ushtrojnë të drejtat e tyre, si p.sh. të kërkojnë qasje ose korrigjim.

Neni 4 parashtron parimet thelbësore të përpunimit të të dhënave, duke përfshirë ligjshmërinë , drejtësinë , transparencën , minimizimin e të dhënave , saktësinë dhe integritetin . Këto parime janë drejtpërdrejt të zbatueshme për sistemet e AI që trajtojnë të dhënat personale, duke siguruar që teknologjitë e AI të mos anashkalojnë standardet themelore të mbrojtjes së të dhënave. Për shembull, sistemet e AI duhet të përpunojnë të dhënat në mënyrë të ligjshme, duke siguruar që ato të kenë një bazë legjitime për përpunim, siç është pëlqimi. Ata gjithashtu duhet të minimizojnë të dhënat që mbledhin, duke siguruar që vetëm të dhënat përkatëse të përpunohen dhe të ruajnë saktësinë e atyre të dhënave për të shmangur dëmin e shkaktuar nga informacioni i pasaktë ose i vjetëruar.

Neni 5 përshkruan kushtet për përpunimin e ligjshëm të të dhënave personale, të tilla si marrja e pëlqimit të qartë nga subjekti i të dhënave, përmbushja e një detyrimi ligjor ose shërbimi i interesave legjitime. Në kontekstin e AI, ky artikull është veçanërisht i rëndësishëm sepse rregullon bazat ligjore mbi të cilat sistemet e AI mund të përpunojnë të dhëna personale. Sistemet e AI duhet të funksionojnë brenda këtyre kufizimeve ligjore, që do të thotë se nëse një mjet i AI përpunon të dhënat personale, ai duhet të sigurojë që ka një bazë të ligjshme për ta bërë këtë, si pëlqimi i informuar ose qëllime legjitime biznesi. Kjo është veçanërisht e rëndësishme për sistemet e AI që përpunojnë të dhëna të ndjeshme, të tilla si informacione shëndetësore ose biometrike, të cilat kërkojnë pëlqim të qartë ose kushte të tjera të rrepta për t'u përpunuar në mënyrë të ligjshme.

Kontrollorët janë përgjegjës për të siguruar zbatimin e masave të duhura teknike dhe organizative për sigurimin e të dhënave personale. Për sistemet e AI, kjo nënkupton vendosjen e masave mbrojtëse të forta si kriptimi, pseudonimizim dhe vlerësime të rregullta sigurie për të minimizuar rreziqet që lidhen me shkeljet e të dhënave ose qasje e paautorizuar. Masat organizative do të përfshijnë krijimin e politikave për mbrojtjen e të dhënave, trajnimin e stafit mbi rreziqet e mbrojtjes së të dhënave të lidhura me AI dhe sigurimin e auditimeve të rregullta të sistemeve të AI për të verifikuar përputhjen me standardet e privatësisë.

Neni 35 urdhëron që një DPIA duhet të kryhet kur përpunimi i të dhënave ka të ngjarë të rezultojë në një rrezik të lartë për të drejtat dhe liritë e individëve, veçanërisht kur përdoren teknologji të reja. Kjo dispozitë është veçanërisht e rëndësishme për sistemet e AI, pasi ato shpesh përfshijnë përpunim në shkallë të gjerë ose kompleks të të dhënave që mund të kenë implikime të rëndësishme për privatësinë. Një DPIA për sistemet e AI do të përfshinte vlerësimin e rreziqeve të mundshme që lidhen me vendosjen e AI, të tilla si profilizimi, vendimmarrja e automatizuar ose përdorimi i të dhënave personale të ndjeshme.

Ndërsa ky Ligj, në mënyrë të ngjashme me GDPR ofron një kuadër të mirë për mbrojtjen e të dhënave personale, ai nuk rregullon në mënyrë specifike AI. Kjo paraqet kufizime të caktuara kur bëhet fjalë për adresimin e sfidave unike të paraqitura nga teknologjitë e AI. Për shembull, ndërsa ligji kërkon që kontrollorët e të dhënave të sigurojnë pajtueshmërinë, ai nuk ofron dispozita të detajuara për llogaridhënien në vendimet e drejtuara nga AI . Për shembull, në vendimmarrjen e

automatizuar, mund të jetë e vështirë të përcaktohet se kush është përgjegjës për vendimet e marra nga algoritmet e AI.

Si përfundim, përderisa ligji ofron një bazë solide për rregullimin e mbrojtjes së të dhënave në Kosovë, ai nuk trajton në mënyrë specifike kompleksitetin dhe rreziqet që lidhen me sistemet e AI. Sistemet e AI që përpunojnë të dhënat personale kërkohet të jenë në përputhje me ligjin, por mungesa e dispozitave të qarta të lidhura me AI lë disa sfida të patrajuara, veçanërisht në fushat e transparencës algoritmike, llogaridhënies dhe zbutjes së paragjytimeve.

Megjithatë, dy projektligje të reja aktualisht janë duke u zhvilluar nga Agjencia për Informacionin dhe Privatësinë (AIP) - Projektligji për Mbrojtjen e të Dhënave Personale nga Institucionet e Zbatimit të Ligjit dhe Projektligji për Mbrojtjen e Individëve në Lidhje me Përpunimin Automatik të Personave Të dhënat - përfaqësojnë hapa të rëndësishëm përpara.⁶⁴ Këto ligje mund të adresojnë disa nga boshllëqet në kuadrin aktual duke ofruar udhëzime më të qarta për përdorimin e AI në zbatimin e ligjit dhe përpunimin e automatizuar të të dhënave.

2.2.3.3. Ligji Nr. 08/L-173 për Sigurinë Kibernetike

Ligji Nr. 08/L-173 për Sigurinë Kibernetike mbron sigurinë kibernetike të shërbimeve esenciale, ofruesve të shërbimeve Dixhitale dhe infrastrukturës kritike në Kosovë.⁶⁵ Ai synon të harmonizojë rregulloret e sigurisë kibernetike të Kosovës me standardet e BE-së, duke siguruar që operatorët e shërbimeve esenciale dhe ofruesit e shërbimeve Dixhitale të zbatojnë masat adekuate të sigurisë. Ligji është veçanërisht i rëndësishëm në kontekstin e AI, pasi sistemet e AI po integrohen gjithnjë e më shumë në infrastrukturën kritike, si zgjidhje për rritjen e sigurisë dhe si burime të mundshme të dobësive të reja.

Ligji themelon Agjencinë e Sigurisë Kibernetike (CSA), e ngarkuar me koordinimin dhe zbatimin e masave të sigurisë kibernetike në mbarë Kosovën. Neni 2 përcakton qëllimin e ligjit, i cili është garantimi i sigurisë së rrjeteve dhe sistemeve të informacionit, veçanërisht për shërbimet esenciale dhe ofruesit e shërbimeve dixhitale. Kjo dispozitë zbatohet drejtpërdrejt për sistemet e AI, pasi teknologjitë e AI po bëhen integrale në infrastrukturën kritike dhe shërbimet dixhitale. Çdo sistem AI i përfshirë në përpunimin e të dhënave, vendimmarrjen e automatizuar ose ofrimin e shërbimit dixhital duhet të jetë në përputhje me dispozitat e ligjit të sigurisë kibernetike për të mbrojtur kundër shkeljeve të të dhënave dhe qasjet të paautorizuara, të cilat të dyja mund të çojnë në shkelje të privatësisë ose keqpërdorim të algoritmeve të AI.

Ligji i referohet përpunimit automatik në përkufizimin e tij për një sistem kompjuterik, i përshkruar si një "pajisje ose grup pajisjesh të ndërlidhura ose të lidhura, një ose më shumë prej të cilave, në zbatim të një programi, kryejnë përpunim automatik të të dhënave dixhitale" (neni 3). Ky përkufizim është i rëndësishëm për sistemet e AI, të cilat shpesh mbështeten në përpunimin dhe vendimmarrjen e automatizuar të të dhënave.

⁶⁴ Programi Legjislativ për vitin 2024 : Republika e Kosovës, Programi Legjislativ për vitin 2024 , në dispozicion në: <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2024/02/Programi-Legjislativ-per-vitin-2024-.pdf>.

⁶⁵ Kuvendi i Republikës së Kosovës, Ligji Nr. 08/L-173 për Sigurinë Kibernetike, 2023. Në dispozicion në: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=70933>.

Neni 5 kërkon që operatorët e shërbimeve esenciale dhe ofruesit e shërbimeve dixhitale të zbatojnë masat e sigurisë organizative dhe teknike. Kjo është veçanërisht e rëndësishme për sistemet e AI, të cilat duhet të dizajnohen dhe operohen duke pasur parasysh sigurinë. Mjetet e inteligjencës artificiale të përdorura në sigurinë kibernetike duhet të dizajnohen për t'iu përmbajtur parimeve si mbrojtja e të dhënave sipas dizajnit dhe si parazgjedhje , duke siguruar që sistemet të jenë elastike ndaj sulmeve.

Neni 7 e shtrin këtë përgjegjësi tek ofruesit e shërbimeve dixhitale, duke kërkuar vlerësime të rregullta të rrezikut dhe monitorim të sistemeve të informacionit. Sistemet e AI, për shkak të kompleksitetit të tyre, duhet t'i nënshtrohen monitorimit të vazhdueshëm për të zbuluar dobësitë dhe për të parandaluar incidentet kibernetike. Përfshirja e mjeteve të AI në shërbimet esenciale rrit nevojën për protokolle sigurie efektive për të siguruar që proceset e drejuara nga AI nuk sjellin rreziqe të reja.

Neni 6 urdhëron që operatorët dhe ofruesit të raportojnë incidente të rëndësishme kibernetike brenda 24 orëve. Kjo vlen drejtpërdrejt për sistemet e AI që përdoren në infrastrukturën kritike, pasi çdo incident kibernetik që prek sistemet e AI, të tilla si shkeljet e të dhënave ose manipulimi algoritmik, duhet të raportohet menjëherë. Dështimi për të siguruar sistemet e AI mund të çojë në përdorim të paautorizuar të të dhënave personale ose manipulim të proceseve të vendimmarrjes, të cilat të dyja mund të kenë ndikime të rëndësishme në privatësi dhe të drejtat e njeriut.

Neni 8 thekson nevojën që raportet e incidenteve të përfshijnë informacion gjithëpërfshirës, i cili është thelbësor për incidentet e lidhura me AI, pasi ato shpesh përfshijnë shtresa komplekse të përpunimit të të dhënave dhe vendimmarrjes. Raportimi i duhur i incidentit siguron që shkeljet e drejuara nga AI të identifikohen dhe zbuten me shpejtësi, duke mbrojtur të dhënat e individëve dhe duke parandaluar shfrytëzimin e mëtejshëm.

Neni 9 thekson rolin e CSA në koordinimin e përpjekjeve kombëtare të sigurisë kibernetike, ndërsa neni 16 thekson bashkëpunimin ndërkombëtar. Sistemet e AI, veçanërisht ato të përdorura në shkëmbimin e të dhënave ndërkufitare, përfitojnë nga rregulloret e qarta për bashkëpunimin ndërkombëtar, duke siguruar që incidentet kibernetike të lidhura me AI të trajtohen në përputhje me standardet ndërkombëtare.

Ligji është i rëndësishëm për AI, edhe pse ai nuk adreson drejtpërdrejt AI. Dispozitat e tij kanë implikime të qarta për sistemet e AI në drejtim të sigurisë dhe mbrojtjes së të drejtave individuale.

Së pari, mbrojtja e të dhënave dhe privatësia janë thelbësore kur sistemet e AI trajtojnë informacione personale ose të ndjeshme. Sistemet e inteligjencës artificiale përfshihen gjithnjë e më shumë në përpunimin e të dhënave në nivele të ndryshme dhe çdo dobësi në ato sisteme mund të çojë në shkelje serioze të privatësisë. Ky ligj siguron që sistemet e AI mbahen me standarde të larta sigurie, duke reduktuar rrezikun e qasjet të paautorizuar në të dhëna ose keqpërdorimit të mundshëm të algoritmeve.

Së dyti, kërkesat e ligjit për raportimin e incidenteve e bëjnë më të lehtë sigurimin e llogaridhënies. Nëse një sistem i AI shkakton një shkelje të të dhënave ose përfshihet në një incident kibernetik,

ky ligj mandaton raportim të shpejtë dhe transparent. Ky proces ndihmon në kufizimin e dëmit dhe siguron që individët të informohen për çdo rrezik ndaj të dhënave të tyre personale.

Së fundi, ndërsa ligji nuk trajton paragjykimet ose diskriminimin në sistemet e AI, ai vendos një precedent të rëndësishëm për mjetet e AI të përdorura në sigurinë kibernetike. Sistemet e inteligjencës artificiale të përdorura për të monitoruar dhe zbuluar kërcënimet duhet të dizajnohen në mënyra që të mos synojnë padrejtësisht grupe të veçanta ose të vendosin vendimmarrje të njëanshme në fusha kritike si zbatimi i ligjit ose shërbimet dixhitale.

2.2.3.4. Kodi Penal Nr. 06/L-074 dhe Ligji Nr. 08/L-188 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Kodit Penal Nr. 06/L-074

Ligji Nr. 08/L-188 sjell ndryshime në Kodin Penal Nr. 06/L-074 të Kosovës, veçanërisht duke adresuar krimet kibernetike.⁶⁶Ligji, megjithëse nuk e përmend në mënyrë eksplicite AI, mbulon një sërë shkeljesh që lidhen me të dhënat dixhitale dhe sigurinë kibernetike, shumë prej të cilave janë të zbatueshme për sistemet e AI.

Neni 277/D - Qasje e paautorizuar në kompjuter kriminalizon qasje e paautorizuar në sisteme, të dhëna ose shërbime kompjuterike. Është shumë e rëndësishme për sistemet e AI sepse teknologjitë e avancuara të AI mund të përdoren për të fituar qasje në të dhëna ose sisteme të ndjeshme pa autorizim. Mjetet e fuqizuara nga AI, të krijuara për hakerimin ose qasje në bazat e të dhënave të kufizuara, mund të funksionojnë në mënyrë autonome, duke e bërë këtë dispozitë vendimtare për parandalimin e shkeljeve të privatësisë të shkaktuara nga sulmet kibernetike të drejtura nga AI. Qasja e paautorizuar mund të çojë në shkelje të të dhënave ku ekspozohen informacione private, personale, duke shkelur kështu të drejtat e individëve për privatësi.

Neni 277/E - Përgjimi i paligjshëm i bazave të të dhënave kompjuterike ndalon përgjimin e paligjshëm të të dhënave të transmetuara në mënyrë elektronike, ku përfshihen komunikimet, emailt dhe informacionet personale. Sistemet e AI të afta për të përgjuar komunikimet dixhitale ose transmetimet e të dhënave pa pëlqim bien nën këtë dispozitë. Për shembull, mjetet e AI të përdorura në teknikat e përparuara të mbikëqyrjes ose spiunazhi kibernetik i drejtuar nga AI që kapin informacione të ndjeshme nga individë ose organizata do të cenonin të drejtat e privatësisë. Ligji siguron që një përgjim i tillë i paligjshëm, qoftë i kryer nga njerëz apo sisteme të AI, është i dënueshëm sipas kodit penal.

Neni 277/F - Pengimi i funksionimit të kompjuterëve dhe sistemeve të informacionit fokusohet në pengimin ose çaktivizimin e funksionimit të sistemeve kompjuterike, duke përfshirë përdorimin e mjeteve kibernetike që ndërpresin shërbimet ose shkaktojnë dështime të sistemit. Sistemet e inteligjencës artificiale të përdorura në sulmet kibernetike si sulmet e mohimit të shërbimit të shpërndarë (DDoS) ose malware që synojnë infrastrukturën mund të ndikojnë në mënyrë indirekte në privatësi duke i penguar individët të kenë qasje në shërbime të sigurta ose duke shkaktuar

⁶⁶Kuvendi i Republikës së Kosovës, Ligji Nr. 08/L-188 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Kodit Penal Nr. 06/L-074, 2019. Në dispozicion në: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=18413&langid=2>.

ekspozimin e informacionit personal. Ndërprerjet e shkaktuara nga sistemet e AI në sistemet e ndjeshme që mbajnë të dhëna personale do të bien nën kompetencën e këtij neni.

Neni 277/H - Vjedhja e identitetit dhe kredencialeve kriminalizon vjedhjen e identitetit dhe keqpërdorimin e kredencialeve personale. Sistemet e AI që mbledhin informacione personale, si kredencialet e hyrjes ose të dhënat biometrike, dhe i përdorin këto informacione për të imituar individë ose për të kryer mashtrime, do t'i nënshtrohen këtij ligji. Sistemet e AI mund të dizajnohen për të mbledhur sasi të mëdha të të dhënave personale, duke çuar në vjedhje të identitetit në një shkallë të gjerë. Ky artikull është thelbësor për mbrojtjen e privatësisë së individëve nga vjedhja e identitetit të drejtuar nga AI ose përdorimi i paautorizuar i kredencialeve personale.

Përderisa Ligji Nr. 08/L-188 nuk e përmend drejtpërdrejt UA, dispozitat e tij janë shumë të zbatueshme për sistemet e UA në kontekstin e të drejtave të privatësisë dhe kornizës më të gjerë të të drejtave të njeriut . Seksionet e mëposhtme eksplorojnë se si sistemet e AI mund të cenojnë privatësinë dhe se si ligji ofron një kuadër ligjor për të adresuar këto shqetësime.

Sistemet e AI, veçanërisht ato të përdorura në përpunimin dhe mbikëqyrjen e të dhënave, paraqesin rreziqe të konsiderueshme të privatësisë. Ata mund të mbledhin, analizojnë dhe përdorin sasi të mëdha të të dhënave personale, ndonjëherë pa pëlqimin e qartë nga individët e përfshirë. Artikuj të tillë si 277/D (Qasje e paautorizuar) dhe 277/E (Përgjimi i paligjshëm) trajtojnë aktivitetet e drejtuara nga AI që mund të çojnë në qasje të paautorizuar në të dhënat personale ose përgjim të paligjshëm të komunikimeve. Për shembull, sistemet e AI të krijuara për të hakuar bazat e të dhënave ose për të përgjuar emaillet dhe mesazhet mund të ekspozojnë informacione personale dhe të ndjeshme, duke shkelur të drejtën e individëve për privatësi. Këto dispozita sigurojnë që mjetet e AI dhe individët ose organizatat që i operojnë ato të mbahen përgjegjës sipas ligjit për shkelje të tilla.

Sistemet e AI kanë potencialin të veprojnë në mënyrë autonome, që do të thotë se mund të kryejnë krime kibernetike pa ndërhyrjen e drejtpërdrejtë njerëzore. Dispozita të tilla si neni 277/H (Vjedhja e identitetit) janë shumë të rëndësishme në këtë kontekst. Sistemet e AI mund të dizajnohen për të mbledhur të dhëna personale, duke përfshirë kredencialet e hyrjes, identifikimin personal ose të dhënat biometrike, dhe t'i përdorin ato për vjedhje identiteti. Duke automatizuar vjedhjen ose mashtrimin e identitetit, sistemet e AI përbëjnë një kërcënim thelbësor për privatësinë, veçanërisht nëse vendosen në një shkallë të gjerë.

Korniza ligjore e parashikuar nga Ligji Nr. 08/L-188 ndihmon në adresimin e këtyre shqetësimeve duke siguruar që sistemet e AI, edhe kur funksionojnë në mënyrë autonome, të bien nën të njëjtat rregulla si aktorët tradicionalë në rastet e vjedhjes së identitetit dhe keqpërdorimit të të dhënave.

Dispozitat për pengimin e sistemeve kompjuterike dhe qasje e paligjshëm ndihmojnë për të siguruar që sistemet e AI, të cilat mund të armatosen për të sulmuar infrastrukturën kritike ose depot e të dhënave personale, t'i nënshtrohen ndjekjes penale. Sulmet kibernetike të udhëhequra nga AI, të tilla si sulmet DDoS ose malware të gjeneruar nga AI, mund të prishin qasje në sistemet e sigurta, duke ndikuar indirekt në privatësi duke i penguar individët të ruajnë të dhënat e tyre personale. Për më tepër, sistemet e AI të afta për të thyer enkriptimin ose për të shmangur masat e

sigurisë mund të çojnë në qasje të paautorizuar në të dhënat konfidenciale, të cilat ky ligj i ndalon në mënyrë eksplicite.

Ligji Nr. 08/L-188 shërben si një përfitës kritik i kornizës ligjore në Kosovë për adresimin e krimeve kibernetike, veçanërisht në kontekstin e teknologjive në zhvillim si AI. Ndërsa ligji nuk e rregullon në mënyrë eksplicite AI, ai mbulon fushat kryesore ku sistemet e AI mund të përdoren për të shkelur të drejtat.

2.2.4. Liria e Shprehjes

Në këtë pjesë, ne do të fokusohemi në lirinë e shprehjes dhe do të shqyrtojmë se si kornizat ekzistuese ligjore në Kosovë e mbrojnë këtë të drejtë themelore në kontekstin e teknologjive të reja të AI. Ngjashëm me seksionin e Privatësisë, nuk ka asnjë ligj specifik që rregullon AI, gjithashtu nuk ka një ligj specifik për median, rregullore specifike për mediat online, një ligj ose kërkesa për krijimin e mediave online dhe asnjë rregullore për dezinformimin,⁶⁷ është thelbësore të eksplorohet se si ligjet ekzistuese rregullojnë lirinë e shprehjes, veçanërisht pasi sistemet e AI janë gjithnjë e më të përfshirë në moderimin e përmbajtjes, vendimmarrjen e automatizuar dhe shpërndarjen e informacionit.

2.2.4.1. Kushtetuta e Kosovës

Neni 40 , i cili garanton lirinë e shprehjes, është veçanërisht i rëndësishëm kur merret parasysh moderimi i përmbajtjes së drejtuar nga AI. Sistemet e inteligjencës artificiale tani janë pjesë përbërëse e moderimit, filtrimit dhe shpërndarjes së informacionit, veçanërisht në platformat dixhitale. Këto sisteme përcaktojnë se çfarë përmbajtje lejohet të mbetet në linjë dhe çfarë hiqet, duke cënuar potencialisht të drejtën e një individ për të shprehur lirisht mendimet.⁶⁸ Kjo mbrojtje kushtetuese përfshin gjithashtu të drejtën për të shpërndarë dhe marrë informacion pa pengesë, që do të thotë se sistemet e AI duhet të lundrojnë me kujdes ekuilibrin midis mbrojtjes së fjalës së lirë dhe heqjes së përmbajtjes së dëmshme. Megjithatë, neni lejon kufizime në lirinë e shprehjes kur është e nevojshme për të parandaluar provokimin e dhunës ose armiqësisë bazuar në racë, kombësi, etni ose fe. Kjo është veçanërisht e rëndësishme për AI, pasi shumë algoritme janë krijuar për të zbuluar dhe hequr përmbajtje të tilla të dëmshme. Megjithatë, sfida mbetet për t'u siguruar që këto algoritme të mos e teprojnë dhe të mos shtypin në mënyrë të pajustificueshme fjalimin e ligjshëm.

Neni 42 , i cili garanton lirinë dhe pluralizmin e medias, është thelbësor për diskutimin e rolit të AI në shpërndarjen e përmbajtjes dhe censurën. Kushtetuta e ndalon shprehimisht censurën, duke thënë se askush nuk mund të pengojë shpërndarjen e informacionit ose ideve përmes mediave, përveç nëse është e nevojshme për të parandaluar provokimin e dhunës ose armiqësisë. Për më tepër, e drejta për të korrigjuar informacione të pavërteta ose të paplota të publikuara siç parashikohet në këtë artikull është e rëndësishme për sistemet e AI, veçanërisht në epokën e keqinformimit. Mjetet e AI të përdorura në gjenerimin dhe shpërndarjen e përmbajtjes duhet të

⁶⁷Share Foundation, *Korniza Rregullatore në Fushën e të Drejtave Dixhitale*, 2021, e disponueshme në: https://www.sharefoundation.info/wp-content/uploads/Digital-rights-legal-analysis_EN-1.pdf

⁶⁸Kuvendi i Republikës së Kosovës, *Kushtetuta e Republikës së Kosovës*, e miratuar më 9 prill 2008. E disponueshme në: https://mapl.rks-gov.net/wp-content/uploads/2017/10/1.KUSHTETUTA_E_REPUBLIKËS_SË_KOSOVËS.pdf.

sigurojnë saktësi dhe individët duhet të kenë mekanizma për të sfiduar dhe korigjuar përmbajtjen mashtruese ose të dëmshme të prodhuara ose të shpërndara nga sistemet e AI.

2.2.4.2. Ligji Nr. 04/L-137 për Mbrojtjen e Burimeve të Gazetarisë

Ligji për Mbrojtjen e Burimeve të Gazetarisë fokusohet kryesisht në ruajtjen e konfidencialitetit të burimeve të përdorura nga gazetarët.⁶⁹ Ndërsa ligji është themelor në garantimin e lirisë së medias dhe pavarësisë së shtypit, ai nuk lidhet drejtpërdrejt me lirinë e shprehjes në kontekstin e moderimit të përmbajtjes në internet, rregullimit të medias dixhitale ose sistemeve të AI. Megjithatë, ajo mbetet e rëndësishme për diskutimin më të gjerë se si teknologjitë e AI mund të ndikojnë në praktikën gazetareske dhe mbrojtjen e informacionit konfidencial.

Ligji u jep gazetarëve të drejtën të fshehin identitetin e burimeve të tyre, gjë që është thelbësore për raportimin investigativ dhe mbrojtjen e individëve që ofrojnë informacione të ndjeshme ose të diskutueshme. Ky parim është jetik për ruajtjen e një shtypi të lirë, i cili në mënyrë indirekte mbështet ushtrimin e lirisë së shprehjes.

Në peizazhin në zhvillim të medias dhe teknologjisë, ku AI përdoret gjithnjë e më shumë për analizën e të dhënave, gjenerimin e përmbajtjes dhe madje edhe mbikëqyrjen e medias, kjo mbrojtje ligjore mund të interpretohet si e shtrirë për të siguruar që sistemet e AI të përdorura brenda organizatave mediatike të mos rrezikojnë konfidencialitetin e burimeve. Ky ligj mund të shërbejë si bazë për të kërkuar që sistemet e drejtuara nga AI në sektorin e mediave t'u përmbahen standardeve ekzistuese të mbrojtjes së burimit, duke përforcuar kornizën më të gjerë ligjore që mbështet lirinë e shprehjes në Kosovë.

2.2.4.3. Ligji Nr. 06L-081 për Qasjen në Dokumente Publike

Ligji Nr. 06/L-081 garanton të drejtën e çdo personi fizik ose juridik për qasje në dokumentet publike të prodhuara, pranuar ose të mbajtura nga institucionet publike.⁷⁰ Ndërsa ligji nuk trajton drejtpërdrejt përdorimin e AI në këtë proces, ai ofron një kornizë fleksibël që mund të akomodojë kërkesat për qasje të asistuar nga AI.

Sistemet e AI mund të përdoren nga individë ose organizata për të automatizuar paraqitjen e kërkesave për dokumente publike. Meqenëse ligji njeh vetëm personat fizikë ose juridikë si kërkuar legjitimë, çdo kërkesë e krijuar nga AI duhet të mbetet ligjërish e lidhur me një person. Përgjegjësia për kërkesën do të jetë mbi individin ose subjektin që ka programuar ose autorizuar mjetin AI.

Për më tepër, institucionet publike mund të përdorin gjithashtu sisteme të AI për të menaxhuar kërkesat për dokumente në shkallë të gjerë ose për të automatizuar procesin e marrjes dhe sigurimit të qasjet në dokumente publike. Nëse sistemet e AI përdoren nga institucionet publike, transparenca bëhet një çështje kyçe. Qytetarët do të duhet të dinë se si funksionojnë sistemet e AI,

⁶⁹Kuvendi i Republikës së Kosovës, Ligji Nr. 04/L-137 për Mbrojtjen e Burimeve të Gazetarisë, 2013. Në dispozicion në: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=8864>.

⁷⁰Kuvendi i Republikës së Kosovës, Ligji Nr. 06/L-081 për Qasjen në Dokumente Publike, 2019. Në dispozicion në: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=20505>.

duke përfshirë mënyrën se si ata përpunojnë kërkesat, marrin informacione dhe marrin vendime për dhënien ose refuzimin e qasjes.

Ekzistojnë shqetësime të mundshme në lidhje me përdorimin e tepërt ose autonom të AI nga individë për të paraqitur kërkesa të shumta. Megjithëse kjo nuk rregullohet në mënyrë eksplicite me ligj, mund të çojë në çështje etike dhe praktike, si p.sh. dërmimi i institucioneve publike me një volum të lartë kërkesash ose përdorimi i sistemit në një mënyrë që mund të shihet si abuzive.

2.2.4.4. Ligji Nr. 02/L-65 Ligji Civil kundër shpifjes dhe fyerjes

Ligji Nr. 05/L-021 për Mbrojtjen nga Diskriminimi shërben si një mbrojtje kritike ligjore kundër diskriminimit të drejtpërdrejtë dhe të tërthortë në Kosovë, duke përfshirë fusha të tilla si punësimi, arsimit, qasja në shërbime dhe jeta publike.⁷¹Ligji mbron individët bazuar në faktorë të tillë si raca, përkatësia etnike, gjinia, feja, paaftësia dhe karakteristika të tjera. Ndërsa ligji nuk trajton në mënyrë specifike AI ose teknologjitë dixhitale, ai ka implikime të rëndësishme për përdorimin e sistemeve të AI dhe platformave dixhitale që mund të ndikojnë ose të përjetësojnë praktikatat diskriminuese.

Në epokën dixhitale, teknologjitë e AI mund të përdoren gjithashtu për të monitoruar , filtruar dhe moderuar përmbajtjen në internet. Ndërsa këto mjete përdoren shpesh për të parandaluar përmbajtje të dëmshme, ato gjithashtu ngrenë shqetësime për shpifjet dhe fyerjet dixhitale . Nëse një sistem i AI, drejtpërdrejt ose tërthorazi, lehtëson ngacmimin në internet , shpifjen ose përhapjen e gjuhës së urrejtjes që synon grupet e mbrojtura, ai mund të jetë nën kompetencën e këtij ligji, i cili synon të mbrojë individët nga praktikatat diskriminuese ose të dëmshme. Ligji mund të zgjerohet gjithashtu për të adresuar ngacmimin kibernetik , ngacmimin dixhital ose përmbajtje shpifëse të krijuar nga AI që synon individë ose grupe të veçanta bazuar në karakteristikat e tyre të mbrojtura.

Sistemet e inteligjencës artificiale, veçanërisht ato të përfshira në vendimmarrje të automatizuar (p.sh., algoritmet e punësimit, sistemet e vlerësimit të kredisë ose mjetet e shpërndarjes së shërbimeve publike), duhet të përputhen me parimet kundër diskriminimit të përcaktuara në këtë ligj. Sigurimi i drejtësisë dhe transparencës në hartimin dhe funksionimin e sistemeve të AI është thelbësore për respektimin e këtij ligji.

2.2.4.5. Kodi Penal Nr. 06/L-074 dhe Ligji Nr. 08/L-188 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Kodit Penal Nr. 06/L-074

Kodi Penal Nr. 06/L-074 dhe amendamentet e tij në Ligjin Nr. 08/L-188 janë gjithashtu të rëndësishme për ekuilibrin ndërmjet lirisë së shprehjes dhe nevojës për të rregulluar gjuhën e urrejtjes, racizmin, ksenofobinë dhe përmbajtjet e tjera të dëmshme në internet. Ndërsa sistemet e AI bëhen më të përhapura në moderimin e përmbajtjes dhe vendimmarrjen, është e rëndësishme të vlerësohet se si zbatohen këto dispozita për rolin e AI në filtrimin, përforcimin ose shtypjen e përmbajtjes dixhitale.

⁷¹Kuvendi i Republikës së Kosovës, Ligji Nr. 02/L-65 Ligji Civil kundër Shpifjes dhe Fyerjes, 2008. Në dispozicion në: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2503>.

Neni 277/A kriminalizon përdorimin e sistemeve kompjuterike për të shpërndarë përmbajtje që mohojnë ose minimizojnë gjenocidin ose krimet kundër njerëzimit. Kjo dispozitë, që synon të luftojë fjalën e dëmshme, trajton sfidën e ruajtjes së dinjitetit për grupet e prekura, duke mbrojtur gjithashtu lirinë e shprehjes . Sistemet e AI mund të luajnë një rol në zbulimin dhe shpërndarjen automatike të përmbajtjes së tillë. Megjithatë, kjo ngre shqetësime nëse këto sisteme janë në gjendje të bëjnë dallimin midis përmbajtjes së dëmshme dhe diskursit legjitim, duke çuar potencialisht në shtypjen e të folurit të ligjshëm .

Në mënyrë të ngjashme, neni 277/B synon kërcënimet e motivuara nga racizmi ose ksenofobia të shpërndara përmes sistemeve kompjuterike. Sistemet e AI të krijuara për moderimin e përmbajtjes dhe zbulimin e gjuhës së urrejtjes do të ishin thelbësore për zbatimin e kësaj dispozite. Megjithatë, mbetet sfida për të garantuar që liria e shprehjes të mos kufizohet në mënyrë të padrejtë nëpërmjet praktikave tepër të gjera ose të njëanshme të moderimit të përmbajtjes. Këto sisteme të automatizuara duhet të dizajnohen për të vendosur një ekuilibër të kujdesshëm midis heqjes së përmbajtjes së dëmshme dhe ruajtjes së të drejtës për fjalën e lirë.

Shpërndarja e materialeve raciste ose ksenofobike përmes platformave dixhitale trajtohet në nenin 277/C, i cili ndalon aktivitete të tilla. Në këtë kontekst, algoritmet e AI shpesh filtrojnë ose amplifikojnë përmbajtjen në platformat e mediave sociale. Ndërsa qëllimi është të frenohet përhapja e gjuhës së urrejtjes , ekziston rreziku i tejkalimit kur këto algoritme censurojnë pa dashje fjalimin legjitim, veçanërisht kur ato nuk janë krijuar për të trajtuar gjuhën komplekse ose nuancat kulturore. Kjo është veçanërisht shqetësuese nëse algoritmet e njëanshme synojnë në mënyrë disproporcionale zërat e pakicave nën pretendimin e moderimit të përmbajtjes së dëmshme.

Neni 277/F kriminalizon veprimtaritë që prishin sistemet kompjuterike, të cilat mund të ndërhyjnë në platformat online ku individët shprehen. Sistemet e AI, të përdorura për sulme kibernetike ose në përpjekje për censurë , mund të kufizojnë qasjen në platformat dixhitale dhe të cenojnë lirinë e shprehjes . Mbështetja në rritje në AI në menaxhimin e qasjes në informacion dhe hapësira dixhitale duhet të monitorohet për të siguruar që këto sisteme të mos kufizojnë pa dashje aftësinë e njerëzve për të shprehur mendimet e tyre ose për t'u përfshirë në diskursin publik.

Brenda Kapitullit XVII, i cili përshkruan veprat penale kundër të drejtave dhe lirive të njeriut, neni 141 ndëshkon ata që nxisin ose përhapin publikisht urrejtje, përçarje ose intolerancë bazuar në karakteristika të tilla si raca, feja, orientimi seksual ose identiteti gjinor. Në këtë kontekst, sistemet e inteligjencës artificiale të përfshira në moderimin e përmbajtjes kanë një rol kritik për të siguruar që këto lloje të të folurit të frenohen në mënyrë efektive duke shmangur paragjykimet diskriminuese që mund të censurojnë pa të drejtë fjalimin.

Gjithashtu, neni 70 parashikon se nëse vepra penale shkaktohet nga urrejtja, konsiderohet rrethanë rënduese për caktimin e dënimit. Sistemet e AI të ngarkuara me identifikimin ose vlerësimin e krimeve të urrejtjes mund të kontribuojnë në sigurimin e klasifikimit të saktë të veprave të tilla. Megjithatë, efektiviteti i këtyre sistemeve varet nga saktësia dhe paanshmëria e tyre , duke kërkuar auditime të rregullta për t'u siguruar që ato nuk synojnë në mënyrë disproporcionale grupe ose individë të caktuar bazuar në të dhëna ose supozime të njëanshme.

Në përgjithësi, dispozitat e Kodit Penal dhe ndryshimet e tij pasqyrojnë nevojën për të rregulluar përmbajtjen e dëmshme në internet, veçanërisht në luftën kundër gjuhës së urrejtjes, shpifjes dhe kërcënimeve të dhunshme. Përdorimi në rritje i moderimit të përmbajtjes të drejtuar nga AI dhe sistemeve të automatizuara të vendimmarrjes paraqet një sfidë kritike për të siguruar që këto teknologji të mos cenojnë lirinë e shprehjes .

2.2.5. Barazia dhe Mosdiskriminimi

Ky nën-seksion do të fokusohet në kornizën ligjore në Kosovë që trajton barazinë dhe mosdiskriminimin , veçanërisht në kontekstin e teknologjive të AI . Ndërsa Kosova ende nuk ka zbatuar rregullore specifike që rregullojnë përdorimin e AI, ligjet ekzistuese kundër diskriminimit luajnë një rol jetik për të siguruar që sistemet e AI nuk përforcojnë ose përkeqësojnë paragjykimet ose pabarazitë . Këto ligje janë thelbësore në fusha të tilla si punësimi, arsimi, shërbimet publike dhe qasje në mallra, ku vendimet e drejtuara nga AI mund të çojnë në rezultate diskriminuese.

2.2.5.1 Kushtetuta e Kosovës

Kushtetuta e Kosovës vendos kornizën ligjore për sigurimin e barazisë dhe mosdiskriminimit , e cila ka implikime të rëndësishme për përdorimin dhe rregullimin e teknologjive të AI . Disa nene kyçe nga Kushtetuta shtrojnë bazën për mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe për të siguruar që sistemet e AI të mos përjetësojnë ose përkeqësojnë paragjykimet , pabarazinë ose diskriminimin .

Neni 3, përcakton parimin e barazisë para ligjit dhe thekson mbrojtjen e të drejtave të njeriut për të gjithë individët, pavarësisht nga përkatësia etnike, gjinia apo karakteristika të tjera. Në kontekstin e AI, kjo dispozitë kërkon që çdo sistem i AI i përdorur nga institucionet publike duhet të trajtojë të gjithë individët në mënyrë të barabartë dhe të shmangë paragjykimet ose praktikat diskriminuese . Sistemet e AI, veçanërisht ato që përdoren për vendimmarrje të automatizuara në administratën publike ose zbatimin e ligjit, duhet të dizajnohen për të siguruar që vendimet e marra të jenë pa paragjykimet dhe të respektojnë parimin e trajtimit të barabartë.

Neni 7 përcakton vlerat themelore të rendit kushtetues të Kosovës, duke përfshirë barazinë , mosdiskriminimin dhe sundimin e ligjit . Këto vlera janë veçanërisht të rëndësishme kur merret parasysh dizajni dhe vendosja e sistemeve të AI në Kosovë. Çdo teknologji AI e përdorur në punësim , shërbime publike ose fusha të tjera duhet të përputhet me këto vlera, duke siguruar që funksionimi i saj të mos shkelë parimet e barazisë dhe drejtësisë. Ky artikull thekson gjithashtu barazinë gjinore , e cila është një konsideratë e rëndësishme për sistemet e AI që mund të përfshihen në punësime, promovime ose vendime të tjera që prekin individët bazuar në gjini.

Sipas nenit 22, marrëveshjet ndërkombëtare lidhur me të drejtat e njeriut dhe barazinë janë drejtpërdrejt të zbatueshme brenda kornizës ligjore të Kosovës. Kjo siguron që çdo rregullore apo marrëveshje e ardhshme ndërkombëtare për AI, si ato që trajtojnë drejtësinë algoritmike ose mbrojtjen e të dhënave , automatikisht do të bëhen pjesë e ligjit vendor të Kosovës.

Neni 24 është thelbësor për mbrojtjen e individëve nga diskriminimi . Ai garanton mbrojtje të barabartë ligjore për të gjithë, duke ndaluar diskriminimin bazuar në karakteristikat të tilla si raca ,

gjinia , feja dhe paaftësia . Për sistemet e AI, veçanërisht ato të përdorura në proceset e automatizuara të vendimmarrjes , ky nen urdhëron që sisteme të tilla nuk duhet të diskriminojnë bazuar në këto karakteristika. Algoritmet e AI, shpesh të mbështetur në të dhënat historike, duhet të dizajnohen për të siguruar që ato të mos përjetësojnë pa dashje paragjykimet ose të përforcojnë pabarazitë.

Neni 57 përshkruan të drejtat e bashkësive etnike, gjuhësore dhe fetare në Kosovë, duke siguruar që këto grupe të jenë të lira nga diskriminimi. Në kontekstin e AI, çdo sistem që përpunon të dhëna ose merr vendime për individët nga këto komunitete duhet të respektojë të drejtat e tyre dhe të shmangë krijimin e ndikimeve të ndryshme që prekin në mënyrë disproporcionale këto grupe. Kjo është veçanërisht e rëndësishme për sistemet e AI të përdorura në administratën publike ose ofrimin e shërbimeve , ku algoritmet e njëanshme mund të minojnë të drejtat kushtetuese të anëtarëve të komunitetit.

Neni 58 urdhëron mbrojtjen e individëve nga diskriminimi , armiqësia dhe dhuna bazuar në identitetin e tyre. Kjo lidhet drejtpërdrejt me sistemet e AI që përdoren për moderimin e përmbajtjes , monitorimin e mediave sociale ose ofrimin e shërbimeve publike . Sistemet e AI nuk duhet të dizajnohen ose përdoren në mënyra që lehtësojnë diskriminimin ose armiqësinë. Në vend të kësaj, ato duhet të përputhen me përgjegjësinë e shtetit për të mbrojtur individët nga një dëm i tillë. Ky artikull thekson gjithashtu ushtrimin jodiskriminues të të drejtave , duke përforcuar nevojën që teknologjitë e AI të funksionojnë në mënyrë transparente dhe pa paragjykime.

Kushtetuta e Kosovës siguron barazi dhe mosdiskriminim , veçanërisht në kontekstin e teknologjive të AI . Parimet e përshkruara në nenet 3, 7, 22, 24, 57 dhe 58 përcaktojnë mbrojtje ligjore që duhet të respektohen gjatë vendosjes së sistemeve të AI në sektorin publik dhe privat.

2.2.5.2. Ligji Nr. 06/L-082 për Mbrojtjen e të Dhënave Personale, Ligji Nr. 02/L-65 Ligji Civil kundër Shpifjes dhe Fyerjes dhe Kodi Penal Nr. 06/L-074

Ne kemi analizuar më parë Ligjin Nr. 06/L-082 për Mbrojtjen e të Dhënave Personale , Ligjin Nr. 02/L-65 Ligjin Civil kundër Shpifjes dhe Fyerjes , dhe Kodin Penal nr. 06/L-074 , veçanërisht në kontekstin e privatësisë dhe lirisë së shprehjes . Megjithatë, këto ligje janë gjithashtu shumë të rëndësishme kur merret parasysh barazia dhe mosdiskriminimi , veçanërisht në kontekstin e sistemeve të AI dhe potencialin e tyre për paragjykime ose praktika diskriminuese .

Ligji Nr. 06/L-082 për Mbrojtjen e të Dhënave Personale ofron mbrojtje kritike për të dhënat personale të individëve, duke siguruar që ato të përpunohen në mënyrë të drejtë dhe transparente. Në kontekstin e barazisë dhe mosdiskriminimit , ligji luan një rol kyç duke rregulluar mënyrën se si përdoren të dhënat personale në sistemet e automatizuara të vendimmarrjes , duke përfshirë sistemet e AI.

Ligji përshkruan disa parime të përpunimit të të dhënave , duke përfshirë ligjshmërinë , drejtësinë dhe transparencën (neni 4), të cilat janë thelbësore për parandalimin e diskriminimit. Këto parime kërkojnë që të dhënat personale të përdorura nga sistemet e AI të trajtohen në një mënyrë që të mos krijojë ndikime të ndryshme ose të përforcojë paragjykimet ekzistuese .

Për më tepër, neni 21 trajton në mënyrë specifike vendimmarrjen dhe profilizimin e automatizuar , duke kërkuar që individët të mos i nënshtrohen vendimeve të marra vetëm nga sisteme të automatizuara që i prekin në mënyrë të konsiderueshme ata, përveç nëse ekzistojnë masa mbrojtëse specifike. Kjo dispozitë është veçanërisht e rëndësishme për sistemet e AI që mund të përfshihen në punësimin, vlerësimin e kredive ose qasje në shërbime, pasi sisteme të tilla duhet të sigurojnë që ato të mos dëmtojnë në mënyrë disproporcionale grupe të caktuara bazuar në karakteristikat e mbrojtura si gjinia , përkatësia etnike ose paaftësia .

Ligji Nr. 02/L-65 Ligji Civil kundër shpifjes dhe fyerjes është fokusuar kryesisht në mbrojtjen e individëve nga shpifja dhe fyerja , ky ligj gjithashtu ndërthuret me barazinë dhe mosdiskriminimin . Në mjediset dixhitale, duke përfshirë platformat e mediave sociale ku sistemet e inteligjencës artificiale përdoren për moderimin e përmbajtjes , ky ligj mund të ndihmojë për të siguruar që fyerjet diskriminuese ose përmbajtje shpifëse që synojnë individët bazuar në racën , gjininë ose karakteristikat e tjera personale të trajtohen siç duhet.

Kodi Penal Nr. 06/L-074 , veçanërisht neni 70 , trajton rëndimin e dënimit në rastet kur krimi është i motivuar nga urrejtja . Krimet e urrejtjes përkufizohen si çdo krim i kryer kundër një individi, grupi individësh ose pronë, i motivuar nga karakteristika të tilla si raca , ngjyra , gjinia , identiteti gjinor , feja , origjina kombëtare , orientimi seksual ose paaftësia . Kjo dispozitë është thelbësore për sistemet e AI të përdorura në moderimin e përmbajtjes , zbatimin e ligjit ose vlerësimin e rrezikut , pasi nënvizon pasojat ligjore të krimeve të motivuara nga diskriminimi ose paragjykimi .

Në kontekstin e AI, ky ligj përforcon rëndësinë e sigurimit që sistemet e AI nuk përdoren për të përjetësuar praktikat diskriminuese ose për të përforcuar gjuhën e urrejtjes . Platformat e drejtuara nga AI, të tilla si ato të përfshira në monitorimin e mediave sociale ose parandalimin e krimit , duhet të sigurojnë që ato të mos përforcojnë pa dashje stereotipe të dëmshme ose të synojnë në mënyrë disproporcionale disa komunitete të bazuara në algoritme të njëanshme.

2.2.5.3. Ligji Nr. 05/L-020 për Barazinë Gjinore

Ligji Nr. 05/L-020 për Barazinë Gjinore është një pjesë e rëndësishme e legjislacionit në Kosovë që synon sigurimin e barazisë gjinore dhe parandalimin e diskriminimit në bazë gjinore.⁷² Ai mbulon fusha të ndryshme si punësimi , arsimi , jeta publike dhe qasje në mallra dhe shërbime , dhe është i bazuar në kuadrin kombëtar dhe ndërkombëtar, duke përfshirë Konventën për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Kundër Grave (CEDAW) , e cila është drejtpërdrejt të aplikueshme në Kosovë.

Ky ligj është i rëndësishëm për studimin tonë të barazisë dhe mosdiskriminimit në kontekstin e sistemeve të AI, sepse ai vendos parimet themelore të trajtimit të barabartë dhe mosdiskriminimit që sistemet e AI duhet t'u përmbahen kur zbatohen në Kosovë. Neni 4 i ligjit ndalon diskriminimin e drejtpërdrejtë dhe të tërthortë gjinor dhe siguron qasje të barabartë në burime dhe mundësi në të gjitha fushat e jetës sociale dhe ekonomike. Ky parim është thelbësor kur merren parasysh sistemet

⁷²Kuvendi i Republikës së Kosovës, Ligji Nr. 05/L-020 për Barazinë Gjinore, 2015. Në dispozicion në: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10923>.

e AI, veçanërisht ato që përdoren në fusha si punësimi ose qasje në shërbime , pasi ato duhet të dizajnohen dhe operohen në një mënyrë që të mos përforcojë ose përjetësojë pabarazitë ekzistuese gjinore .

Për më tepër, ligji kërkon që institucionet publike të miratojnë politika dhe strategji të ndjeshme gjinore , të cilat mund të zbatohen drejtpërdrejt në zhvillimin dhe rregullimin e teknologjive të AI. Neni 5 mandaton që të gjitha organet legjislativë, ekzekutive dhe gjyqësore duhet të përfshijnë integrimin gjinor në proceset e tyre vendimmarrëse, duke përfshirë zhvillimin e politikave dhe programeve. Kjo kërkesë thekson nevojën që sistemet e AI të jenë të përgjegjshme ndaj gjinisë dhe të sigurojnë që paragjykimet gjinore të mos përfshihen në algoritmet e tyre.

Gjithashtu, neni 15 thekson ndalimin e diskriminimit gjinor në punësim . Kjo është shumë e rëndësishme kur merret parasysh përdorimi i AI në proceset e rekrutimit , ku mjetet e AI duhet të sigurojnë mundësi të barabarta për të gjitha gjinitë dhe të shmangin algoritmet e njëanshme që mund të favorizojnë një gjini mbi një tjetër. Parimet e ligjit zbatohen gjithashtu për fusha si promovimi , trajnimi dhe barazia e pagave , ku sistemet e AI mund të përdoren për vendimmarrje, por duhet të sigurojnë drejtësi dhe të shmangin diskriminimin indirekt.

Në kontekstin e UA dhe të drejtave të njeriut, ligji është veçanërisht i rëndësishëm pasi kërkon nga sektori privat dhe publik të zbatojnë masa të veçanta të përkohshme (neni 6) për të përshpejtuar realizimin e barazisë gjinore.

2.2.5.4. Ligji Nr.03/L –212 për Punën

Ligji i Punës (Nr. 03/L-212) fokusohet kryesisht në rregullimin e marrëdhënieve të punës ndërmjet punëtorëve dhe punëdhënësve, sigurimin e praktikave të drejta të punës dhe mbrojtjen e të drejtave të punëtorëve.⁷³ Parimet e tij kryesore përfshijnë ndalimin e diskriminimit, sigurimin e mundësive të barabarta dhe promovimin e barazisë në vendin e punës. Neni 5 i ligjit ndalon shprehimisht diskriminimin në punësim dhe profesion bazuar në disa faktorë, si raca, ngjyra, gjinia, feja etj. Kjo përputhet drejtpërdrejt me kërkimin tonë mbi barazinë dhe mosdiskriminimin.

Në kontekstin e AI, ky ligj është i rëndësishëm pasi sistemet e AI mund të përdoren për punësimin, menaxhimin ose shkarkimin e punonjësve. Sisteme të tilla duhet të dizajnohen për të shmangur paragjykimet dhe për të siguruar që vendimet e punësimit të merren në mënyrë të drejtë, pa diskriminim. Për shembull, nëse mjetet e AI përdoren në rekrutim ose vlerësim të performancës, ato duhet të jenë në përputhje me nenin 5, i cili ndalon çdo formë diskriminimi në punësim. Për më tepër, ligji mandaton trajtim të barabartë në trajnime, promovime dhe kushte pune, të cilat do të zbatoheshin edhe për sistemet e bazuara në AI që mund të ndikojnë në këto fusha.

Lidhur me të drejtat e njeriut, ligji ofron një kornizë thelbësore për parandalimin e diskriminimit në aplikimet e AI brenda punësimit. Është jetike të sigurohet që sistemet e AI të mos përjetësojnë paragjykimet, veçanërisht kur merren vendime të automatizuara për punësimin, promovimet ose shkarkimet. Sistemet e AI të përdorura në kontekstet e punës duhet të jenë transparente dhe çdo

⁷³Kuvendi i Republikës së Kosovës, Ligji Nr. 03/L-212 për Punën, 2010. Në dispozicion në: <https://gzk.rks.gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2735>.

vendim i marrë duhet të jetë në përputhje me kuadrin ligjor që mbron të drejtat e punonjësve për barazi dhe mosdiskriminim. Për më tepër, neni 17 siguron që punonjësve t'u caktohet punë bazuar në kualifikimet e tyre, të cilat sistemet e AI që trajtojnë vendosjet e brendshme të punës duhet t'i respektojnë.

2.2.5.5. Ligji Nr. 05/L-021 për Mbrojtjen nga Diskriminimi

Ligji Nr. 05/L-021 për Mbrojtjen nga Diskriminimi ka për qëllim parandalimin dhe luftimin e të gjitha formave të diskriminimit në Kosovë. Ligji ndalon diskriminimin e bazuar në baza të ndryshme si raca, gjinia, kombësia, feja dhe paaftësia, duke siguruar që individët të kenë qasje të barabartë në të drejta dhe mundësi në të gjitha fushat e jetës, duke përfshirë punësimin, arsimin dhe shërbimet publike.

Ky ligj është veçanërisht i rëndësishëm për kërkimin tonë mbi barazinë dhe mosdiskriminimin pasi adreson drejtpërdrejt nevojën për trajtim të barabartë në shoqëri, një parim që vlen edhe për sistemet e AI. AI, kur projektohet ose menaxhohet në mënyrë të pahijshme, mund të përjetësojë ose përkeqësojë paragjykimet ekzistuese, duke çuar në rezultate diskriminuese në fusha të tilla si punësimi, strehimi dhe shërbimet publike. Neni 1 i ligjit përcakton parimin e trajtimit të barabartë si një e drejtë themelore, e cila duhet të ruhet në përdorimin e teknologjive të AI për të shmangur diskriminimin e individëve bazuar në karakteristikat e mbrojtura.

Ligji zbatohet si për sektorin publik ashtu edhe për atë privat dhe mbulon një gamë të gjerë fushash, duke përfshirë qasjen në mallra dhe shërbime, strehim, mbrojtje sociale dhe punësim (neni 2). Kjo do të thotë që sistemet e AI të përdorura në këta sektorë duhet të jenë në përputhje me parimet e ligjit për mosdiskriminimin dhe trajtimin e barabartë. Për shembull, neni 3 përcakton diskriminimin e drejtpërdrejtë dhe të tërthortë, duke siguruar që edhe praktikrat që nuk janë haptazi diskriminuese, por që rezultojnë në rezultate të pabarabarta (si algoritmet e njëanshme) janë të ndaluara.

Neni 4 specifikon forma të ndryshme të trajtimit të pabarabartë, si ngacmimi, ndarja dhe viktimizimi, të cilat mund të jenë të rëndësishme kur analizohet se si sistemet e drejtuara nga AI moderon përmbajtjen ose marrin vendime në punësim ose ofrimin e shërbimeve. Sistemet e AI duhet të sigurojnë që proceset e tyre të mos krijojnë pa dashje një mjedis armiqësor ose diskriminues, veçanërisht në fusha si moderimi i përmbajtjes ose sistemet e automatizuara të punësimit.

Gjithashtu, neni 19 i ligjit urdhëron strehim të arsyeshëm për personat me aftësi të kufizuara, duke siguruar që ata të kenë qasje të barabartë në punësim dhe shërbime publike. Kjo lidhet drejtpërdrejt me sistemet e AI që përdoren në punësimin ose ofrimin e shërbimeve, pasi ato duhet të dizajnohen për të përshtatur nevojat e individëve me aftësi të kufizuara, duke siguruar që teknologjia të mos krijojë barriera shtesë për pjesëmarrjen.

2.2.5.6. Ligji Nr. 06/L-034 për Mbrojtjen e Konsumatorit

Ligji Nr. 06/L-034 për Mbrojtjen e Konsumatorit synon të mbrojë konsumatorët nga praktikat e padrejta tregtare dhe të sigurojë që të drejtat e tyre të respektohen në të gjitha transaksionet biznes-konsumator.⁷⁴ Ligji mbulon aspekte të ndryshme të mbrojtjes së konsumatorit, duke përfshirë transparencën, drejtësinë dhe parandalimin e praktikave mashtruese. Megjithatë ligji nuk përmend në mënyrë eksplicite sistemet e AI, dispozitat e tij kanë implikime të rëndësishme për përdorimin e AI.

Ky ligj është veçanërisht i rëndësishëm në kontekstin e shërbimeve të konsumatorëve të drejtuara nga AI, si mbështetja e automatizuar e klientit, reklamimi i personalizuar dhe rekomandimet e automatizuara të produkteve. Neni 6 i ligjit ndalon praktikat e padrejta tregtare, të cilat mund të shtrihen në përdorimin e algoritmeve të AI që mashtrojnë ose mashtrojnë konsumatorët përmes rekomandimeve të njëanshme ose të pasakta. Sistemet e AI të përdorura në reklama.

Për më tepër, ligji kërkon që konsumatorëve t'u sigurohet informacion i qartë dhe transparent në lidhje me produktet ose shërbimet që ata blejnë. Kjo përfshin informacion mbi çmimin, kushtet e shitjes dhe çdo përdorim përkatës të të dhënave. Sistemet e AI që përfshihen në shitjen e produkteve dixhitale ose në ofrimin e shërbimeve dixhitale duhet të sigurojnë që ato t'u përmbahen këtyre kërkesave të transparencës.

e transparencës në nenin 9 të ligjit shtrihen edhe në reklamimin dhe etiketimin, fusha ku sistemet e AI luajnë një rol të rëndësishëm në tregun dixhital. Mjetet e AI që analizojnë sjelljen e konsumatorit dhe ofrojnë reklama të personalizuar duhet të sigurojnë që informacioni i paraqitur të mos jetë mashtrues. Mashtrimi i konsumatorëve nëpërmjet informacionit të njëanshëm ose jo të plotë mund të përbëjë shkelje të këtij neni, veçanërisht në rastet kur sistemet e AI i japin përparësi produkteve ose shërbimeve të caktuara bazuar në algoritme manipuluese. Për më tepër, sistemet e AI që përfshijnë vendimmarrje të automatizuar duhet të jenë në përputhje me dispozitat e ligjit për drejtësinë për të siguruar që konsumatorët të trajtohen në mënyrë të barabartë dhe që të mos dalin rezultate diskriminuese nga proceset e automatizuara.

Kapitulli III : Vlerësimi i ndikimit të UA mbi të Drejtat e Njeriut në Kosovë

AI vazhdon të evoluojë, ndikimi i saj transformues në shoqëritë në mbarë botën bëhet gjithnjë e më i dukshëm. AI paraqet mundësi të paprecedentë për përparim, megjithatë, krahas këtyre përfitimeve, adoptimi i shpejtë i teknologjive të AI sjell rreziqe të konsiderueshme, veçanërisht për të drejtat themelore të njeriut.

Në Kosovë, ku adoptimi i AI mbetet në fillimet e veta, këto rreziqe ende nuk janë realizuar plotësisht. Megjithatë, ndërsa vendi nis një rrugëtim të transformimit dixhital – të udhëhequr nga politikat strategjike si Agjenda Dixhitale e Kosovës 2030 dhe Strategjia e E-Qeverisjes 2023-2027 – të kuptuarit dhe adresimi i implikimeve të mundshme të të drejtave të njeriut të AI është kritike.

⁷⁴Kuvendi i Republikës së Kosovës, Ligji Nr. 06/L-034 për Mbrojtjen e Konsumatorit, 2018. Në dispozicion në: <https://gzk.rks.gov.net/ActDetail.aspx?ActID=16551>.

Ky kapitull shqyrton rreziqet e mundshme që UA paraqet për të drejtat e njeriut në Kosovë, duke u fokusuar në fushat kryesore: privatësia, liria e shprehjes, mosdiskriminimi, llogaridhënia dhe siguria . Përveç kësaj, do të eksplorojë se si iniciativat e sektorit publik dhe privat në Kosovë po përdorin AI, duke analizuar mjetet dhe teknologjitë specifike që përdorin AI, dhe implikimet që këto mund të kenë në të drejtat e njeriut. Duke marrë parasysh shembujt globalë, trendet rajonale dhe aplikimet praktike të AI në Kosovë, ky kapitull synon të nxjerrë në pah sfidat me të cilat mund të përballlet Kosova dhe ofron njohuri se si vendi mund t'i zbusë këto rreziqe për të mbrojtur të drejtat e njeriut në një botë gjithnjë e më dixhitale.

3.1. Mbrojtja e të dhënave dhe privatësia

Teknologjitë e AI, veçanërisht ato që mbështeten në mësimin e makinerive dhe analitikën e të dhënave të mëdha , lulëzojnë në vëllime të mëdha të të dhënave personale për të ofruar shërbime, për të optimizuar sistemet dhe për të bërë parashikime. Megjithatë, kjo mbështetje në të dhëna paraqet rreziqe të konsiderueshme për privatësinë e individëve. Shqetësimet kryesore përfshijnë mbledhjen masive të të dhënave , mungesën e transparencës dhe llogaridhënien e pamjaftueshme , të cilat kanë ndezur debate globale rreth mënyrës se si të rregullohet në mënyrë efektive AI pa cenuar të drejtat themelore të njeriut. Ndërsa AI ofron përfitime të konsiderueshme shoqërore, ajo gjithashtu ngre shqetësime të rëndësishme në lidhje me shkeljet e privatësisë nga aktorë të ndryshëm, duke përfshirë aktorë shtetërorë , kompani private , madje edhe organizata terroriste . Mungesa e transparencës dhe llogaridhënies në sistemet e AI i përkeqëson këto shqetësime, duke lejuar aktorë të ndryshëm të shkelin të drejtat e privatësisë me pak mbikëqyrje.

Aktorët e Shtetit dhe Mbikëqyrja Masive

Aktorët shtetërorë kanë përdorur gjithnjë e më shumë teknologji të AI për të forcuar mekanizmat e mbikëqyrjes, shpesh duke i justifikuar këto veprime si të nevojshme për sigurinë kombëtare ose sigurinë publike. Për shembull, Kina ka krijuar një nga sistemet më të sofistikuara të mbikëqyrjes në botë, duke shfrytëzuar mjetet e AI si njohja e fytyrës dhe policia parashikuese . Këto sisteme përdoren për të monitoruar popullsinë myslimane ujqure në rajonin e Xinjiang. Platforma e Integruar e Operacioneve të Përbashkëta (IJOP) , një sistem i madh i të dhënave i përdorur në Xinjiang, gjurmon lëvizjet e individëve, aktivitetet e telefonit dhe madje edhe sjelljet e përditshme si përdorimi i energjisë, duke shënuar aktivitete "jonormale" për hetime të mëtejshme. Ky nivel mbikëqyrjeje ka çuar në ndalime masive dhe kritika të përhapura për shkeljen e të drejtave të privatësisë dhe mundësimin e politikave shtypëse të qeverisë kineze.⁷⁵

Përveç Kinës, qeveri të tjera në mbarë botën kanë miratuar teknologjitë e mbikëqyrjes të drejtuara nga AI, duke përmendur parandalimin e krimit dhe kundërterrorizmit si justifikime. Për shembull, përdorimi i njohjes së automatizuar të fytyrës nga agjencitë e zbatimit të ligjit në Evropë dhe Shtetet e Bashkuara ka ngritur alarmin për shkeljet e privatësisë, veçanërisht kur këto teknologji përdoren pa korniza të qarta ligjore. Këto sisteme shpesh funksionojnë në një zonë gri ligjore, ku

⁷⁵Human Rights Watch, *Mbikëqyrja masive nxit shtypjen e ujqurëve dhe palestinezëve, 2021. E disponueshme në: <https://www.hrw.org/news/2021/11/24/mass-surveillance-fuels-oppression-uyghurs-and-palestinians>.*

qytetarët mund të vëzhgohen pa dijeninë ose pëlqimin e tyre, duke çuar në shqetësime për praktikatat e mbikqyrjes joproportionale dhe diskriminuese.

Sektori Privat dhe Shfrytëzimi i të Dhënave

Sektori privat luan një rol të rëndësishëm në shqetësimet e privatësisë në lidhje me AI, veçanërisht përmes monetizimit të të dhënave personale. Meta (ish-Facebook), për shembull, ka qenë në qendër të skandaleve të shumta të privatësisë, ku më i dalluari është rasti i Cambridge Analytica . Algoritmet e Meta-s të drejtuara nga AI u përdorën për të mbledhur të dhënat personale të mbi 87 milionë përdoruesve pa pëlqim, të cilat më vonë u shfrytëzuan për të ndikuar në fushatat politike. Ky rast theksoi se si sistemet e AI, kur nuk rregullohen siç duhet, mund të përdoren për të manipuluar opinionin publik dhe për të cenuar privatësinë individuale.⁷⁶

Në mënyrë të ngjashme, mjetet e AI në sektorë të tillë si kujdesi shëndetësor, financat dhe shitja me pakicë mbledhin dhe analizojnë në mënyrë rutinore sasi të mëdha të të dhënave personale për të ofruar shërbime të personalizuara ose për të optimizuar vendimmarrjen. Në kujdesin shëndetësor, sistemet e AI si IBM Watson për Onkologjinë janë kritikuar për përpunimin e të dhënave të ndjeshme të pacientëve pa masa mbrojtëse të duhura. Ndërsa AI mund të përmirësojë saktësinë diagnostike dhe trajtimin, ajo ngre shqetësime në lidhje me shkeljet e të dhënave dhe ndarjen e paautorizuar të informacionit shumë të ndjeshëm shëndetësor.

Përdorimi i gjerë i AI në sistemet e vlerësimit të kreditit ka ndezur gjithashtu debate rreth transparencës, drejtësisë dhe paragjyqimeve, veçanërisht kur vendimet financiare merren duke përdorur algoritme të errët që përpunojnë të dhënat financiare personale.

Aktorët joshtetërorë dhe përdorimi me qëllim të keq i AI

Teknologjitë e AI janë shfrytëzuar gjithashtu nga aktorë joshtetërorë , duke përfshirë organizatat terroriste dhe grupet kriminale, për të cenuar privatësinë dhe për të paraqitur kërcënime sigurie. Grupet terroriste kanë adoptuar sulme kibernetike dhe mjete hakerimi të drejtuara nga AI për të infiltruar të dhënat personale, për të shkelur sistemet e sigurta dhe për të kryer operacione spiunazhi. Këto grupe përdorin AI për të automatizuar sulmet e phishing, për të thyer komunikimet e koduara dhe për të mbledhur informacione personale për qëllime shpërblese ose ideologjike. Rritja e teknologjive të rrejshme , të cilat përdorin AI për të krijuar përmbajtje dixhitale realiste, por false, u ka dhënë gjithashtu aktorëve keqdashës aftësinë për të manipuluar imazhet dhe videot, duke rrezikuar privatësinë dhe sigurinë e individëve të synuar.

Përveç kësaj, spiunazhi i korporatave ka përfshirë gjithnjë e më shumë përdorimin e AI për të vjedhur sekretet tregtare, për të manipuluar tregjet ose për të prishur operacionet e konkurrentëve. Duke shfrytëzuar mjetet e AI për të fituar qasje të paautorizuar në informacionin privat, këta aktorë cenojnë privatësinë personale dhe konfidencialitetin e korporatës. Ndërthurja e AI me sigurinë kibernetike krijon dobësi të reja, duke i bërë si individët ashtu edhe organizatat më të ndjeshme ndaj shkeljeve të privatësisë.

⁷⁶The Guardian, Cambridge Analytica dhe Facebook: Skandali që tronditi zgjedhjet në SHBA 2016, 2018. Në dispozicion në: <https://www.theguardian.com/news/2018/mar/17/cambridge-analytica-facebook-influence-us-election>.

Mbrojtja e të dhënave dhe privatësia në Kosovë

Ndërsa Kosova ecën përpara në transformimin e saj dixhital, privatësia dhe mbrojtja e të dhënave po bëhen shqetësime kritike. Ndërsa vendi po adopton gradualisht teknologji që rrisin efikasitetin dhe lidhjen, integrimi i AI në sektorët publikë dhe privatë është ende në fazat e hershme. Kjo ka kufizuar disi numrin e rasteve ku sistemet e AI kanë qenë të lidhura drejtpërdrejt me shkeljet e të drejtave të njeriut.

Pavarësisht më pak incidenteve të raportuara që përfshijnë shkelje të privatësisë të drejtuara nga AI, Kosova përballlet me një sërë sfidash të ngutshme të privatësisë që mund të përkeqësohen nga sistemet e AI nëse nuk adresohen siç duhet. Disa nga çështjet kryesore përfshijnë:

- Përdorimi i gjerë i CCTV pa mbikëqyrje
- Rrjedhjet e të dhënave, veçanërisht nga agjencitë qeveritare
- Shpërndarja e pakontrolluar e të dhënave personale
- Përpunimi i të dhënave biometrike pa arsyetim të qartë
- Mungesa e parimit “vetëm një herë” për paraqitjen e të dhënave

Kosova ka parë një rritje në vendosjen e sistemeve CCTV , të cilat përdoren gjithnjë e më shumë për sigurinë publike dhe parandalimin e krimit. Ndërsa këto sisteme nuk janë ende të integruara me njohjen e fytyrës të drejtuar nga AI, potenciali për një integrim të tillë ngre shqetësime për mbikëqyrjen masive dhe shkeljet e privatësisë . Pa korniza adekuate ligjore, përdorimi i CCTV mund të cenojë privatësinë e qytetarëve, veçanërisht në hapësirat publike, ku monitorimi i vazhdueshëm mund të bëhet normë.⁷⁷⁷⁸

Rrjedhja e të dhënave, veçanërisht nga agjencitë qeveritare , është një çështje e përsëritur në Kosovë. Vendi po kalon një proces dixhitalizimi, me platforma si e-Kosova duke u bërë thelbësore për qasje në shërbimet publike. Megjithatë, këto platforma janë kritikuar për mosrespektimin e standardeve të larta të privatësisë, duke vënë në rrezik të dhënat e qytetarëve. Mungesa e protokolleve të sigurta do të thotë që informacioni personal, përfshirë të dhënat e ndjeshme, është i prekshëm ndaj shkeljeve.

Praktika e ndarjes së të dhënave personale nëpër platforma të shumta pa pëlqimin e duhur të përdoruesit është një çështje e rëndësishme e privatësisë në Kosovë. Ndërsa shërbimet dixhitale zgjerohen, si sektori publik ashtu edhe ai privat shpesh ndajnë të dhëna personale midis institucioneve ose palëve të treta pa mbikëqyrjen e duhur, duke rritur rrezikun e keqpërdorimit të të dhënave. Sistemet e AI të përdorura për analitikën e të dhënave ose profilizimin e klientëve

⁷⁷Agjencia për Informim dhe Privatësi e Kosovës. (2024). Raporti Gjashtemujor AIP 2024 [Raporti i Mesvittit]. Marrë nga <https://aip.rks-gov.net/download/raporti-gjashtemujor-aip-2024/>.

⁷⁸Bellaadem, I. (2023). Balancimi i sigurisë kibernetike, inteligjencës artificiale dhe të drejtave të njeriut: mundësitë dhe sfidat në Kosovë . Fondacioni Kosovar për Shoqëri të Hapur (KFOS). Marrë nga <https://kfos.org/en/publications/132/balancimi-i-sigurise-kibernetike-inteligjences-artificiale-dhe-te-drejtave-te-njeriut-mundesite-dhe-sfidat-ne-kosove> .

mund ta përkeqësojnë këtë problem duke e bërë më të lehtë shfrytëzimin ose komodifikimin e informacionit personal.⁷⁹

Përpunimi i të dhënave biometrike , si shenjat e gishtërinjve apo njohja e fytyrës, po bëhet gjithnjë e më i zakonshëm në sektorë të ndryshëm. Megjithatë, shpesh nuk ka një justifikim të qartë ligjor apo procedural për përdorimin e të dhënave të tilla, gjë që hap rreziqe të konsiderueshme për keqpërdorim. Sistemet e AI që mbështeten në të dhënat biometrike për identifikim ose verifikim mund të cenojnë më tej të drejtat e qytetarëve nëse këto teknologji përdoren pa pëlqimin ose përgjegjësinë.

Qytetarëve të Kosovës shpesh u kërkohet të dorëzojnë të njëjtat të dhëna personale nëpër platforma të shumta, duke rritur mundësinë e dyfishimit të të dhënave dhe shkeljeve të sigurisë. Mungesa e një parimi “vetëm një herë”, ku të dhënat e qytetarëve do të ruhen në siguri dhe do të dorëzoheshin vetëm një herë për të gjitha shërbimet publike, është një boshllëk i madh në infrastrukturën dixhitale të vendit. AI mund të ndihmojë në përmirësimin dhe sigurimin e këtyre proceseve, por vetëm nëse zbatohen standardet e privatësisë.⁸⁰

Deepfakes dhe dezinformatat e gjeneruara nga AI janë shfaqur si shqetësime në rritje në Kosovë, veçanërisht në kontekstin e manipulimit dhe dezinformimit mediatic. Ndërsa “deepfakes” nuk janë ende një çështje e përhapur, ato paraqesin një rrezik në të ardhmen pasi mjetet e AI bëhen më të arritshme dhe të sofistikuara. Deepfakes mund të përdoren për të krijuar përmbajtje mashtruese, e cila minon besimin në diskursin publik dhe paraqet rreziqe të konsiderueshme të privatësisë për individët e synuar nga teknologji të tilla.⁸¹

Në Kosovë, institucionet publike po përdorin gjithnjë e më shumë mjete dhe sisteme Dixhitale për menaxhim të brendshëm, shumë prej të cilave përpunojnë të dhëna personale dhe sensitive. Këto mjete, megjithëse janë thelbësore për efikasitetin, paraqesin sfida të rëndësishme të privatësisë dhe sigurisë kibernetike. Mjete si SMIL (Sistemi Informativ për Menaxhimin e Rasteve) i përdorur nga gjyqësori, ASYCUDA , një sistem i menaxhimit dixhital i përdorur nga Dogana e Kosovës, dhe algoritmi i Administratës Tatimore të Kosovës (ATK) për analizën e rrezikut dhe përzgjedhjen e rasteve, automatizojnë procese të ndryshme dhe ndihmojnë në përmirësimin e operacioneve.⁸² Megjithatë, çështja lind kur këto sisteme nuk përditësohen rregullisht ose nuk mirëmbahen në mënyrë adekuate për shkak të mungesës së kapaciteteve institucionale. dhe burime të pamjaftueshme financiare . Kjo i lë ata të pambrojtur ndaj shkeljet e të dhënave dhe incidentet kibernetike . Institucioneve publike shpesh u mungon ekspertiza teknike ose buxheti për të përmirësuar vazhdimisht këto sisteme, për të garantuar sigurinë e tyre ose për të adresuar shqetësimet e shfaqura për privatësinë.

⁷⁹Bellaadem, I. (2023). *Balancimi i sigurisë kibernetike, inteligjencës artificiale dhe të drejtave të njeriut: mundësitë dhe sfidat në Kosovë*. Fondacioni Kosovar për Shoqëri të Hapur (KFOS). Marrë nga <https://kfos.org/en/publications/132/balancimi-i-sigurise-kibernetike-inteligjences-artificiale-dhe-te-drejtave-te-njeriut-mundesite-dhe-sfidat-ne-kosove>.

⁸⁰Open Data Kosovo. (2022). *Të drejtat Dixhitale në Kosovë*. Marrë nga <https://opendatakosovo.org/portfolio/country-situation-report-digital-rights-in-kosovo/>.

⁸¹Bami, X. (2024). *Këshilli i Mediave të Shkruara të Kosovës përditëson Kodin e Etikës për të Luftuar Rreziqet e UA*. Prishtina Insight. Marrë nga <https://prishtinainsight.com/kosovo-press-council-updates-code-of-ethics-to-combat-ai-risks/>.

⁸²Škop, M., Vincze, O., Alishani, A., Arsovski, G., & Izdebski, K. (2021). *aiGOVrithms 2.0: Gjendja e lojës*. Open Data Kosovo. Marrë nga <https://opendatakosovo.org>.

Qytetarët e Kosovës, si ata në pjesët e tjera të botës, janë gjithashtu subjekt i rreziqeve të privatësisë të paraqitura nga aktorët ndërkombëtarë , siç janë kompanitë e mëdha të teknologjisë. Platformat si Meta (dikur Facebook) , Google dhe të tjera mbledhin sasi të mëdha të të dhënave personale, shpesh duke përdorur algoritme të drejtuara nga AI për të analizuar sjelljen dhe për të synuar përdoruesit me reklama ose përmbajtje të personalizuar. Ndërsa këto kompani u nënshtrohen rregulloreve si GDPR e BE-së , qytetarët e Kosovës përballen me barriera shtesë kur bëhet fjalë për mbrojtjen e të dhënave të tyre.

Një sfidë e rëndësishme për qytetarët e Kosovës është se, ndryshe nga homologët e tyre në BE, ata kanë mundësi të kufizuara për të paraqitur ankesa ose për të ndërmarrë veprime kundër këtyre kompanive. Ndërsa një qytetar i BE-së mund të përdorë GDPR-në për të paraqitur një ankesë dhe për t'i mbrojtur të drejtat e të dhënave, një qytetar i Kosovës mund ta ketë të vështirë të bëjë të njëjtën gjë, duke pasur parasysh mosanëtarësimin e Kosovës në BE. Kjo i vendos ata në disavantazh kur përpiqen të kërkojnë të drejtat e tyre të privatësisë kundër korporatave ndërkombëtare ose aktorëve shtetërorë.

3.2. Liria e Shprehjes

Siç diskutuam, sistemet e drejtuara nga AI, veçanërisht ato të përdorura për moderimin dhe filtrimin e përmbajtjes, mund të shtypin pa dashje fjalën e lirë, të kufizojnë qasje në informacion dhe të mbytin diskursin publik. Këto çështje burojnë nga aftësia e AI për të automatizuar vendimet pa kuptuar plotësisht kontekstin e të folurit, duke çuar në shqetësime rreth censurës së tepërt , paragjytimeve dhe manipulimit të narrativës në internet.

Mjetet e moderimit të përmbajtjes të drejtuara nga AI përdoren gjerësisht nga platformat e mediave sociale dhe forumet në internet për të zbuluar dhe hequr përmbajtje fyese ose të dëmshme. Ndërsa kjo është thelbësore për të luftuar gjuhën e urrejtjes , bullizmin kibernetik dhe dezinformimin , këto sisteme shpesh nuk arrijnë të kuptojnë kontekstin pas postimeve, duke çuar në censurë të tepërt . Algoritmet e inteligjencës artificiale mund të shtypin pa dashje fjalimin e ligjshëm, veçanërisht në situatat kur ekzistojnë dallime delikate gjuhësore ose kulturore. Për shembull, diskutimet rreth mospajtit politik ose protestave mund të shënohen gabimisht dhe të hiqen sepse sistemet e AI i keqinterpretojnë ato si nxitje për dhunë.

Sistemet e AI të përdorura në moderimin e përmbajtjes shpesh mbështeten në grupet e të dhënave që pasqyrojnë paragjykimet ekzistuese në shoqëri. Kur këto algoritme trajnohen mbi të dhëna të njëanshme, ato mund të riprodhojnë apo edhe të përkeqësojnë diskriminimin ndaj grupeve të caktuara. Për shembull, AI është treguar se synon në mënyrë disproporcionale përmbajtjen nga komunitetet pakicë ose aktivistët politikë. Kjo mund të kufizojë aftësinë e këtyre grupeve për të marrë pjesë në diskursin publik dhe për të shprehur opinionet e tyre, duke mbytur kështu shprehjen e lirë. Në disa raste, përmbajtja e grupeve të marginalizuara raportohet më shpesh për t'u hequr, duke heshtur më tej zërat tashmë të nënpërfaqësuar.

AI jo vetëm që përdoret për të hequr përmbajtje të dëmshme, por gjithashtu luan një rol qendror në gjenerimin e dezinformatave. Deepfakes - video ose imazhe të manipuluar duke përdorur AI për të krijuar përshkrime bindëse por të rreme të individëve - janë një shqetësim në rritje për të

ardhmen e shprehjes së lirë. Këto imazhe dhe video të krijuara nga AI mund të përdoren për të minuar besimin në media, për të diskredituar kundërshtarët politikë ose për të përhapur narrativa të rreme, të cilat të gjitha shtrembërojnë peizazhin e informacionit. Përhapja e fushatave të dezinformimit të drejtuara nga AI e ka bërë më të vështirë për individët të dallojnë faktin nga trillimi, duke ulur cilësinë e përgjithshme të debatit publik.

Shumë platforma online janë kthyer në moderimin e AI si një zgjidhje me kosto efektive për trajtimin e sasive të mëdha të përmbajtjes që ndahen çdo ditë. Megjithatë, kjo mbështetje e tepërt në automatizimin mund të çojë në gabime që kufizojnë shprehjen e lirë. Moderatorët njerëz shpesh anashkalohen në favor të sistemeve më të shpejta, por më pak të nuancuara të AI, të cilat mund të rezultojnë në heqjen e padrejtë të përmbajtjes dhe të lënë pak hapësirë për apelim. Platformat që nuk kombinojnë në mënyrë adekuate AI me mbikëqyrjen njerëzore rrezikojnë të krijojnë një sistem që i jep përparësi efikasitetit mbi drejtësisë (

Një shqetësim i rëndësishëm me sistemet e AI është mungesa e transparencës në proceset e tyre vendimmarrëse. Algoritmet e moderimit të përmbajtjes shpesh funksionojnë si "kuti të zeza", ku përdoruesit nuk janë të vetëdijshëm se pse postimet e tyre u hoqën ose u shënuan. Kjo mungesë qartësie e bën të vështirë për individët të kuptojnë rregullat që rregullojnë shprehjen e tyre në internet dhe minon besimin në platforma. Për më tepër, përgjegjësia e këtyre sistemeve të AI është shpesh e paqartë, me shumë kompani që nuk arrijnë të ofrojnë procese të qarta për përdoruesit për të kundërshtuar vendimet e marra nga algoritmet.

UA dhe Liria e Shprehjes në Kosovë

Në Kosovë, roli në rritje i AI në menaxhimin e përmbajtjes dixhitale ngre shqetësime për lirinë e shprehjes , veçanërisht në kontekstin e moderimit të përmbajtjes dhe dezinformimit. Përderisa mjetet e inteligjencës artificiale po bëhen integrale në filtrimin dhe heqjen e përmbajtjeve të dëmshme në platforma si Facebook, TikTok dhe Twitter, ato shpesh funksionojnë pa e kuptuar mjedisin e nuancuar politik dhe kulturor në Kosovë. Kjo mund të rezultojë në censurim të tepruar të fjalimit ose protestës legjitime politike, veçanërisht kur përmbajtja shënohet ose hiqet nga algoritme pa mbikëqyrjen e duhur njerëzore.

Kosova përballlet me sfida unike kur bëhet fjalë për lirinë e shprehjes. Platformat si Facebook dhe TikTok, të cilat përdoren gjerësisht në vend, shpesh mbështeten në algoritme të drejtuara nga AI për të moderuar përmbajtjen. Megjithatë, këto algoritme luftojnë me kompleksitetin e peizazhit politik të Kosovës, ku diskutimet mbi tensionet ndëretnike, protestat, apo edhe kritikën ndaj qeverisë mund të shënohen gabimisht si të dëmshme ose nxitëse të dhunës. Kjo ka qenë veçanërisht problematike gjatë periudhave të tensionit të lartë, siç janë zgjedhjet e vitit 2023 të bojkotuar nga serbët e Kosovës ose përplasjet mes policisë së Kosovës dhe protestuesve.

Instituti Kombëtar Demokratik (NDI) ka dokumentuar se mjetet e inteligjencës artificiale janë armatosur në Kosovë për të përhapur dezinformata, për të manipuluar opinionin publik dhe për të përkeqësuar tensionet politike. Përdorimi i "deepfakes" dhe i përmbajtjes së krijuar nga AI ka qenë veçanërisht alarmues, pasi këto mjete po përdoren për të mashtruar publikun, duke minuar më tej cilësinë e diskursit publik dhe lirinë e shprehjes. Në vitin 2023, incidentet e dezinformatave të

drejtuara nga AI u rritën gjatë kohërave të paqëndrueshmërisë politike, duke rritur tensionet ndëretnike dhe duke krijuar mosbesim midis komuniteteve.⁸³

Mediat e huaja, veçanërisht nga Rusia dhe Kina, kanë luajtur një rol të rëndësishëm në formësimin e narrativave malinje rreth peizazhit politik të Kosovës. Sipas një raporti të Institutit Kombëtar Demokratik (NDI), media shtetërore ruse ka promovuar në mënyrë aktive nacionalizmin serb duke tërhequr paralele mashtruese midis Kosovës dhe Krimesë, duke minuar kështu pavarësinë e Kosovës. Në të kundërt, media kineze është fokusuar kryesisht në kritikimin e NATO-s dhe përfshirjes perëndimore në Kosovë, duke i portretizuar ato si ndikime destabilizuese dhe duke vënë në pikëpyetje legjitimitetin e përpjekjeve të paqes të udhëhequra nga Perëndimi në rajon. Këto fushata dezinformuese janë pjesë e përpjekjeve më të gjera për të gërryer besimin e publikut në institucionet demokratike dhe për të dobësuar mbështetjen për sovranitetin e Kosovës.⁸⁴

Dezinformimi i gjeneruar nga AI është bërë një kërcënim gjithnjë e më serioz për lirinë e shprehjes në Kosovë, veçanërisht në lidhje me tensionet politike dhe etnike, siç janë ato ndërmjet Kosovës dhe Serbisë. Fushatat e dezinformimit dhe propagandës shpesh synojnë çështje të ndjeshme politike, duke përfshirë konfliktet e brendshme në veri të Kosovës, marrëdhëniet e vazhdueshme Kosovë-Serbi dhe diskutimet rreth integritetit të Kosovës në BE. Vitet e fundit, mjetet e AI janë përdorur për të përforcuar narrativat e rreme që ndezin këto tensione, duke krijuar sfida si për diskursin publik ashtu edhe për kohezionin social.⁸⁵

Në përgjigje të këtyre sfidave, Këshilli i Mediave të Shkruara të Kosovës përditësuar e saj Kodi i Etikës në vitin 2024 për të adresuar rreziqet në rritje të paraqitura nga dezinformatat e drejtuara nga AI dhe falsifikimet e thella. Udhëzimet e përditësuara theksojnë nevojën për transparencë në përdorimin e AI brenda mediave, duke përforcuar rëndësinë e ruajtjes së lirisë së shprehjes ndërsa luftohet dezinformimi.⁸⁶

Mediat dhe qytetarët e Kosovës i nënshtrohen politikave të moderimit të përmbajtjes të platformave ndërkombëtare si Meta dhe YouTube, të cilat përdorin sisteme të AI të dizajnuara për përdorim global. Këto platforma, përderisa janë në përputhje me ligjet vendore në tregjet më të mëdha, shpesh nuk marrin parasysh dinamikën unike socio-politike të rajoneve më të vogla si Kosova. Rezultati është se përmbajtja relevante për çështjet e brendshme të Kosovës mund të censurohet ose gjeo-bllokohet pa kontekst të mjaftueshëm ose pa marrë parasysh ligjet vendore.

Një çështje kryesore për qytetarët e Kosovës është aftësia e tyre e kufizuar për të kërkuar rekurs kundër kompanive ndërkombëtare të teknologjisë kur përmbajtja e tyre hiqet gabimisht. Ndryshe nga qytetarët e BE-së, të cilët mbrohen nga rregullore të tilla si DSA, Kosovës i mungojnë kornizat

⁸³Instituti Kombëtar Demokratik. (2023). *Çrregullimet e informacionit në Kosovë*. Marrë nga <https://www.ndi.org/publications/information-disorders-kosovo-2023-report>.

⁸⁴Ibid

⁸⁵Rrjeti Global TechSoup, Hive Mind dhe Fondacioni Metamorfosis. (2024). *Raporti i Dezinformimit dhe Hartës së Shoqërisë Civile - Rajoni i Ballkanit Perëndimor*. Marrë nga <https://metamorphosis.org.mk/wp-content/uploads/2024/09/western-balkans-region-disinformation-and-civil-society-mapping-report-1.pdf>.

⁸⁶Bami, X. (2024). *Këshilli i Mediave të Shkruara të Kosovës përditëson Kodin e Etikës për të Luftuar Rreziqet e UA*. Prishtina Insight. Marrë nga <https://prishtinainsight.com/kosovo-press-council-updates-code-of-ethics-to-combat-ai-risks/>.

e forta ligjore që do t'i lejonin qytetarët e saj të sfidojnë vendimet e moderuara të përmbajtjes të marra nga gjigantët globalë të teknologjisë.

3.3. Barazia dhe Mosdiskriminimi

Rritja e përdorimit të AI në proceset vendimmarrëse nëpër sektorë të ndryshëm ngre shqetësime të rëndësishme për barazinë dhe mosdiskriminimin . Sistemet e AI, ndonëse shpesh janë të dizajnuara për të përmirësuar proceset dhe për të rritur efikasitetin, mund të përforcojnë pa dashje paragjykimet dhe diskriminimin shoqëror nëse nuk rregullohen dhe auditohen siç duhet. Këto shqetësime janë veçanërisht urgjente në sektorë të tillë si punësimi , zbatimi i ligjit dhe shërbimet publike , ku algoritmet e inteligjencës artificiale mund të ndikojnë në vendimet kyçe për jetën e individëve.

Një sfidë kryesore me sistemet e AI është potenciali për paragjykim algoritmik , i cili mund të ndodhë kur modelet e AI trajnohen në grupe të dhënash që pasqyrojnë pabarazitë ekzistuese shoqërore. Kur këto paragjyqime futen në sistemet e AI, ato mund të rezultojnë në rezultate diskriminuese, duke prekur në mënyrë disproporcionale grupet e marginalizuara. Për shembull, sistemet e punësimit të drejtuara nga AI janë gjetur se favorizojnë grupe të caktuara demografike mbi të tjerat për shkak të të dhënave të njëanshme të trajnimit, duke çuar në diskriminim në punësim . Në mënyrë të ngjashme, AI e përdorur në sistemet e drejtësisë penale , siç është policia parashikuese, është kritikuar për synimin në mënyrë disproporcionale të komuniteteve pakicë.

Inteligjenca artificiale po përdoret gjithnjë e më shumë në administratën publike dhe ofrimin e shërbimeve, por mund të ketë efekte të paqëllimta diskriminuese nëse të dhënat dhe algoritmet bazë nuk janë projektuar apo audituar siç duhet. Për shembull, sistemet e AI që menaxhojnë qasje në shërbimet sociale ose përcaktojnë përshtatshmërinë për përfitime mund të përjashtojnë pa dashje popullsitë e cenueshme, siç janë pakicat etnike ose grupet ekonomikisht të pafavorizuara, bazuar në supozimet e gabuara të ngulitura në algoritme. Pa auditime të rregullta për drejtësi dhe transparencë , këto sisteme rrezikojnë të përjetësojnë pabarazinë dhe të thellojnë ndarjet sociale.

Në zbatimin e ligjit, përdorimi i mjeteve të inteligjencës artificiale si teknologjia e njohjes së fytyrës është treguar të ketë shkallë më të lartë gabimi për njerëzit me ngjyrë, duke ngritur shqetësime për paragjykimet racore dhe diskriminimin. Këto teknologji, kur zbatohen në kontekste si policimi ose kontrolli kufitar, mund të synojnë në mënyrë disproporcionale grupe të caktuara, duke çuar në mbikëqyrje të shtuar dhe trajtim të padrejtë. Potenciali për sistemet e drejtuara nga AI për të përforcuar pabarazitë ekzistuese racore dhe etnike është një çështje kritike që duhet të adresohet përmes kornizave të forta rregullatore.

Roli i AI në proceset e automatizuara të vendimmarrjes mund të çojë gjithashtu në përjashtimin e grupeve të caktuara nga shërbimet apo mundësitë jetike. Për shembull, në vlerësimin e kredisë ose aprovimet e huasë , sistemet e AI që mbështeten në të dhënat historike financiare mund të mohojnë në mënyrë disproporcionale kreditë për individët me prejardhje të pafavorshme. Këto sisteme mund të përjetësojnë rezultate diskriminuese të bazuara në të dhëna të njëanshme dhe jo në rrethanat aktuale të një individ, duke përkeqësuar pabarazitë ekzistuese.

Për të luftuar këto sfida, mbrojtje të fuqishme ligjore janë thelbësore për të siguruar që sistemet e AI të mos përjetësojnë diskriminimin. Shumë vende, veçanërisht brenda BE-së, kanë filluar t'i trajtojnë këto çështje përmes rregulloreve si GDPR dhe Akti i propozuar i AI , të cilat synojnë të sigurojnë drejtësi dhe transparencë në aplikimet e AI. Megjithatë, për vendet jashtë BE-së si Kosova, ka ende shumë punë për t'u bërë për të zhvilluar korniza ligjore gjithëpërfshirëse që mund të trajtojnë në mënyrë efektive këto shqetësime dhe të mbrojnë kundër aplikacioneve diskriminuese të AI.

Ndërsa AI bëhet më i përhapur në vendimmarrje, rreziku i përfshirjes së paragjytimeve shoqërore në sistemet e automatizuara rritet. Është thelbësore si për qeveritë ashtu edhe për aktorët e sektorit privat që të miratojnë praktika etike të AI , duke përfshirë auditimet e rregullta të sistemeve të AI, sigurimin e diversitetit në të dhënat e trajnimit dhe zbatimin e masave të transparencës për të zbutur rezultatet diskriminuese.

Barazia dhe Mosdiskriminimi në Kosovë

Përderisa Kosova ende nuk ka dokumentuar raste specifike të diskriminimit të drejtuar nga AI , adoptimi në rritje i sistemeve të AI-veçanërisht nën Agjendën Dixhitale të vendit dhe Strategjinë e Qeverisjes Elektronike- sugjeron që këto rreziqe do të bëhen më të spikatura ndërsa teknologjitë e AI do të vendosen në shërbimet publike. Ndërsa AI fillon të luajë një rol më të madh në proceset vendimmarrëse brenda administratës publike, ka shqetësime se paragjykimi algoritmik mund të përkeqësojë pabarazitë ekzistuese, veçanërisht në fusha si shërbimet sociale , zbatimi i ligjit dhe shpërndarja e përfitimeve publike .

Në sektorin publik , sistemet e AI së shpejti mund të përdoren për automatizimin e proceseve të vendimmarrjes, menaxhimin e të dhënave publike ose shpërndarjen e burimeve. Megjithatë, këto sisteme, nëse nuk janë të dizajnuara me kujdes duke pasur parasysh drejtësinë dhe transparencën , mund të prekin në mënyrë disproporcionale popullatat e cënueshme, duke çuar në rezultate diskriminuese. Për shembull, meqenëse më shumë mjete të AI janë integruar në sektorë si kujdesi shëndetësor dhe arsimit , ekziston rreziku që këto teknologji të përjashtojnë pa dashje individë nga pakicat ose prejardhje ekonomike të pafavorizuara për shkak të paragjytimeve të qenësishme në të dhënat e trajnimit .

Në sektorin privat , ne tashmë shohim praninë e AI në rekomandimet e produkteve dhe strategjitë e marketingut. Kompanitë e mëdha që operojnë në Kosovë, veçanërisht në tregtinë elektronike dhe telekomunikacionin , përdorin AI për të propozuar produkte ose shërbime për klientët bazuar në analizën e automatizuar të të dhënave . Ndërsa kjo mund të përmirësojë efikasitetin, ajo gjithashtu paraqet rreziqe të rezultateve diskriminuese, të tilla si profilizimi i njëanshëm i konsumatorëve , ku grupe të caktuara mund të marrin më pak mundësi ose qasje në produkte për shkak të demografisë ose statusit të tyre ekonomik.

Përveç kësaj, kompanitë ndërkombëtare që operojnë në Kosovë, si Meta ose Google , vazhdojnë të përsosin sistemet e tyre të drejtuara nga AI për të përmirësuar shërbimet. Megjithatë, përdorimi i AI nga këto platforma globale paraqet një rrezik potencial për barazi dhe mosdiskriminim , veçanërisht pasi këto sisteme mund të mos jenë të përshtatura për kontekstin lokal ose kornizat rregullatore të Kosovës . Duke pasur parasysh rolin në rritje të këtyre platformave në formësimin

e përmbajtjes dhe shërbimeve online, ekziston një nevojë urgjente që Kosova të sigurojë që sistemet globale të AI të përputhen me standardet lokale për drejtësi dhe barazi.

Kapitulli IV: Peizazhi i UA dhe përgatitja e palëve të interesuara në Kosovë

Peizazhi i inteligjencës artificiale në Kosovë po zhvillohet, i nxitur nga iniciativat e sektorit publik dhe privat që synojnë nxitjen e transformimit dixhital. Qeveria ka bërë hapa përpara në modernizimin e shërbimeve të saj përmes strategjive si Agjenda Dixhitale e Kosovës 2030 dhe Strategjia e E-Qeverisjes 2023-2027 , të cilat kanë prioritet integrimin e teknologjive të AI në sektorë kyç si shëndetësia, arsimi dhe administrata publike. Këto përpjekje janë ende në fazat e hershme, por ato sinjalizojnë një angazhim për të përdorur inteligjencën artificiale për të përmirësuar qeverisjen dhe ofrimin e shërbimeve publike.

Sektori privat ka qenë më i shpejtë për të adoptuar mjetet e AI, veçanërisht në industri si telekomunikacioni, tregtia elektronike dhe financat. Kompanitë po përdorin gjithnjë e më shumë sisteme të drejtuara nga AI për automatizimin e shërbimit ndaj klientit , analizën e të dhënave dhe marketingun e personalizuar , duke reflektuar rolin në rritje të AI në operacionet e biznesit. Pavarësisht këtyre avancimeve, shumë biznese në Kosovë përballen me sfida në lidhje me

infrastrukturën, ekspertizën teknike dhe mbështetjen rregullatore, duke kufizuar përdorimin e gjerë të AI.

Organizatat e shoqërisë civile dhe donatorët ndërkombëtarë kanë luajtur gjithashtu një rol të rëndësishëm në avancimin e zhvillimit të AI në Kosovë. OJQ-të si Open Data Kosova po punojnë për të rritur ndërgjegjësimin për potencialin e AI dhe për të promovuar përdorimin etik të AI. Donatorët ndërkombëtarë, përfshirë USAID-in , BE-në dhe UNDP-në , kanë mbështetur projekte të ndryshme të transformimit dixhital, iniciativa financuese që synojnë ndërtimin e kapaciteteve të AI dhe sigurimin që Kosova të përputhet me standardet evropiane dhe globale në qeverisjen e teknologjisë.

Publiku i gjerë në Kosovë, veçanërisht rinia, ka treguar një interes në rritje për mjetet e AI, veçanërisht aplikacionet e njohura si modelet GPT dhe chatbot-et e bazuara në AI. Të rinjtë, entuziastët e teknologjisë dhe startup-et po eksperimentojnë me AI në mënyra kreative, por kuptimi i përgjithshëm i publikut për aftësitë dhe rreziqet e AI mbetet i kufizuar.

Në këtë kapitull, ne do të shqyrtojmë gjendjen aktuale të adoptimit të AI në Kosovë, duke përfshirë rolin e palëve kryesore të interesuara si qeveria, sektori privat, shoqëria civile dhe donatorët ndërkombëtarë. Ne gjithashtu do të shqyrtojmë gjetjet e dy anketave: një me lojtarët kryesorë në ekosistemin e AI të Kosovës dhe një tjetër me publikun e gjerë , duke u fokusuar në gatishmërinë e tyre për sfidat dhe mundësitë e paraqitura nga AI. Kapitulli do të nënvizojë boshllëqet dhe mundësitë kryesore në peizazhin e AI të Kosovës dhe do të ofrojë rekomandime për përmirësimin e gatishmërisë së palëve të interesuara dhe nxitjen e adoptimit të përgjegjshëm të AI.

4.1. Palët kryesore të interesit në ekosistemin e AI të Kosovës

Përcaktimi i ekosistemit të inteligjencës artificiale në Kosovë është sfidues për shkak të mungesës së hulumtimit gjithëpërfshirës dhe faktit që adoptimi i AI është ende në fazat e hershme . Ekosistemi nuk është krijuar plotësisht dhe pjesa më e madhe e aktivitetit që rrethon AI mbetet e pastrukturuar, duke lënë boshllëqe të konsiderueshme në të kuptuarit se cilët janë aktorët kryesorë dhe se si AI po integrohet në peizazhin më të gjerë dixhital të vendit. Megjithatë, ndërsa teknologjitë e inteligjencës artificiale gradualisht po përhapen, është thelbësore të identifikohen dhe analizohen palët kryesore të interesit që aktualisht janë ose do të ndikojnë së shpejti në zhvillimin e AI në Kosovë.

Në këtë pjesë, ne do t'i ndajmë këto palë të interesuara në katër kategori: institucionet publike , sektori privat , shoqëria civile dhe organizatat ndërkombëtare dhe publiku i gjerë . Duke i ekzaminuar këto grupe, ne synojmë të kuptojmë më mirë se kush po i jep formë mjedisit të AI në Kosovë dhe sa të përgatitur janë ata për të trajtuar mundësitë dhe rreziqet që paraqet AI.

Institucionet publike

Roli i institucioneve publike në formësimin e peizazhit të UA në Kosovë është thelbësor, pasi ato ofrojnë mbështetjen ligjore, rregullatore dhe infrastrukurore të nevojshme për adoptimin dhe inovacionin e AI. Derisa zhvillimi i AI në Kosovë është ende në fazat e hershme, disa institucione publike kyçe tashmë po angazhohen me iniciativa të transformimit dixhital, duke hedhur bazat për

integrimin e ardhshëm të AI. Këto institucione do të jenë vendimtare në krijimin e kornizave etike , ligjore dhe operacionale të nevojshme që AI të miratohet me përgjegjësi si në sektorin publik ashtu edhe në atë privat.

Ministria e Ekonomisë është një nga institucionet kryesore përgjegjëse për nxitjen e zhvillimit të AI në Kosovë, veçanërisht përmes rolit të saj në promovimin e infrastrukturës Dixhitale dhe nxitjen e inovacionit në telekomunikacion dhe teknologji informative. Ministria punon për të krijuar politika që inkurajojnë avancimin teknologjik duke siguruar që sistemet e AI të përputhen me qëllimet ekonomike kombëtare. Ai është i rëndësishëm në lehtësimin e integritit të AI në sektorët e biznesit dhe shërbimet publike .

Agjencia për Shoqërinë e Informacionit (AIS) mbikëqyr zbatimin e politikave të TIK në institucionet publike të Kosovës. Roli i tij në menaxhimin e strategjisë së qeverisjes elektronike të vendit është kritik, pasi shumë nga iniciativat e transformimit dixhital, duke përfshirë shërbimet publike të mundshme të drejtuara nga AI, do të jenë nën juridiksionin e tij. Si agjenci ekzekutive përgjegjëse për mbikëqyrjen e projekteve të TI-së, AIS është thelbësore për të siguruar që mjetet e AI janë të integruara në sistemet qeveritare në një mënyrë që të përputhet me strategjinë dixhitale të Kosovës.

Agjencia për Informim dhe Privatësi (AIP) është përgjegjëse për mbikëqyrjen e zbatimit të ligjeve për mbrojtjen e të dhënave dhe privatësinë në Kosovë, veçanërisht ato që lidhen me përpunimin e të dhënave personale. Ndërsa sistemet e drejtuara nga AI që përpunojnë grupe të dhënash të mëdha bëhen më të përhapura, AIP do të luajë një rol kritik për të siguruar që aplikacionet e AI të respektojnë privatësinë e qytetarëve dhe t'u përmbahen praktikave transparente dhe të përgjegjshme të përpunimit të të dhënave. Duke rregulluar përdorimin e të dhënave personale si në sektorin publik ashtu edhe në atë privat, AIP do të ndihmojë në mbrojtjen e të drejtave të individëve në epokën dixhitale. Për më tepër, mandati i AIP-it për të siguruar qasje në informacionin publik do të përputhet me përpjekjet më të gjera për të ruajtur transparencën dhe besimin në sistemet e AI ndërsa ato janë të integruara në infrastrukturën kombëtare.

Agjencia e Sigurisë Kibernetike (CSA) është përgjegjëse për zbatimin e masave të sigurisë kibernetike në mbarë Kosovën, duke siguruar mbrojtjen e infrastrukturës dixhitale publike dhe private. Ndërsa sistemet e AI bëhen më të miratuara në sektorë të ndryshëm, CSA do të ndihmojë në mbrojtjen e këtyre teknologjive nga kërcënimet kibernetike, siç janë shkeljet e të dhënave dhe hakerimi. Duke zhvilluar dhe zbatuar protokolle të fuqishme të sigurisë kibernetike, CSA do të sigurojë që teknologjitë e drejtuara nga AI janë të sigurta dhe elastike, duke mbështetur transformimin e vazhdueshëm dixhital të Kosovës. Kjo do të jetë thelbësore në nxitjen e besimit të publikut dhe ruajtjen e aseteve kombëtare dixhitale pasi AI bëhet një pjesë integrale e peizazhit teknologjik të vendit.

Komisioni i Transformimit Dixhital (DTC) është një organ i nivelit të lartë qeveritar i krijuar për të mbikëqyrur dhe koordinuar përpjekjet e Kosovës për transformimin dixhital nëpër institucionet publike. I kryesuar nga Kryeministri, DTC siguron që strategjitë e dixhitalizimit të vendit, duke përfshirë integrimin e teknologjive të AI, të zbatohen në mënyrë efektive. Ndërsa Kosova vazhdon rrugën e saj drejt qeverisjes elektronike dhe shërbimeve të drejtuara nga AI, DTC do të ndihmojë

në ofrimin e drejtimit strategjik dhe të sigurojë që këto nisma të përputhen me qëllimet më të gjera kombëtare për modernizim dhe efikasitet. Duke centralizuar mbikëqyrjen dixhitale, DTC luan një rol kritik në promovimin e bashkëpunimit ndërmjet ministrive dhe institucioneve, duke nxitur inovacionin dhe duke siguruar që teknologjitë dixhitale, përfshirë AI, të integrohen në shërbimet publike në një mënyrë të koordinuar dhe të sigurt.

Komisioni i Pavarur për Media (KPM) është përgjegjës për rregullimin e sektorëve të transmetimit dhe mediave në Kosovë, duke siguruar respektimin e ligjeve që rregullojnë përmbajtjen e mediave dhe frekuencat e transmetimit. Ndërsa teknologjitë e AI bëhen më të përfshira në prodhimin e mediave, shpërndarjen dhe moderimin e përmbajtjes, IMC do të ndihmojë në rregullimin e përmbajtjes së gjeneruar nga AI, duke siguruar që ajo t'i përmbahet standardeve etike dhe të luftojë çështje të tilla si dezinformimi dhe falsifikimet e thella. KPM-ja duhet të propozojë udhëzime për përdorimin e përgjegjshëm të AI në media, të cilat do të luajnë një rol kyç në ruajtjen e transparencës dhe llogaridhënies në peizazhin e mediave Dixhitale të Kosovës.

Përveç institucioneve kyçe të diskutuara tashmë, disa të tjera, megjithëse luajnë një rol më të vogël, duhet të kontribuojnë në peizazhin e AI të Kosovës. Parlamenti i Kosovës duhet të zhvillojë kornizën legjislative të nevojshme për të rregulluar teknologjitë e AI, ndërsa Ministria e Drejtësisë duhet të mbikëqyrë përdorimin etik dhe ligjor të AI, veçanërisht në lidhje me privatësinë dhe diskriminimin .

Policia , Gjyqësori dhe Prokuroria duhet të miratojnë mjete të AI për parandalimin e krimit dhe menaxhimin e rasteve , duke adresuar shqetësimet rreth privatësisë dhe drejtësisë . Ministria e Industrisë, Sipërmarrjes dhe Tregtisë , përmes divizionit të saj të Mbrojtjes së Konsumatorit , duhet të rregullojë rolin e AI në tregjet dixhitale , duke siguruar praktika të drejta në tregtinë elektronike .

Ombudspersoni duhet t'i mbrojë qytetarët nga shkeljet e të drejtave të lidhura me AI , siç është diskriminimi , ndërsa universitetet publike duhet të udhëheqin kërkimin dhe ngritjen e kapaciteteve të AI , duke kultivuar ekspertizën e nevojshme për transformimin dixhital të Kosovës. Së bashku, këto institucione duhet të luajnë rol vendimtar në ndërtimin e ekosistemit etik dhe ligjor të AI-së në Kosovë.

Institucionet jopublike

Përveç institucioneve publike, institucione të ndryshme jopublike si organizatat joqeveritare (OJQ), organet e mediave, organizatat ndërkombëtare, kompanitë private dhe universitetet po kontribuojnë në mënyrë aktive në zhvillimin e peizazhit të inteligjencës artificiale të Kosovës. Ndërsa ndikimi i tyre i drejtpërdrejtë në rregullimin e AI mund të jetë më i kufizuar, këta palë të interesuara luajnë role vendimtare në formësimin e adoptimit dhe inovacionit të AI në vend.

OJQ-të si Qendra e Inovacionit në Kosovë (ICK), STIKK (Shoqata e ICT-së në Kosovë), Open Data Kosova (ODK) dhe Qendra e Inovacionit Jakova (JIC) janë në krye të promovimit të inovacionit të drejtuar nga teknologjia dhe ngritjes së vetëdijes për përdorimin etik. i AI. Organizatat si Rrjeti Ballkanik i Gazetarisë Hulumtuese (BIRN), Instituti për Teknologji dhe Shoqëri (ITS), Shoqata e Gazetarëve të Kosovës (SHGJK) dhe Fondacioni i Kosovës për Shoqëri

të Hapur (KFOS) janë thelbësore në avokimin për të drejtat dixhitale, transparencën dhe përdorimin e përgjegjshëm. i AI në media dhe shërbimet publike.

Sektori i medias, i përfaqësuar nga media si Kosova 2.0, Sbunker dhe Hibrid, po angazhohet gjithashtu me AI, veçanërisht në diskutimet rreth dezinformimit dhe moderimin e përmbajtjes të drejtuar nga AI. Këto platforma kanë një rol të rëndësishëm në edukimin e publikut për ndikimet shoqërore të AI dhe mbajtjen e institucioneve përgjegjëse për përdorimin e tyre të teknologjive të tilla.

Organizatat ndërkombëtare janë thelbësore në mbështetjen e transformimit dixhital të Kosovës dhe adoptimit të AI përmes financimit dhe iniciativave për ndërtimin e kapaciteteve. Lojtarët kryesorë përfshijnë UNMIK-un, HELVETAS-in, Shoqërinë e Hapur të Ballkanit Perëndimor, USAID-in, GIZ-in, NDI-në, BE-në dhe UNDP-në, të cilët të gjithë ndihmojnë në harmonizimin e politikave të Kosovës për AI me standardet ndërkombëtare. Këto organizata ofrojnë ekspertizë, asistencë teknike dhe burime financiare për të siguruar që AI të zbatohet në një mënyrë që respekton të drejtat e njeriut dhe standardet etike.

Universitetet si RIT Kosova, UBT dhe AAB luajnë një rol vendimtar në nxitjen e kërkimit të AI dhe zhvillimin e talenteve. Duke ofruar kurse të lidhura me AI dhe duke mbështetur iniciativat kërkimore, këto institucione po përgatisin gjeneratën e ardhshme të profesionistëve të AI që do të kontribuojnë në ekonominë Dixhitale të Kosovës.

Sektori privat në Kosovë po zgjeron gjithashtu angazhimin e tij me AI, me kompanitë e telekomit, firmat e teknologjisë dhe startup-et duke adoptuar gjithnjë e më shumë mjete të AI për analitikën e të dhënave, automatizimin e shërbimit ndaj klientit dhe optimizimin e proceseve të biznesit. Kompanitë e përfshira në inovacionin e AI ka të ngjarë të zgjerojnë aftësitë e tyre të AI, duke kontribuar në rritjen e ekosistemit të teknologjisë së Kosovës dhe në nxitjen e zhvillimit ekonomik.

Përdorimi i AI në publikun e gjerë të Kosovës është në rritje të vazhdueshme, veçanërisht në mesin e gjeneratave të reja që po përqafojnë teknologji si ChatGPT dhe aplikacione të tjera të drejtuara nga AI. Shumë qytetarë po i përdorin këto mjete për detyrat e përditshme si përkthimi i gjuhës, gjenerimi i përmbajtjes dhe ndihma e personalizuar, duke reflektuar një ndërgjegjësim në rritje për përfitimet praktike të AI. Përhapja e telefonave inteligjentë dhe qasje i përmirësuar në internet i kanë bërë mjetet e AI më të qasshme për një audiencë të gjerë. Megjithatë, përderisa shkalla e adoptimit është në rritje, veçanërisht në zonat urbane dhe në mesin e të rinjve të aftë për teknologjinë, mbetet një boshllëk në njohuritë e AI në mesin e popullatës më të gjerë, duke theksuar nevojën për iniciativa të ndërgjegjësimit publik për të siguruar përdorimin e përgjegjshëm dhe të informuar të këtyre teknologjive në Kosovë. .

Së bashku, këta palë të interesuara formojnë një rrjet bashkëpunues që mbështet adoptimin e UA në Kosovë, duke avokuar për inovacion, praktika etike dhe përafrim me standardet globale.

4.2. Gatishmëria e Palëve të Interesuara në Kosovë

Për të vlerësuar nivelin e gatishmërisë për adoptimin e UA në Kosovë, janë kryer dy anketa. Sondazhi i parë përfshiu 25 aktorë kryesorë që përfaqësojnë institucione të ndryshme publike dhe

jopublike, duke përfshirë organet qeveritare, kompanitë private, organizatat e shoqërisë civile dhe institucionet akademike. Ky sondazh synonte të vlerësonte se sa të përgatitur janë këto entitete për të integruar dhe menaxhuar teknologjitë e AI, duke u fokusuar në kapacitetin e tyre teknik, kornizat rregullatore dhe sfidat e perceptuara.

Gjithashtu, një anketë online u krye me 230 të anketuar nga publiku i gjerë. Qëllimi i këtij sondazhi ishte të matë ndërgjegjësimin e publikut për teknologjitë e AI, të kuptuarit e përfitimeve dhe rreziqeve që lidhen me AI, dhe gatishmërinë e tyre për t'u angazhuar me shërbimet e drejtuara nga AI.

Megjithatë, është e rëndësishme të pranohen disa kufizime të këtyre gjetjeve. Madhësia relativisht e vogël e kampionit të palëve kryesore të interesuara dhe shtrirja e kufizuar e anketës në internet kufizojnë përgjithësimin e rezultateve. Me vetëm 230 të anketuar në sondazhin publik, dhe duke qenë se ai është kryer online, kampioni mund të mos përfaqësojë plotësisht popullatën më të gjerë.

Palët kryesore të interesit

Anketa përfshiu 25 aktorë kryesorë nga sektorë të ndryshëm. Grupi më i madh ishte shoqëria civile, që përfaqësonte 28% të të anketuarve, e ndjekur nga sektori privat me 24%. Akademia përbënte 16%, ndërsa ekzekutivi 12%. Si media ashtu edhe gjyqësori kontribuan me 8% secila, organizatat ndërkombëtare 4% por nuk morën asnjë përgjigje nga dega legjislative. Kjo ndarje ofron një pamje të balancuar nëpër sektorë të shumtë të përfshirë në aktivitetet e lidhura me AI në Kosovë.

Nga përgjigjet e sondazhit në pyetjen, “ *Sa jeni të informuar për Inteligjencën Artificiale (AI) dhe zhvillimet e saj globale?* ” të dhënat tregojnë se 32% raportuan se ishin shumë të informuar dhe 28% të tjerë deklaruan se ishin të mirëinformuar. Kjo tregon se 60% e aktorëve të anketuar kanë një kuptim solid të AI dhe tendencave të saj globale. Ndërkohë, 36% e konsideronin veten të informuar mesatarisht, duke reflektuar një ndërgjegjësim të arsyeshëm, por hapësirë për rritje në njohuri. Vetëm 4% e palëve të interesuara thanë se ishin minimalisht të informuar dhe askush nuk zgjodhi "të pa informuar fare".

Rezultatet tregojnë se shumica e të anketuarve, afërsisht 96%, zotërojnë të paktën një nivel mesatar të njohurive për AI dhe zhvillimet e saj globale. Kjo sugjeron që shumica e aktorëve kryesorë janë relativisht të vetëdijshëm për potencialin e AI dhe trajektoren e saj aktuale. Megjithatë, mbetet nevoja për të siguruar që ata me kuptim më të kufizuar, edhe pse një grup i vogël, të marrin arsimim të mëtejshëm dhe ngritje të kapaciteteve, veçanërisht pasi UA bëhet më integrale në sektorë të ndryshëm në Kosovë.

Në pyetjen e anketës në lidhje me aplikacionet kryesore të AI të përdorura në vendin e punës, të anketuarit ishin në gjendje të zgjidhnin opsione të shumta për të pasqyruar shumëllojshmërinë e mjeteve të AI të përdorura në organizatat e tyre. Rezultatet tregojnë se 64% e palëve të interesuara përdorin AI për përpunimin e të dhënave dhe 56% mbështeten në AI për analitikën e të dhënave, duke treguar një theks të fortë në menaxhimin dhe interpretimin e grupeve të mëdha të të dhënave.

Automatizimi i procesit u zgjodh nga 44%, duke theksuar rolin e tij në përmirësimin e efikasitetit duke automatizuar detyrat rutinë. Aplikacione të tjera, si përpunimi i gjuhës natyrore (NLP) dhe sistemet rekomanduese, u përdorën më rrallë, me 24% dhe 20% të palëve të interesuara që

zgjdhnin këto opsione, respektivisht. Njohja e fytyrës dhe mjetet biometrike ishin më së paku të përdorura, të cituara nga 16%, duke reflektuar përdorimin më të veçantë të AI për qëllime sigurie dhe identifikimi.

Aftësia e të anketuarve për të zgjedhur aplikacione të shumta të AI tregon se shumë palë të interesuara po integrojnë AI në disa fusha të operacioneve të tyre. Mbështetja e madhe në përpunimin dhe analitikën e të dhënave sugjeron që shumica e organizatave po përdorin AI për detyra të përqendruara të të dhënave, ndërsa aplikacionet më të avancuara si NLP dhe njohja e fytyrës janë më pak të përhapura, por mund të shohin rritje të adoptimit ndërsa infrastruktura dhe kuptimi i AI rritet në Kosovë.

Në përgjigje të pyetjes rreth ndikimit të perceptuar të AI në fusha specifike të të drejtave të njeriut në Kosovë, rezultatet treguan një përzjerje të perceptimeve pozitive dhe negative për të drejtat e ndryshme. Këtu është një përmbledhje e përgjigjeve:

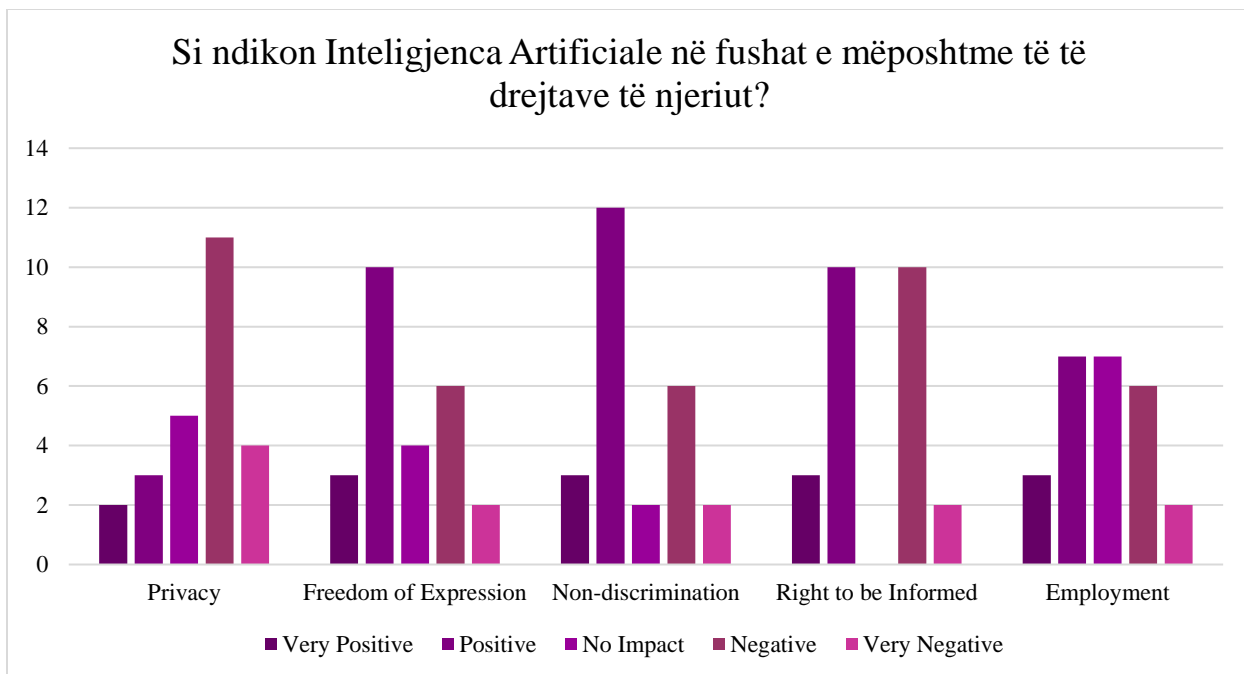
Nga të anketuarit, 8% mendonin se AI kishte një ndikim shumë pozitiv në privatësi, ndërsa 12% panë një ndikim pozitiv. Megjithatë, shqetësimet për privatësinë ishin më të përhapura, me 28% që identifikonin një ndikim negativ dhe 32% perceptonin një ndikim shumë negativ. Për më tepër, 20% besonin se AI nuk kishte ndikim të rëndësishëm në privatësi.

Për lirinë e shprehjes, 8% besonin se AI kishte një ndikim shumë pozitiv, dhe 32% identifikuan një ndikim pozitiv. Nga ana tjetër, 24% mendonin se AI kishte një ndikim negativ dhe 16% panë një ndikim shumë negativ. 20% mendonin se AI nuk kishte asnjë ndikim në këtë fushë.

Në fushën e mosdiskriminimit, 16% besonin se AI kishte një ndikim shumë pozitiv, ndërsa 28% mendonin se kishte një ndikim pozitiv. Megjithatë, shqetësimet rreth potencialit të AI për të përjetësuar paragjykimet ishin ende të dukshme, me 28% që identifikonin një ndikim negativ dhe 8% panë një ndikim shumë negativ. 12% nuk panë asnjë ndikim.

Kur bëhej fjalë për të drejtën e informacionit, 4% mendonin se AI kishte një ndikim shumë pozitiv, dhe 12% vunë re një ndikim pozitiv. Megjithatë, shqetësimet për dezinformimin dhe manipulimin e informacionit ishin të rëndësishme, ku 32% panë një ndikim negativ dhe 40% perceptuan një ndikim shumë negativ. 12% nuk panë asnjë ndikim.

Në fushën e të drejtave të punës, 12% besonin se AI kishte një ndikim shumë pozitiv, ndërsa 28% panë një ndikim pozitiv. Megjithatë, 24% identifikuan një ndikim negativ dhe 20% panë një ndikim shumë negativ. 16% mendonin se AI nuk kishte ndikim në të drejtat e punës.

Në përgjigje të pyetjes lidhur me ekzistimin e ligjeve apo politikave specifike në Kosovë që rregullojnë përdorimin e Inteligjencës Artificiale (AI) dhe mbrojtjen e të drejtave të njeriut, 12% e të anketuarve kanë thënë se kanë dijeni për rregullore të tilla. Megjithatë, një shumicë, 56%, u përgjigj se ata besonin se nuk kishte ligje apo politika specifike për AI. Për më tepër, 32% shprehën pasiguri, duke treguar se nuk ishin të sigurt nëse ekzistonin ndonjë rregullore.

Ky rezultat thekson një mungesë të konsiderueshme të vetëdijes apo qartësisë në lidhje me legjislacionin e UA në Kosovë. Fakti që më shumë se gjysma e të anketuarve besojnë se nuk ka ligje të tilla, kombinuar me një pjesë të madhe që shpreh pasiguri, sugjeron ose një boshllëk në kuadrin rregullator ose një dështim për të komunikuar në mënyrë efektive dispozitat ligjore ekzistuese. Kjo nënvizon rëndësinë e ngritjes së vetëdijes publike dhe ofrimit të qartësisë ligjore për qeverisjen e AI dhe ndikimin e saj në të drejtat e njeriut në Kosovë. Siç kemi thënë tashmë, nuk ka asnjë ligj aktual që rregullon në mënyrë specifike UA.

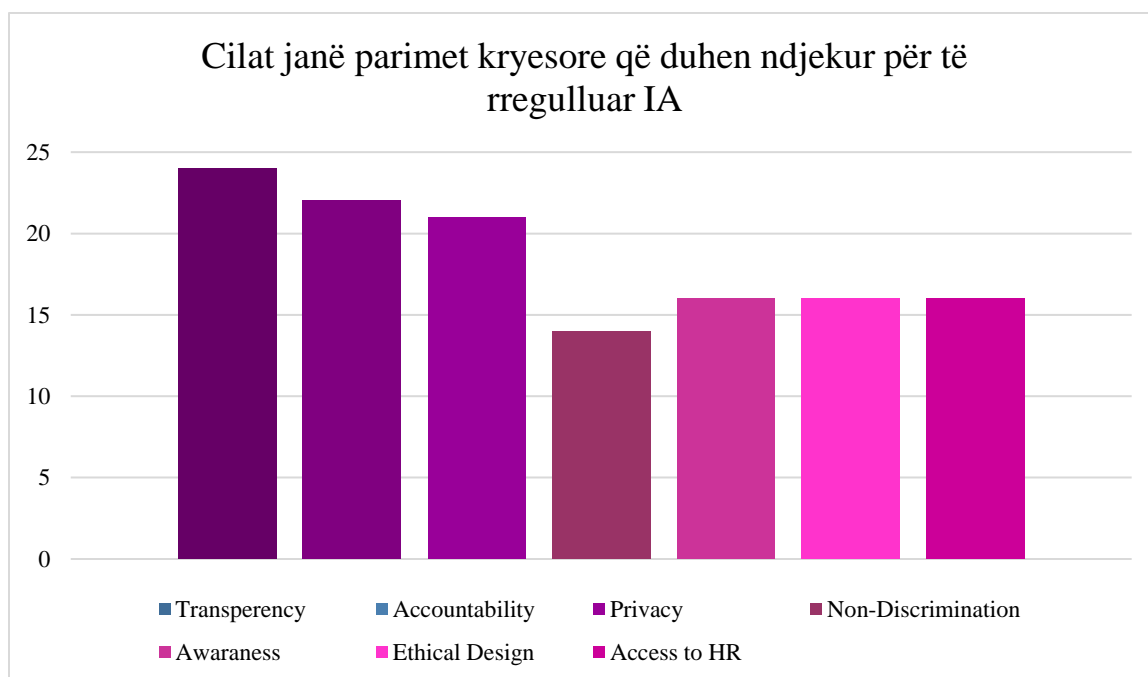
Kur u pyetën se sa efektive janë ligjet dhe politikat aktuale kombëtare në Kosovë në adresimin e shqetësimeve lidhur me të drejtat e njeriut në kontekstin e UA, përgjigjet treguan një mungesë të qartë besimi në efektivitetin e tyre. Vetëm 8% i konsideruan ligjet si shumë efektive dhe 8% i konsideruan ato efektive. Në të kundërt, 52% mendonin se ligjet nuk ishin shumë efektive, ndërsa 32% i konsideronin ato mesatarisht efektive.

Këto rezultate tregojnë se shumica e palëve të interesuara besojnë se kuadri aktual ligjor dhe i politikave është i pamjaftueshëm në adresimin e çështjeve të mundshme të të drejtave të njeriut që mund të paraqesë AI. Kjo mungesë besimi nënvizon nevojën për masa më të forta ligjore dhe përmirësim të zbatimit për të mbrojtur më mirë të drejtat e njeriut pasi AI po bëhet gjithnjë e më e përhapur në Kosovë.

Në pyetjen në lidhje me parimet kryesore që duhen ndjekur për të mbajtur nën kontroll AI dhe për të mbrojtur të drejtat e njeriut, të anketuarve iu lejua të zgjidhnin më shumë se një opsion. Shumica dërrmuese, 96%, zgjodhi transparencën, duke treguar një besim të fortë se sistemet e AI duhet të jenë transparente në operacionet e tyre. 88% theksuan rëndësinë e llogaridhënies, duke sugjeruar se mekanizmat për të mbajtur përgjegjës sistemet e AI dhe operatorët e tyre janë vendimtare.

Privatësia dhe siguria ishin gjithashtu shqetësime të rëndësishme, me 84% që theksuan nevojën për masa të rrepta për mbrojtjen e të dhënave. Mosdiskriminimi u zgjodh nga 56%, duke reflektuar shqetësimet në lidhje me rrezikun e sistemeve të AI që përjetësojnë paragjykimet. Për më tepër, 64% zgjodhën parime të tilla si ndërgjegjësimi, qasje në të drejtat e njeriut dhe dizajni etik, duke nënvizuar nevojën që sistemet e AI të zhvillohen me konsiderata etike dhe të drejtat e njeriut në thelb të tyre.

Këto rezultate pasqyrojnë një konsensus të gjerë se transparenca, llogaridhënia dhe privatësia janë parimet më të rëndësishme që duhen respektuar gjatë vendosjes së sistemeve të AI për të siguruar mbrojtjen e të drejtave të njeriut në Kosovë.

Në përgjigje të pyetjes nëse qeveria duhet të rregullojë përdorimin e AI për të mbrojtur të drejtat e njeriut, 60% u pajtuan fuqishëm, duke treguar se ata besojnë se është absolutisht e nevojshme që qeveria të zbatojë rregulloret e AI. 20% të tjerë menduan se qeveria duhet të rregullonte AI në një masë të madhe, ndërsa 16% ranë dakord se rregullimi ishte i nevojshëm, por vetëm në një masë të kufizuar. Vetëm 4% besonin se rregullimi ishte i panevojshëm dhe asnjë i anketuar nuk zgjodhi opsionin për të mos pasur mendim.

Këto rezultate tregojnë qartë një kërkesë të fortë midis palëve të interesuara që qeveria të marrë një rol aktiv në rregullimin e AI për të garantuar mbrojtjen e të drejtave të njeriut, me shumicën që favorizon një rregullim gjithëpërfshirës ose thelbësor.

Në përgjigje të pyetjes se sa e përgatitur është organizata apo institucioni për të adresuar çështjet etike që lidhen me AI, 12% mendonin se organizata e tyre ishte shumë e përgatitur, dhe 20% treguan se ishin të përgatitur. Megjithatë, një pjesë më e madhe, 32%, e vlerësuan organizatën e tyre si të përgatitur mesatarisht, duke sugjeruar se ka disa themele në vend, por nevojitet më shumë përparim. Për më tepër, 24% mendonin se organizata e tyre nuk ishte e përgatitur mirë dhe 12% besonin se nuk ishin aspak të përgatitur për të trajtuar shqetësimet etike që rrethojnë AI.

Këto rezultate tregojnë se përderisa disa organizata në Kosovë kanë filluar të trajtojnë implikimet etike të AI, mbetet një pjesë e konsiderueshme që ndihet e papërgatitur, duke theksuar nevojën për ngritjen e kapaciteteve dhe fokusimin e shtuar në etikën e AI.

Përgjigjet në pyetjen, "*Cilat burime ose mbështetje do të ndihmonin në përmirësimin e kapacitetit të organizatës suaj për të menaxhuar çështjet e të drejtave të njeriut që lidhen me AI?*" zbuluan disa tema dhe njohuri të përsëritura.

Një nga përgjigjet më të zakonshme theksoi nevojën për trajnim. Pjesëmarrës të shumtë përmendën në mënyrë eksplicite rëndësinë e seminareve, video mësimëve dhe sesioneve informuese të fokusuar në AI dhe implikimet e saj për të drejtat e njeriut. Kishte gjithashtu thirrje specifike për trajnime të përshtatura për edukimin e gazetarëve dhe stafit për të kuptuar më mirë rreziqet e mundshme të AI dhe konsideratat etike. Kjo tregon për një njohje të gjerë se ndërtimi i kapaciteteve përmes programeve të strukturuar arsimore është thelbësor për organizatat në Kosovë që të menaxhojnë sfidat e lidhura me AI në mënyrë efektive.

Disa të anketuar përmendën nismat e ndërgjegjësimit, veçanërisht rreth çështjeve të privatësisë dhe sigurisë, duke treguar se ka një boshllëk në të kuptuarit e implikimeve etike të teknologjive të AI. Përveç kësaj, pjesëmarrësit kërkuan zhvillimin e kodeve të brendshme etike brenda institucioneve dhe për rritjen e ndërgjegjësimit të zyrtarëve publikë lidhur me ndikimin e AI. Fokusi në etikë nënvizon nevojën për korniza gjithëpërfshirëse që promovojnë përdorimin e përgjegjshëm të AI.

Disa përgjigje theksuan nevojën për rregullore specifike të institucionit, të tilla si hartimi i politikave të brendshme për të menaxhuar AI dhe procedurat standarde të funksionimit (PSV). Kjo tregon se përtej arsimit, palët e interesuara njohin domosdoshmërinë e të pasurit udhëzime të strukturuar brenda organizatave për të menaxhuar me përgjegjësi AI.

Gjithashtu u bë thirrje për më shumë mbështetje nga ekspertët, ku pjesëmarrësit theksuan nevojën për ekspertizë ligjore dhe konsultime teknike. Këto përgjigje pasqyrojnë një nevojë për specialistë të jashtëm për të udhëhequr organizatat në navigimin e kompleksitetit të AI, veçanërisht në kontekstet ligjore dhe të të drejtave të njeriut. Partneriteti me organizatat ndërkombëtare ose shoqërinë civile për të fituar qasje në ekspertizën e AI u pa gjithashtu si një strategji e dobishme për përmirësimin e kapaciteteve organizative.

Disa të anketuar përmendën nevojën për mjete të avancuara që mund të ndihmojnë në monitorimin dhe vlerësimin e sistemeve të AI për t'u siguruar që ato i përmbahen standardeve etike. Kjo tregon se organizatat jo vetëm që kërkojnë mbështetje arsimore, por edhe burime teknologjike për të vlerësuar aplikimet në botën reale të AI në lidhje me të drejtat e njeriut.

Kishte një theks të madh në përpjekjet bashkëpunuese me organizatat ndërkombëtare dhe grupet e shoqërisë civile. Këto partneritete shihen si thelbësore për ndarjen e njohurive, burimeve dhe zhvillimin e politikave të përbashkëta për AI dhe të drejtat e njeriut.

Disa të anketuar theksuan nevojën për të përmirësuar legjislacionin në lidhje me AI dhe për të fituar njohuri nga praktika gjyqësore ndërkombëtare në lidhje me mënyrën se si janë trajtuar çështjet e lidhura me AI në vende të tjera. Kjo reflekton një ndërgjegjësim për nevojën për qartësi ligjore dhe analizë krahasuese ligjore për të menaxhuar sfidat e paraqitura nga AI.

Si përfundim, temat e përbashkëta në përgjigje sugjerojnë një nevojë të qartë për trajnim, programe ndërgjegjësimi dhe zhvillim politikash për të menaxhuar më mirë çështjet e të drejtave të njeriut që lidhen me AI. Për më tepër, organizatat po kërkojnë ekspertizë të jashtme, mjete monitorimi dhe bashkëpunim ndërkombëtar për të rritur kapacitetin e tyre në këtë fushë. Reagimet tregojnë se ndërsa ka shqetësim në rritje për AI, organizatat mendojnë se janë të papërgatitura dhe kanë nevojë për mbështetje të konsiderueshme për t'i trajtuar këto sfida në mënyrë efektive.

Përgjigjet në pyetjen *"Çfarë hapash duhet të ndërmerren në nivel kombëtar për të siguruar që teknologjitë e AI të përdoren në mënyrë etike dhe në përputhje me të drejtat e njeriut?"* fokusuar shumë në nevojën për rregullimin ligjor dhe ndërgjegjësimin e publikut.

Një pjesë e konsiderueshme e të anketuarve kërkuan hartimin dhe zbatimin e ligjeve specifike për të rregulluar UA. Këto ligje duhet të fokusohen në parandalimin e keqpërdorimit të AI dhe të sigurojnë që ajo të përputhet me standardet e të drejtave të njeriut, veçanërisht në lidhje me privatësinë, mbrojtjen e të dhënave dhe mosdiskriminimin. Për më tepër, kishte sugjerime për krijimin e një autoriteti ose institucioni të dedikuar për të mbikëqyrur përdorimin e AI dhe për të siguruar përputhjen me këto ligje.

Krahas rregullimit, të anketuarit theksuan rëndësinë e fushatave të ndërgjegjësimit publik dhe programeve të trajnimit për të edukuar publikun e gjerë dhe profesionistët rreth implikimeve etike të AI. U pranua gjithashtu se ndërsa kornizat ligjore janë thelbësore, zgjidhjet teknike duhet gjithashtu të luajnë një rol në menaxhimin e çështjeve të AI pa krijuar shtresa të tepërta burokratike.

Një temë tjetër e përsëritur ishte thirrja për bashkëpunim me organizatat ndërkombëtare dhe shtetet e huaja, duke pranuar se Kosova nuk mund t'i trajtojë vetë të gjitha sfidat e lidhura me AI, veçanërisht në lidhje me kompanitë ndërkombëtare dhe çështjet ndërkufitare të AI.

Në përmbledhje, temat kryesore ishin reforma ligjore, përpjekjet e ndërgjegjësimit dhe bashkëpunimi ndërkombëtar, të gjitha që synojnë të sigurojnë përdorimin etik të AI në Kosovë.

Përgjigjet në pyetjen *"A keni sugjerime specifike për përmirësimin e kornizës ligjore, ndërgjegjësimit dhe praktikave etike lidhur me AI në Kosovë?"* nxjerr në pah tre fusha kryesore të fokusit: nevojën për legjislacion specifik, harmonizimin me rregulloret e BE-së dhe rritjen e ndërgjegjësimit publik.

Shumë të anketuar theksuan mungesën e legjislacionit specifik të UA në Kosovë dhe kërkuan krijimin e ligjeve të dedikuara. Disa sugjeruan që ligjet ekzistuese për mbrojtjen e të dhënave dhe

të drejtat e konsumatorit mund të përshtateshin për të përfshirë AI, ndërsa të tjerë mbrojtën hartimin e ligjeve të reja që do të pasqyronin kompleksitetin e teknologjive të AI. Pati gjithashtu mbështetje për harmonizimin me Aktin e ri të BE-së për UA, duke siguruar që rregulloret e Kosovës të jenë në përputhje me standardet evropiane. Për më tepër, pati sugjerime për krijimin e një institucioni apo zyre të dedikuar për të mbikëqyrur AI dhe teknologjitë në zhvillim, të cilat do të monitoronin pajtueshmërinë me standardet etike.

Për sa i përket ndërgjegjësimit, disa të anketuar theksuan rëndësinë e edukimit të zhvilluesve dhe përdoruesve të AI. Kjo do të përfshinte krijimin e një sistemi të qartë ligjor për të siguruar që AI të zhvillohet dhe përdoret me përgjegjësi. Të tjerë përmendën nevojën për fushata publike, veçanërisht duke synuar gjeneratat e vjetra, për të rritur ndërgjegjësimin për ndikimin e AI në të drejtat e njeriut. Këto fushata mund të kryhen përmes organeve mediatike si televizioni, ku audienca më e vjetër ka më shumë gjasa të përfshihet.

Së fundi, pati një sugjerim të përsëritur për të vendosur udhëzime etike brenda institucioneve publike dhe private, duke siguruar që teknologjitë e AI të zhvillohen dhe zbatohen në një mënyrë etike. Të anketuarit propozuan gjithashtu formimin e një komisioni ekspertësh nga fusha të ndryshme—teknologji, ligj dhe të drejtat e njeriut—për të zhvilluar politika dhe për të mbikëqyrur përdorimin etik të AI, në përputhje me praktikën më të mira ndërkombëtare.

Në përmbledhje, sugjerimet u përqëndruan në krijimin e legjislacionit specifik për AI, harmonizimin e rregulloreve me standardet e BE-së dhe rritjen e ndërgjegjësimit publik përmes fushatave të synuara. Përveç kësaj, ka pasur një thirrje të fortë për krijimin e kornizave etike dhe organeve të ekspertëve për të siguruar që UA zbatohet me përgjegjësi në Kosovë.

Publiku i Përgjithshëm

Në përgjigje të pyetjes, *"A keni dëgjuar ndonjëherë për Inteligjencën Artificiale?"* 78.4% treguan se kishin dëgjuar shumë për AI, ndërsa 19.8% thanë se kishin dëgjuar pak. Një pakicë e vogël, 1.8%, deklaruan se nuk kishin dëgjuar kurrë për AI, dhe 0.9% ishin të pasigurt.

Kur u pyetën *"Sa jeni të informuar për teknologjitë e inteligjencës artificiale?"* rezultatet zbuluan një nivel më të ulët të njohurive. Vetëm 14.4% e konsideronin veten të mirëinformuar, ndërsa 27.9% ndiheshin mesatarisht të informuar. Grupi më i madh, 35.1%, deklaruan se ishin disi të informuar dhe 19.8% pranuan se ishin të informuar dobët. Gjithashtu, 2.7% pranuan se nuk ishin fare të informuar.

Këto gjetje tregojnë se ndërsa ndërgjegjësimi për AI është i lartë, me pothuajse të gjithë të anketuarit që kanë dëgjuar për të, njohuritë e hollësishme të teknologjive të AI janë dukshëm më të ulëta. Megjithatë, ne mbetemi disi skeptikë ndaj përgjigjeve, pasi niveli i njohurive të vetë-raportuara, megjithëse më i ulët se ndërgjegjësimi, duket ende relativisht i lartë. Është e mundur që shumë të anketuar mund të kenë mbivlerësuar të kuptuarit e tyre të AI, duke sugjeruar se përpjekjet e mëtejshme për të përmirësuar edukimin publik dhe të kuptuarit mbi këtë temë janë ende vendimtare.

Në përgjigje të pyetjes, *"A mendoni se inteligjenca artificiale ka një ndikim në të përditshmen tuaj jeta?"* 27% mendonin se AI ka një ndikim të rëndësishëm në jetën e tyre të përditshme, ndërsa

shumica, 54.1%, treguan se AI ka një ndikim të moderuar. 9.9% deklaruan se AI ka një ndikim të vogël dhe 3.6% besonin se AI nuk ka ndikim në jetën e tyre. Për më tepër, 5.4% ishin të pasigurt për ndikimin e AI në aktivitetet e tyre të përditshme.

Kur u pyetën, "*Në cilën fushë mendoni se Inteligjenca Artificiale do të ndikojë më shumë në jetën tuaj?*" përgjigjet ishin më të ndryshme. Grupi më i madh, 37.8%, besonte se AI do të kishte ndikimin më të madh në karrierën dhe jetën e tyre të punës. Kjo u pasua nga 25.2%, të cilët mendonin se AI do të ndikonte më së shumti në arsimin dhe të nxëniet. Fushat e tjera kyçe të përmendura ishin jeta personale (11.7%), shërbimet publike dhe administrata (8.1%), biznesi dhe ekonomia (5.4%) dhe kujdesi shëndetësor (5.4%). Një pjesë e vogël e të anketuarve, 7.2%, menduan se AI do të ndikonte në të gjitha fushat e jetës.

Këto rezultate sugjerojnë se ndërsa shumë njerëz e perceptojnë AI si një ndikim të moderuar në jetën e tyre të përditshme, ndërgjegjësimi për ndikimin e mundshëm të AI fokusohet kryesisht në fushat profesionale dhe arsimore. Shumica besojnë se AI do të ndikojë në punën dhe karrierën e tyre, duke reflektuar ndërgjegjësimin në rritje për rolin e AI në tregjet e punës dhe automatizimin. Në të njëjtën kohë, vëmendje e konsiderueshme i kushtohet gjithashtu rolit të AI në arsim, jetën personale dhe administratën publike, duke treguar një pritshmëri të gjerë që AI do të riformësojë aspekte të shumta të jetës personale dhe profesionale.

Grupi tjetër i pyetjeve trajton drejtpërdrejt perceptimet e publikut për ndikimin e AI në tre të drejtat kryesore të njeriut: privatësinë, lirinë e informacionit dhe mosdiskriminimin.

Në përgjigje të pyetjes, "*A jeni të shqetësuar për mbrojtjen e privatësisë suaj për shkak të përdorimit të inteligjencës artificiale?*" 25.2% treguan se janë shumë të shqetësuar, dhe 49.5% raportuan se ishin disi të shqetësuar. Një përqindje më e vogël, 17.1%, deklaruan se nuk ishin shumë të shqetësuar, dhe 5.4% nuk ishin fare të shqetësuar. Për më tepër, 2.7% ishin të pasigurt.

Kur u pyetën: "*A besoni se teknologjitë e inteligjencës artificiale mund të përhapin informacione të pasakta ose të rreme që mund të ndikojnë në opinionin publik?*" 36% besonin fuqimisht se AI mund ta bënte këtë shumë shpesh, dhe 46.8% mendonin se mund ta bënte ndonjëherë. Ndërkohë, 9.9% mendonin se kjo mund të ndodhte rrallë, 1.8% besonin se nuk do të ndodhte kurrë dhe 5.4% ishin të pasigurt.

Pyetja e tretë pyeti: "*A mendoni se Inteligjenca Artificiale mund të shkaktojë diskriminim në shoqëri (p.sh. në punësim, shërbime, etj.)?*" . Këtu, shumica e të anketuarve (52.3%) ranë dakord se AI ndonjëherë mund të shkaktojë diskriminim, dhe 18% besonin se UA mund të shkaktojë shpesh diskriminim. 12.6% mendonin se do të ndodhte rrallë, dhe 9.9% nuk besonin se AI do të shkaktojë diskriminim, ndërsa 7.2% ishin të pasigurt.

Këto rezultate tregojnë një nivel të lartë shqetësimi për potencialin e AI për të shkelur të drejtat e privatësisë, me shumicën e të anketuarve që shprehin shqetësimin për ndikimin e AI në privatësinë e tyre personale. Në mënyrë të ngjashme, ekziston një shqetësim i madh se AI mund të përhapë dezinformata, me shumë të anketuar që e perceptojnë këtë si një kërcënim real për lirinë e informacionit. Së fundi, ndërgjegjësimi i publikut për potencialin e AI për të shkaktuar diskriminim në fusha të tilla si punësimi dhe shërbimet është i dukshëm, pasi mbi gjysma e të

anketuarve besojnë se AI mund të kontribuojë në praktikat diskriminuese, shpesh ose herë pas here. Së bashku, këto gjetje theksojnë ndërgjegjësimin e publikut për rreziqet e mundshme të AI për të drejtat themelore të njeriut.

Në përgjigje të pyetjes, "*Cila mendoni se është çështja më e rëndësishme për t'u marrë parasysh gjatë rregullimit të Inteligjencës Artificiale?*" pjesa më e madhe e të anketuarve, 54.1%, e kanë prioritetizuar mbrojtjen e privatësisë dhe të dhënave personale si çështjen më të rëndësishme. 23.4% besonin se garantimi i sigurisë dhe mbrojtjes kundër abuzimit me teknologjinë ishte faktori më kritik. 10.8% e tjerë theksuan nevojën për transparencë në mënyrën se si funksionon AI dhe 7.2% theksuan rëndësinë e parandalimit të diskriminimit dhe sigurimit të trajtimit të barabartë. Së fundi, 4.5% theksuan përgjegjshmërinë e atyre që zhvillojnë dhe përdorin sisteme AI.

Këto gjetje janë në përputhje me shqetësimet e shprehura në pyetjet e mëparshme në lidhje me privatësinë, keqinformimin dhe diskriminimin. Në veçanti, theksi dërrmues në mbrojtjen e privatësisë përputhet me gjetjen e mëparshme se një pjesë e konsiderueshme e të anketuarve janë të shqetësuar se si AI mund të ndikojë në privatësinë e tyre personale. Çështja e dytë më e rëndësishme, siguria dhe mbrojtja nga abuzimi, gjithashtu i bën jehonë shqetësimit të publikut për përhapjen e dezinformatave dhe keqpërdorimit të AI. Ndërkohë, fokusi relativisht më i vogël në parandalimin e diskriminimit dhe përgjegjshmërinë pasqyron nivelin e moderuar të shqetësimit në lidhje me AI që shkakton diskriminim shoqëror të vërejtur në pyetjet e mëparshme.

Në përgjithësi, këto përgjigje sugjerojnë se kur bëhet fjalë për rregullimin e AI, publiku është më i shqetësuar për privatësinë dhe sigurinë, i ndjekur nga transparenca dhe diskriminimi, duke përforcuar nevojën për një qasje gjithëpërfshirëse dhe të balancuar mirë ndaj rregullimit të AI.

Në përgjigje të pyetjes "*A jeni në dijeni për ndonjë ligj apo politikë specifike në Kosovë që rregullon përdorimin e inteligjencës artificiale?*". 64.5% janë përgjigjur jo, duke treguar se shumica e publikut nuk është në dijeni të ndonjë legjislacioni specifik për UA në Kosovë. Ndërkohë, 27.3% deklaruan se ishin të pasigurt dhe vetëm 8.2% pretenduan se dinin për një ligj apo politikë që rregullon AI.

Për pyetjen, "*A mendoni se qeveria duhet të rregullojë përdorimin e Inteligjencës Artificiale për të mbrojtur të drejtat tuaja?*" një shumicë dërrmuese, 83.8%, besonte se qeveria duhet të rregullojë AI për të siguruar mbrojtjen e të drejtave të tyre. 9.9% nuk ishin dakord, duke deklaruar se rregullimi i qeverisë nuk ishte i nevojshëm, ndërsa 6.3% nuk kishin asnjë mendim për këtë çështje.

Këto rezultate theksojnë qartë mungesën e vetëdijes në lidhje me legjislacionin specifik për UA në Kosovë. Shumica e të anketuarve janë ose të pavetëdijshëm ose të pasigurt për ndonjë kornizë ligjore që rregullon AI. Në të njëjtën kohë, ekziston një kërkesë e fortë për ndërhyrjen e qeverisë për të rregulluar AI, me gati 84% të të anketuarve që pajtohen se rregullimi është i nevojshëm për të mbrojtur të drejtat e tyre. Kjo tregon një pritje të qartë të publikut për veprimin e qeverisë në hapësirën e AI, edhe nëse vetëdija aktuale për ligjet ekzistuese është e ulët. Hendeku midis ndërgjegjësimin legjislativ dhe dëshirës për rregullim sugjeron një mundësi si për edukimin publik ashtu edhe për zhvillimin e politikave të qarta të AI.

Në përgjigje të pyetjes, " *A besoni se teknologjitë e inteligjencës artificiale do të përmirësojnë cilësinë e jetës për njerëzit në Kosovë në të ardhmen?* " shumica e të anketuarve, 60.9%, mendonin se AI do të kishte një ndikim pozitiv dhe besonin se do të përmirësohej. cilësinë e jetës. 20% ishin edhe më optimistë, duke parashikuar se AI do të kishte një ndikim shumë pozitiv.

Ndërkohë, 9.1% besonin se AI nuk do të kishte asnjë ndikim në cilësinë e jetës. Një pjesë më e vogël, 6.4%, mendonin se AI do të kishte një efekt negativ dhe 3.6% besonin se do të kishte një efekt shumë negativ.

Shumica e publikut ka një pikëpamje pozitive në lidhje me ndikimin e ardhshëm të AI në cilësinë e jetës në Kosovë, me mbi 80% që presin përmirësime në një farë mase. Ky optimizëm zbutet nga një grup i vogël, por i dukshëm, të cilët janë ose skeptikë për ndikimin e AI ose madje parashikojnë pasojat negative. Këto gjetje sugjerojnë një perceptim përgjithësisht të favorshëm të potencialit të AI, megjithëse prania e skepticizmit tregon se besimi i publikut dhe masat rregullatore do të luajnë një rol kyç në formësimin e mënyrës se si AI pranohet dhe zbatohet në të ardhmen.

4.3. Boshllëqet e gatishmërisë së palëve të interesuara

Gatishmëria e palëve të interesuara i referohet gatishmërisë së aktorëve kryesorë – si institucionet publike, kompanitë e sektorit privat, shoqëria civile dhe publiku i gjerë – për të kuptuar, rregulluar dhe angazhuar në mënyrë efektive me teknologjitë e AI. Në kontekstin e AI, gatishmëria përfshin të kesh kuadrin e nevojshëm ligjor, udhëzimet etike, kapacitetin teknik dhe ndërgjegjësimin e publikut për të siguruar zbatimin e përgjegjshëm dhe të dobishëm të UA.

Ky seksion vlerëson boshllëqet në gatishmëri ndërmjet palëve të ndryshme të interesuara në Kosovë, bazuar në rezultatet e anketës dhe peizazhin aktual të UA në vend. Gjetjet zbulojnë boshllëqe të rëndësishme si në infrastrukturën ligjore ashtu edhe në kapacitetet institucionale, duke identifikuar gjithashtu fushat ku mund të bëhen përmirësime. Ne do t'i shqyrtojmë këto boshllëqe në rregullimin e sektorit publik, integrimin e sektorit privat dhe ndërgjegjësimin publik.

Boshllëqet e palëve të interesuara

Institucionet publike në Kosovë nuk janë ende të përgatitura në mënyrë adekuate për t'u marrë me sfidat etike, ligjore dhe rregullatore të paraqitura nga UA. Pavarësisht rritjes së ndërgjegjësimit për rëndësinë dhe potencialin e AI, ka një mungesë të konsiderueshme të veprimeve konkrete në drejtim të zhvillimit të politikave specifike të AI ose një strategjie kombëtare gjithëpërfshirëse. Ndërsa qeveria ka shprehur synimet për të zhvilluar një strategji të AI ⁸⁷, deri më tani, nuk ka plane formale, as nuk ka ndonjë afat kohor të qartë që një strategji e tillë të zbatohet përpara vitit 2025. Si rezultat, zhvillimi i legjislacionit specifik për AI ose krijimi i një agjencie të dedikuar të AI duket të jetë në një horizont të largët.

Diskutimet dhe intervistat me zyrtarë publikë zbulojnë një mungesë thelbësore të të kuptuarit në lidhje me mënyrën se si funksionon AI, kompleksitetet e saj teknike dhe potencialin e saj të plotë.

⁸⁷ *Ministria e Ekonomisë, Republika e Kosovës, Agjenda Dixhitale e Kosovës 2030*, fq.24. Në dispozicion në: [Digital Agenda of Kosovo 2030](#)

Edhe pse 64.5% e të anketuarve kanë treguar se nuk kanë dijeni për ndonjë ligj që rregullon AI në Kosovë, nuk është vetëm mungesa e legjislacionit ajo që është shqetësuese. Sfida shtrihet në kapacitetin institucional brenda organeve publike për të kuptuar dhe menaxhuar në mënyrë efektive çështjet që lidhen me AI. Për shembull, zyrtarët publikë, ndërkohë që kanë dëgjuar për AI, e lidhin atë kryesisht me mjete gjeneruese të AI si ChatGPT, të cilat diskutohen gjerësisht në media dhe qarqe teknologjike. Megjithatë, të kuptuarit e tyre për aplikimet më të avancuara dhe të larmishme të AI-siç janë analitika parashikuese, vendimmarrja e automatizuar dhe njohja biometrike-është e kufizuar.

Kjo mungesë e thellësisë në kuptim paraqet rreziqe të konsiderueshme, veçanërisht në sektorë si gjyqësori dhe prokuroria. Ndërsa AI fillon të luajë një rol më të madh në proceset ligjore dhe hetimore, institucionet si gjyqësori dhe prokuroria do të luftojnë për të trajtuar rastet që përfshijnë çështje të lidhura me AI. Rastet komplekse që përfshijnë vendimmarrje algoritmike, mbikëqyrje të drejtuar nga AI, apo edhe diskriminim që rrjedh nga modelet e njëanshme të AI janë përtej ekspertizës aktuale të shumë profesionistëve ligjorë. Bazuar në intervistat me zyrtarë, është evidente se nuk ka trajnim të strukturuar apo gatishmëri brenda këtyre institucioneve për të adresuar ndërthurjen në rritje të UA dhe ligjit.

Për më tepër, ndërsa 83.8% u shprehën se qeveria duhet të rregullojë AI për të mbrojtur të drejtat individuale, vetë institucionet publike nuk janë të pajisura mirë për të përmbushur këtë kërkesë. Përtej mungesës së një kuadri ligjor, mungon edhe struktura administrative për të zbatuar rregullore të tilla, pasi ato ekzistojnë. Pa përpjekje të konsiderueshme për ndërtimin e kapaciteteve, nuk ka gjasa që institucionet publike të jenë në gjendje të krijojnë ose zbatojnë politika që adresojnë në mënyrë adekuate shqetësimet etike që rrethojnë teknologjitë e AI.

Sektori privat në Kosovë ka filluar të integrojë AI në modelet e biznesit, veçanërisht në kompanitë më të mëdha si telekomunikacioni dhe startup-et e teknologjisë. Megjithatë, niveli i përgjithshëm i gatishmërisë mbetet i kufizuar. Mjetet e inteligjencës artificiale në përdorim aktualisht janë të përqendruara në funksionet bazë si përpunimi i të dhënave dhe automatizimi i procesit, me përdorime më të avancuara, të tilla si analitika e drejtuar nga AI dhe përpunimi i gjuhës natyrore, që miratohen ngadalë, kryesisht nga ndërmarrjet më të mëdha. Pavarësisht këtij progresi, shumë pak kompani kanë krijuar korniza etike për përdorimin e AI. Mungesa e politikave gjithëpërfshirëse që rrethojnë mbrojtjen e privatësisë, diskriminimin dhe transparencën e AI mund t'i ekspozojë bizneset ndaj rreziqeve ligjore dhe etike ndërsa përdorimi i AI rritet.

Për më tepër, sektori privat duket i papërgatitur për rregulloret e ardhshme të AI. Shumë kompanive u mungon ekspertiza e brendshme e nevojshme për të respektuar ligjet e mundshme të AI, veçanërisht rreth mbrojtjes së të dhënave dhe llogaridhënies për vendimet e drejtuara nga AI. Ky boshllëk mund t'i lë bizneset vulnerabël ndaj sfidave rregullatore pasi Kosova përafrohet me standardet e AI të vendosura nga BE-ja. Për më tepër, shumica e ndërmarrjeve të vogla dhe të mesme (SME) nuk kanë burime financiare për të investuar në teknologjitë e AI ose programe për ndërtimin e kapaciteteve për punonjësit e tyre. Pa stimuj qeveritarë ose programe financimi për të mbështetur adoptimin e AI, shumë biznese mund të mbeten prapa në garën globale të AI.

Organizatave shoqërisë civile (OSHC) në Kosovë po bëhen më të vetëdijshme për implikimet etike të AI, veçanërisht në lidhje me të drejtat e njeriut. Megjithatë, kapaciteti i tyre për t'u angazhuar me qeverisjen dhe avokimin e AI mbetet i pazhvilluar. Edhe në mesin e pak OShC-ve që diskutojnë AI, shumë pak fokusohen në ndikimin e saj në shoqëri ose të drejtat e njeriut. Organizatat ndërkombëtare dhe donatorët po fokusohen gjithnjë e më shumë në qeverisjen elektronike dhe digjitalizimin në Kosovë, dhe kjo ka të ngjarë të shtrihet edhe në AI në të ardhmen e afërt, por tani për tani, këto përpjekje janë ende në një nivel relativisht të ulët. Për më tepër, organizatave të shoqërisë civile u mungon ekspertiza teknike e nevojshme për të monitoruar sistemet e AI ose për të kontribuar në diskutimet e politikave në mënyrë domethënëse. Shumica e organizatave janë ende të fokusuar në çështjet tradicionale të të drejtave të njeriut dhe ndërkohë që ka një interes në rritje për të drejtat dixhitale, pak janë të pajisura për të adresuar sfidat specifike të AI. Pavarësisht këtyre kufizimeve, shoqëria civile ka një potencial të rëndësishëm për të rritur ndërgjegjësimin për rreziqet e AI, të tilla si diskriminimi, shkeljet e privatësisë dhe paragjykimet. OShC-të mund të luajnë një rol vendimtar në fushatat e edukimit publik dhe të avokojnë për praktika më etike të AI në sektorët publikë dhe privatë.

Institucionet akademike të Kosovës janë ende në fazat e hershme të integritit të AI në kurrikulën e tyre. Pak universitete ofrojnë programe të lidhura me AI dhe ka pak kërkime që po kryhen mbi ndikimet shoqërore të AI. Kjo përfaqëson një hendek të rëndësishëm në zhvillimin e ekspertizës lokale dhe udhëheqjes së mendimit mbi AI. Akademia ka potencialin për të nxitur zhvillimin e ekspertizës së AI në Kosovë duke zgjeruar ofertat e saj arsimore, duke nxitur bashkëpunimet kërkimore dhe duke ofruar trajnime për sektorin publik dhe privat mbi përdorimin e përgjegjshëm të teknologjive të AI.

Publiku i gjerë në Kosovë demonstroi vetëdije të lartë për AI, por të kuptuarit e tyre për teknologjinë dhe implikimet e saj më të gjera mbetet i kufizuar. Siç tregohet nga sondazhi, shumica e njerëzve janë të njohur me AI, por njohuritë e tyre shpesh kufizohen në mjetet gjeneruese të AI si ChatGPT. Ka më pak ndërgjegjësim për aplikimet më të gjera të AI në fusha të tilla si punësimi, kujdesi shëndetësor ose shërbimet publike. Shumë të anketuar besojnë se janë të mirëinformuar për AI, por ky mund të jetë një mbivlerësim. Hendeku midis njohurive të perceptuara dhe të kuptuarit aktual mund të çojë në debate publike të keqinformuara rreth AI dhe rolit të saj në shoqëri.

4.4. Standardet për Rregulloren e AI

Siç u diskutua më parë, Kosova është në një fazë fillestare në zhvillimin e saj të AI, me korniza të kufizuara rregullatore dhe kapacitete institucionale. Në të kundërt, vendet e tjera kanë bërë hapa të rëndësishëm në krijimin e modeleve gjithëpërfshirëse të qeverisjes së AI. Për shembull, Bashkimi Evropian (BE) ka zhvilluar një qasje të fortë ndaj rregullimit të AI, duke theksuar kornizat e bazuara në rrezik, konsideratat etike, gjithëpërfshirja e palëve të interesuara dhe mbikëqyrja etike.⁸⁸

⁸⁸Komisioni Evropian, "Bordi i Inteligjencës Artificiale: Koordinimi i Politikës së AI të BE", qasjeuar më 17 nëntor 2024, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/ai-board>.

Vende si Gjermania dhe Holanda janë njohur për përparimet e tyre në AI. Holanda, për shembull, është identifikuar si një yll në rritje në Indeksin Global të AI, duke u renditur përpara Gjermanisë, Francës dhe Australisë.⁸⁹ Ky progres pasqyron investime të forta në kërkimin e AI dhe bashkëpunimin me shumë palë. Në mënyrë të ngjashme, Gjermania është renditur vazhdimisht ndër vendet kryesore në inovacionin e AI, duke u fokusuar në adoptimin etik të AI dhe integrimin e AI në industri të ndryshme.⁹⁰ Këto vende janë shembull i strategjive dhe rregulloreve më të avancuara të AI, nga të cilat qeveria e Kosovës mund të studiojë për të informuar kornizën e saj të qeverisjes së AI.

Ndërsa Kapitulli II ka analizuar tashmë kuadrin ligjor të BE-së, ky seksion do të fokusohet në strukturat institucionale dhe mbikëqyrëse të BE-së.

Qasja e qeverisjes së AI të BE-së

BE-ja ka krijuar një kornizë të sofistikuar mbikëqyrjeje dhe zbatimi sipas Aktit të AI për të funksionalizuar mekanizmat e saj rregullatorë për AI. Akti i AI prezanton disa organe të reja të ngarkuara posaçërisht për të siguruar përputhshmëri, monitorim dhe koordinim në të gjithë shtetet anëtare. Këto përfshijnë Bordin e AI⁹¹ dhe Zyrën e AI⁹², të krijuara të dyja për të forcuar strukturën e qeverisjes për AI në BE. Së bashku, këto institucione përbëjnë thelbin e kuadrit mbikëqyrës rregullator të BE-së, duke punuar për të siguruar që zhvillimi i AI të përputhet me parimet e ligjit për sigurinë, transparencën dhe përgjegjësinë etike, megjithatë është e rëndësishme të theksohet se këta nuk janë aktorët e vetëm përgjegjës për të siguruar mbikëqyrje efektive.

Përveç këtyre organeve qendrore, kuadri mbështetet shumë në autoritetet kombëtare mbikëqyrëse, të cilat zbatojnë dhe zbatojnë rregulloret e AI në nivel të shtetit anëtar. Këto autoritete luajnë një rol kritik në kryerjen e auditimeve, vlerësimin e pajtueshmërisë dhe adresimin e mospërputhshmërisë.⁹³ Për më tepër, struktura e qeverisjes plotësohet nga përfshirja e institucioneve ekzistuese dhe rregullatorëve të sektorëve specifikë. Për shembull, Bordi Evropian për Mbrojtjen e të Dhënave (EDPB) trajton shqetësimet e privatësisë së të dhënave të lidhura me sistemet e AI, duke siguruar përputhjen me GDPR, përkatësisht mbrojtjen e të dhënave.⁹⁴ Kjo qasje e integruar i lejon BE-së të adresojë sfidat shumëdisiplinore të paraqitura nga teknologjitë e AI.

Korniza e qeverisjes së BE-së thekson gjithashtu rëndësinë e bashkëpunimit me shumë palë të interesuara, duke angazhuar aktorë nga akademja, industria, shoqëria civile dhe organizatat

⁸⁹Distrikti i Shkencës së të Dhënave, "Në Indeksin Global të AI, Holanda shfaqet si një yll në rritje, duke u renditur përpara Gjermanisë, Francës dhe Australisë," Link: <https://datasciencedistrict.nl/in-the-global-ai-index-holanda-shfaqet-si-yll-ne-ngritje-duke-renditur-perpara-gjermanise-france-dhe-australi/>.

⁹⁰Tortoise Media, "Indeksi Global i Inteligjencës Artificiale 2024", Link: <https://www.tortoisemedia.com/2024/09/19/the-global-artificial-intelligence-index-2024/>.

⁹¹Për më shumë informacion, ju lutemi vizitoni: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/ai-board>

⁹²Për më shumë informacion, ju lutemi vizitoni: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/ai-office>

⁹³Bashkimi Evropian, "Akti i Inteligjencës Artificiale", Neni 70: Autoritetet Mbikëqyrëse Kombëtare. Link: <https://artificialintelligenceact.eu/article/70/>.

⁹⁴Bordi Evropian për Mbrojtjen e të Dhënave, "Rreth EDPB. Lidhja: <https://edpb.europa.eu>.

ndërkombëtare për të ofruar të dhëna mbi politikën dhe zbatimin e AI.⁹⁵ Këta palë të interesuara kontribuojnë në sigurimin që sistemet e AI të përputhen me parimet etike dhe vlerat shoqërore duke trajtuar në mënyrë efektive rreziqet e shfaqura, siç ilustron nga konsultimi i Zyrës së AI për modelet e besueshme të AI për qëllime të përgjithshme, që fton të dhëna nga academia, industria, shoqëria civile dhe autoritetet publike. për të informuar zhvillimin e Kodit të parë të Praktikës së UA për qëllime të përgjithshme.⁹⁶

Bordi i AI, Zyra e AI dhe autoritetet mbikëqyrëse kombëtare funksionalizojnë parimet rregullatore të BE-së, duke e transformuar mbikëqyrjen e nivelit të lartë në qeverisje vepruese. Duke shqyrtuar në detaje mandatet dhe funksionet e tyre, ne mund të kuptojmë më mirë se si zbatohet në praktikë modeli i sofistikuar i qeverisjes së BE-së. Bordi i UA është një institucion kyç i themeluar sipas nenit 65 të Ligjit për AI. Roli i tij kryesor është të mbikëqyrë zbatimin e vazhdueshëm të rregulloreve të AI në të gjithë Bashkimin Evropian. Bordi i AI përbëhet nga përfaqësues nga autoriteti mbikëqyrës kombëtar i çdo shteti anëtar të BE-së, një përfaqësues nga Komisioni Evropian dhe palë të tjera të interesuara, duke siguruar qeverisje të gjerë dhe të koordinuar.⁹⁷⁹⁸

Neni 66 i Aktit të AI detajon më tej përgjegjësitë e gjera të Bordit, të cilat përfshijnë ofrimin e udhëzimeve, lehtësimin e bashkëpunimit dhe mbështetjen e zhvillimit të praktikave rregullatore. Ndër detyrat kryesore të tij janë:

- Lehtësimi i bashkëpunimit ndërmjet autoriteteve kombëtare mbikëqyrëse dhe promovimi i praktikave të qëndrueshme administrative nëpër shtetet anëtare, duke përfshirë ato që lidhen me sandboxet rregullatore dhe testimin në botën reale të sistemeve të AI.
- Këshillimi i Komisionit Evropian dhe shteteve anëtare për zbatimin e Aktit të AI, duke përfshirë përditësimet e kuadrit rregullator, zhvillimin e kodeve të sjelljes dhe vlerësimin e tendencave teknologjike në zhvillim.
- Mbledhja dhe ndarja e ekspertizës teknike dhe rregullatore, zhvillimi i standardeve dhe kontributi në ndërgjegjësimin e publikut dhe shkrim-leximin e AI.
- Bashkëpunim me organe, agjenci dhe organizata ndërkombëtare të tjera të BE-së për të harmonizuar përpjekjet për sigurinë e produkteve, sigurinë kibernetike, mbrojtjen e konsumatorëve dhe të drejtat themelore.
- Ndihma e autoriteteve kombëtare në zhvillimin e ekspertizës teknike dhe organizative të nevojshme për zbatimin e Aktit të AI dhe kontributi në vlerësimin e nevojave për trajnim.⁹⁹

⁹⁵Bashkimi Evropian, "Hyrje në Kodet e Praktikës". Lidhja: <https://artificialintelligenceact.eu/introduction-to-codes-of-practice/>.

⁹⁶Komisioni Evropian, "Akti i AI: Thoni mendimin tuaj për AI me qëllim të përgjithshëm të besueshëm". Lidhja: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/consultations/ai-act-have-your-trustworthy-general-purpose-ai>.

⁹⁷Bashkimi Evropian, "Akti i Inteligjencës Artificiale", Neni 65: Bordi Evropian i Inteligjencës Artificiale. Link: <https://artificialintelligenceact.eu/article/65/>.

⁹⁸Komisioni Evropian, "Bordi Evropian i Inteligjencës Artificiale. Link: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/ai-board>.

⁹⁹Bashkimi Evropian, "Akti i Inteligjencës Artificiale", Neni 66: Bordi Evropian i Inteligjencës Artificiale. Link: <https://artificialintelligenceact.eu/article/66/>

Zyra e AI, e krijuar në kuadër të Komisionit Evropian, është një gur themeli i kornizës qeverisëse të BE-së për AI. Ai luan një rol kritik në zbatimin e Aktit të AI dhe avancimin e angazhimit të BE-së për AI të besueshme.¹⁰⁰ Si një organ operacional, Zyra e AI-së mbështet punën e Bordit të AI, lehtëson bashkëpunimin ndërmjet autoriteteve kombëtare dhe siguron zbatimin e qëndrueshëm të rregulloreve të AI në të gjithë BE-në.

Zyra e AI është e strukturuar të veprojë si sekretariat i Bordit të AI, duke trajtuar përgjegjësitë teknike dhe administrative. Ai mbështet zhvillimin e standardeve dhe udhëzimeve, ndihmon Shtetet Anëtare në harmonizimin e praktikave të zbatimit dhe ofron ekspertizë për çështjet e reja në rregulloren e AI. Ky koordinim ndihmon në ruajtjen e një qasjeje të qëndrueshme në të gjithë BE-në, duke siguruar që autoritetet kombëtare të zbatojnë Aktin e AI në një mënyrë të përafëruar me objektivat më të gjera të Bashkimit.¹⁰¹¹⁰²

Një nga iniciativat kryesore të Zyrës së AI është Pakti i AI, një marrëveshje vullnetare që inkurajon palët e interesuara të angazhohen ndaj parimeve të AI të besueshme edhe përpara zbatimit të plotë të Aktit të AI. Kjo nismë demonstroi natyrën proaktive të Zyrës së AI, duke theksuar bashkëpunimin me kompanitë private, shoqërinë civile dhe institucionet akademike për të nxitur inovacionin dhe vendosjen etike të AI.

Zyra e AI gjithashtu luan një rol jetik në angazhimin publik dhe ndërtimin e kapaciteteve. Ai siguron burime trajnimit për autoritetet kombëtare, rrit ndërgjegjësimin për rreziqet dhe mundësitë e AI dhe promovon zhvillimin e AI me në qendër njeriun. Përpjekjet e saj synojnë të ndërtojnë besimin e publikut në teknologjitë e AI duke siguruar që ato të zhvillohen dhe të vendosen në përputhje me vlerat e BE-së.

Bashkëpunimi është një aspekt qendror i operacioneve të Zyrës së AI. Ai punon ngushtë me Bordin e AI, duke ofruar mbështetje operationale për të siguruar funksionimin e qetë të Bordit. Ai gjithashtu lidhet me autoritetet kombëtare mbikëqyrëse, duke i ndihmuar ata në adresimin e sfidave të zbatimit dhe përafrimit të praktikave në të gjithë Shtetet Anëtare. Për më tepër, Zyra e AI angazhohet me organe të tjera të BE-së, si EDPB, për çështjet e privatësisë së të dhënave dhe bashkëpunon me rregullatorë të tjerë sektorialë.

Nëpërmjet punës së saj, Zyra e AI lidh boshllëqet midis aspekteve teknike, administrative dhe rregullatore të qeverisjes së AI. Ai gjithashtu forcon pozicionin e BE-së në diskutimet globale të AI duke nxitur bashkëpunimin ndërkombëtar dhe duke u përafëruar me standardet globale. Duke integruar këto përgjegjësi të ndryshme, Zyra e AI siguron që teknologjitë e AI në BE të zhvillohen dhe të vendosen në mënyrë të sigurt, etike dhe në një mënyrë që pasqyron vlerat evropiane.

¹⁰⁰Komisioni Evropian, "Zyra Evropiane e Inteligjencës Artificiale", Link: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/ai-office>

¹⁰¹Bashkimi Evropian, "Akti i Inteligjencës Artificiale", nenet 56 dhe 64. Lidhjet: <https://artificialintelligenceact.eu/article/56/>
<https://artificialintelligenceact.eu/article/64/>

¹⁰²Komisioni Evropian, "Zyra Evropiane e Inteligjencës Artificiale", Link: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/ai-office>

Zbatimi dhe zbatimi i rregulloreve të AI në nivel kombëtar kryhen nga autoritetet mbikëqyrëse kombëtare, siç mandatohet sipas nenit 70 të Aktit të AI. Këto autoritete caktohen nga çdo shtet anëtar për të mbikëqyruar zbatimin e rregullores, duke reflektuar angazhimin e BE-së për një model qeverisjeje të decentralizuar, por të harmonizuar.

Përgjegjësitë e autoriteteve kombëtare mbikëqyrëse përfshijnë:

- Kryerja e auditimeve dhe hetimeve për mospërputhje me rregulloret e AI.
- Adresimi i shkeljeve të ligjit të AI përmes gjobave ose kufizimeve operationale në sistemet e AI.
- Duke punuar me Bordin e AI për të siguruar zbatim të qëndrueshëm, veçanërisht për sistemet e AI të vendosura në shumë shtete anëtare ¹⁰³.

Korniza e qeverisjes së BE-së për AI përfshin gjithashtu organe të tjera kyçe që ofrojnë njohuri dhe udhëzime të specializuara, si Forumi Këshillimor dhe Paneli Shkencor i Ekspertëve të Pavarur.

Forum i Këshillimor mbledh së bashku përfaqësues nga autoritetet mbikëqyrëse kombëtare, institucionet përkatëse të BE-së dhe palët e interesuara për të lehtësuar dialogun dhe për të ndarë ekspertizën mbi zbatimin dhe zbatimin e Aktit të AI. Ky forum luan një rol kritik në nxitjen e bashkëpunimit dhe sigurimin e përmirësimit të vazhdueshëm të qeverisjes së AI në të gjithë Bashkimin. ¹⁰⁴Paneli Shkencor përbëhet nga ekspertë të pavarur me ekspertizë teknike, etike dhe rregullatore në AI. Ai këshillon Bordin e AI dhe Komisionin Evropian për zhvillimet shkencore, rreziqet në zhvillim dhe tendencat teknologjike për të siguruar që politikat e BE-së të mbeten në linjë me përparimet dhe sfidat më të fundit në AI. ¹⁰⁵

Zgjidhjet e propozuara për Kosovën

Siç u diskutua më herët, Kosova është ende në fazat e hershme të zhvillimit të AI, me kapacitet të kufizuar institucional dhe pa kornizë të krijuar posaçërisht për të adresuar sfidat dhe mundësitë e inteligjencës artificiale. Ky boshllëk është veçanërisht shqetësues pasi Kosova po kalon nëpër një proces dixhitalizimi. Përderisa këto përparime premtojnë shumë, mungesa e rregullores e lë Kosovën të cenueshme ndaj rreziqeve siç janë praktikatat e padrejta, shkeljet e privatësisë, madje edhe shkeljet e mundshme të të drejtave të njeriut nëse sistemet e AI keqpërdoren ose zbatohen keq në fusha të ndjeshme si shëndetësia, arsimit apo drejtësia. sistemi.

Sigurimi që sistemet e inteligjencës artificiale të zhvillohen dhe të përdoren me përgjegjësi nuk është vetëm një çështje e përparimit teknologjik – ka të bëjë gjithashtu me mbrojtjen e të drejtave dhe dinjitetit të individëve. Kapitulli II theksoi se ligjet ekzistuese të Kosovës nuk trajtojnë në mënyrë specifike AI. Nuk ka asnjë ligj të dedikuar për AI, asnjë dokument politikash dhe asnjë strategji që përshkruan se si duhet të qeveriset AI ose si duhet të menaxhohen rreziqet e saj. Kjo

¹⁰³Bashkimi Evropian, "Akti i Inteligjencës Artificiale", Neni 70: Autoritetet Mbikëqyrëse Kombëtare. Link: <https://artificialintelligenceact.eu/article/70/>.

¹⁰⁴Bashkimi Evropian, "Akti i Inteligjencës Artificiale", Neni 67: Forumi Këshillimor: Link: <https://artificialintelligenceact.eu/article/67/>.

¹⁰⁵Bashkimi Evropian, "Akti i Inteligjencës Artificiale", Neni 68: Paneli Shkencor i Ekspertëve të Pavarur. Link: <https://artificialintelligenceact.eu/article/68/>

mungesë qartësie krijon një vakum ligjor, duke i lënë bizneset, institucionet publike dhe qytetarët pa udhëzime se si të lundrojnë në kompleksitetin e teknologjive të AI.

Krijimi i një ligji gjithëpërfshirës të AI në Kosovë është thelbësor për të siguruar që inteligjenca artificiale të zhvillohet dhe përdoret në mënyra që mbrojnë të drejtat e njeriut, nxisin inovacionin dhe promovojnë besimin e publikut. Pa korniza të qarta ligjore, vendosja e teknologjive të AI mund të rezultojë në pasoja të dëmshme, të tilla si vendimmarrja e njëanshme, shkelje e privatësisë ose keqpërdorimi i AI në mënyra që minojnë barazinë dhe drejtësinë. Një ligj për AI do të shërbente si një bazë për adresimin e këtyre rreziqeve, duke ofruar rregulla dhe masa mbrojtëse që mbajnë përgjegjës zhvilluesit, vendosësit dhe përdoruesit e AI për ndikimet e sistemeve të tyre tek individët dhe shoqëria.

Pa mbrojtje adekuate ligjore, ekziston një rrezik i konsiderueshëm që grupet e cënueshme të preken në mënyrë disproporcionale nga sistemet e AI të rregulluara keq. Ligji gjithashtu do të sinjalizojë përkushtimin e Kosovës për t'u përafuar me praktikën më të mira ndërkombëtare, siç janë ato që shihen në Aktin e AI të BE-së, duke i përshtatur këto korniza me nevojat lokale. Ndërsa Kosova aspiron të thellojë partneritetin e saj me BE-në, krijimi i një kornize ligjore që pasqyron standardet evropiane do të përgatiste gjithashtu institucionet e saj për integrim në strukturat më të gjera të qeverisjes rajonale.

Përveç kornizës ligjore, Agjenda Dixhitale e Kosovës 20230 tashmë thekson rëndësinë e krijimit të një strategjie të AI. Strategjia do të shërbente si një udhërrëfyes për zbatimin e ligjit, duke i dhënë përparësi fushave të tilla si ndërgjegjësimi i publikut, ngritja e kapaciteteve dhe bashkëpunimi i shumë palëve. Duke e integruar qeverisjen në agjendën më të gjerë të dixhitalizimit, Kosova mund të sigurojë që adoptimi i AI të mbështesë mirëqenien shoqërore duke nxitur rritjen ekonomike .

Qeverisja duhet të jetë një tipar qendror i ligjit. Një qasje me shumë palë, duke përfshirë institucionet qeveritare, aktorët e sektorit privat, akademinë dhe shoqërinë civile, do të nxiste gjithëpërfshirjen dhe do të siguronte që perspektivat e ndryshme të informojnë rregullimin e AI. Ligji duhet gjithashtu të përcaktojë role të qarta për organet mbikëqyrëse, me përgjegjësi për monitorimin e pajtueshmërisë, vlerësimin e rreziqeve dhe zbatimin e standardeve. Angazhimi dhe konsultimi publik duhet të mbeten elementë kyç, pasi ato janë thelbësore për ndërtimin e besimit dhe për të siguruar që ligji të pasqyrojë vlerat shoqërore.

Është e qartë se hartimi i një strategjie gjithëpërfshirëse të AI, miratimi i një ligji për AI dhe krijimi i organeve të nevojshme qeverisëse janë të gjitha hapa thelbësorë për të siguruar zhvillimin etik dhe me në qendër njeriun e inteligjencës artificiale në Kosovë. Megjithatë, procesi i arritjes së këtyre pikave është kompleks dhe kërkon kohë. Në praktikë, shpesh duhen 2-3 vjet për të hartuar, konsultuar dhe miratuar një ligj të ri, pasuar nga 1-2 vjet të tjera për të krijuar dhe funksionalizuar plotësisht institucionet e nevojshme për ta zbatuar dhe zbatuar atë. Duke pasur parasysh ritmin e shpejtë të zhvillimit të AI në nivel global, ky afat kohor paraqet sfida të rëndësishme për Kosovën. Pa ndonjë masë të përkohshme, vendi rrezikon të bjerë prapa ose, më keq, të lejojë që sistemet e parregulluara të AI të përhapen, duke shkakuar potencialisht dëm për individët dhe duke minuar besimin në institucionet publike.

Për të adresuar këtë boshllëk, do të ishte e kujdesshme që institucionet e Kosovës të themelojnë një organ të përkohshëm mbikëqyrës të AI. Ky organ nuk do të kërkonte domosdoshmërisht kompetenca formale rregulatore ose zbatuese, por mund të vepronte në një kapacitet këshillues për të siguruar që teknologjitë e AI të zhvillohen dhe të vendosen në një mënyrë që përputhet me parimet etike dhe të drejtat e njeriut. Një organ i tillë mund të ofrojë udhëzime për institucionet publike, veçanërisht në kontekstin e përpjekjeve të vazhdueshme të Kosovës për digjitalizim.

Ky organ këshillimor mund të përbëhet nga përfaqësues nga institucionet kryesore ekzistuese, si IPA dhe Institucioni i Ombudspersonit. IPA është veçanërisht i rëndësishëm duke pasur parasysh rolin e tij në mbikëqyrjen e mbrojtjes së të dhënave, një aspekt kritik i qeverisjes së AI. Në mënyrë të ngjashme, Institucioni i Ombudspersonit sjell ekspertizë në mbrojtjen e të drejtave të njeriut, e cila është thelbësore për të siguruar që sistemet e AI të mos përjetësojnë diskriminimin, paragjykimet ose shkelje të tjera të të drejtave. Së bashku, këto institucione mund të ofrojnë një perspektivë multidisiplinare mbi implikimet etike dhe shoqërore të AI, duke u ofruar institucioneve publike udhëzimet e nevojshme për të lundruar në këtë fushë komplekse dhe me zhvillim të shpejtë.

Organi i përkohshëm mbikëqyrës mund të përfshijë gjithashtu përfaqësues nga akademika, organizatat e shoqërisë civile dhe sektori privat për të siguruar një gamë të ndryshme perspektivash. Funkcionet e tij mund të përfshijnë këshillimin për prokurimin dhe vendosjen e sistemeve të AI, kryerjen e vlerësimeve të aplikacioneve me rrezik të lartë dhe rekomandimin e praktikave më të mira për sigurimin e transparencës dhe llogaridhënies.

Kjo zgjidhje e përkohshme do t'i mundësonte Kosovës të adresojë sfidat e menjëhershme derisa kornizat afatgjata, siç janë ligji i AI dhe organet qeverisëse, të zhvillohen dhe funksionalizohen. Duke i dhënë përparësi AI etike dhe të përqendruar te njeriu gjatë kësaj periudhe tranzitore, Kosova mund të vendosë bazat për një kornizë më gjithëpërfshirëse të qeverisjes duke minimizuar rreziqet që lidhen me AI të parregulluar. Për më tepër, krijimi i një organi të tillë do të demonstronte një përkushtim për qeverisje proaktive, duke siguruar që vendi të mbetet në linjë me tendencat globale dhe të gatshëm për të përqafuar AI në një mënyrë që të përfitojnë të gjithë qytetarët.

Kapitulli V: Rekomandime

Bazuar në gjetjet e hulumtimit, është e qartë se Kosova duhet të ndërmarrë hapa të rëndësishëm për të adresuar sfidat e paraqitura nga integrimi në rritje i AI në shoqëri. Për të siguruar që AI është vendosur në një mënyrë që mbështet të drejtat e njeriut, rekomandohen disa veprime kyçe në sektorë të ndryshëm.

Zhvillimi i një kornize qeverisëse të AI duhet të jetë prioritet për Kosovën. Ky kuadër duhet të përfshijë hartimin e legjislacionit specifik për AI që trajton privatësinë, lirinë e shprehjes, mosdiskriminimin dhe qasje në informacion. Korniza e AI duhet të përafrohet me rregulloret evropiane në zhvillim, veçanërisht me Aktin e AI dhe DSA të BE-së. Kosova duhet të zhvillojë një strategji gjithëpërfshirëse të AI që përshkruan përgjegjësitë e qarta për mbikëqyrjen rregullatore, duke përfshirë sigurimin e transparencës, përdorimin etik të teknologjive të AI dhe mbrojtjen e të drejtave themelore. Aplikacionet e drejtuara nga AI, veçanërisht në sektorë si kujdesi shëndetësor dhe zbatimi i ligjit, duhet t'i nënshtrohen auditimeve të rregullta për të siguruar që ato janë në përputhje me këto rregullore të reja.

Kapaciteti i institucioneve publike duhet të përmirësohet ndjeshëm për të menaxhuar dhe rregulluar në mënyrë efektive teknologjitë e AI. Zyrtarët qeveritarë, anëtarët e gjyqësorit dhe agjencitë e zbatimit të ligjit duhet t'i nënshtrohen programeve të specializuara të trajnimit për çështje të lidhura me AI, veçanërisht në lidhje me mbrojtjen e të dhënave, të drejtat e privatësisë dhe paragjykimin algoritmik. Institucionet publike gjithashtu duhet të forcojnë infrastrukturën e tyre dixhitale dhe kuadrin e sigurisë kibernetike për të siguruar që ata mund të trajtojnë me përgjegjësi praninë në rritje të teknologjive të AI. Më konkretisht, organeve publike duhet t'u kërkohet të kryejnë vlerësime të ndikimit të AI përpara se të zbatojnë sisteme të bazuara në AI. Kjo do të ndihmonte në parandalimin e keqpërdorimit të mundshëm të AI.

Në sektorin privat, kompanitë duhet të miratojnë udhëzime të qarta etike për përdorimin e teknologjive të AI. Kompanitë më të mëdha, veçanërisht në sektorë të tillë si telekomunikacioni dhe financat, duhet të inkurajohen të zbatojnë AI me fokus në transparencë dhe llogaridhënie. Këto udhëzime duhet të trajtojnë rreziqet e mundshme si algoritmet e njëanshme, rezultatet diskriminuese dhe trajtimi jo i duhur i të dhënave personale. Ndërkohë, bizneset më të vogla do të kenë nevojë për mbështetje - financiare dhe teknike - për të integruar teknologjitë e AI me përgjegjësi. Qeveria mund të konsiderojë ofrimin e stimujve ose granteve tatimore për NVM-të që respektojnë standardet e të drejtave të njeriut në përdorimin e tyre të AI.

Akademia duhet të marrë një rol më aktiv në zhvillimin e AI në Kosovë. Universitetet duhet të zgjerojnë ofertat e tyre të kurseve për të përfshirë etikën, ligjin dhe qeverisjen e AI së bashku me trajnimin teknik të AI. Hulumtimi mbi ndikimet shoqërore të AI duhet të mbështetet përmes rritjes së financimit, veçanërisht në fushat që lidhen me të drejtat e njeriut, privatësinë dhe barazinë. Partneritetet midis akademisë dhe sektorit privat duhet të inkurajohen, me synimin për të nxitur inovacionin e përgjegjshëm të AI që përputhet me nevojat e shoqërisë.

Shoqëria civile dhe publiku i gjerë gjithashtu luajnë një rol jetik në përdorimin etik të AI. Organizatat joqeveritare duhet të përfshihen më shumë në diskutimet e politikave dhe përpjekjet e

qeverisjes së AI, veçanërisht duke monitoruar përdorimin e AI dhe duke i mbajtur institucionet publike dhe bizneset përgjegjëse. Organizatat ndërkombëtare dhe donatorët, si UNDP-ja dhe agjencitë e BE-së, duhet të vazhdojnë të ofrojnë mbështetje për iniciativat për ndërtimin e kapaciteteve në këtë fushë. Fushatat e ndërgjegjësimit publik janë gjithashtu thelbësore për të ndihmuar qytetarët të kuptojnë rreziqet dhe përfitimet e teknologjive të AI, veçanërisht në lidhje me privatësinë e të dhënave dhe paragjykimin algoritmik. Grupet e shoqërisë civile mund të udhëheqin përpjekjet për të edukuar publikun dhe për të mbrojtur të drejtat e tyre në epokën dixhitale.

Kosova duhet të angazhohet në mënyrë aktive me partnerët ndërkombëtarë për të harmonizuar rregulloret e saj të AI me standardet globale. Në veçanti, bashkëpunimi me BE-në është vendimtar për të siguruar që qeverisja e Kosovës me AI të ecë në hap me rregulloret në zhvillim të BE-së si Akti i AI dhe DSA. Partneritetet me vendet fqinje gjithashtu mund ta ndihmojnë Kosovën të mësojë nga përvojat e tyre dhe të ndajë praktikat më të mira në rregullimin e AI. Donatorët ndërkombëtarë mund të luajnë një rol kyç duke ofruar fonde për kërkimin, ndërtimin e kapaciteteve dhe zhvillimin e infrastrukturës në lidhje me AI.

Së fundi, Kosova duhet të shikojë përtej nevojave imediate dhe të zhvillojë një strategji afatgjatë të AI. Kjo strategji duhet të fokusohet në sigurimin që teknologjitë e AI kontribuojnë në zhvillimin e qëndrueshëm dhe rritjen ekonomike, duke mbrojtur gjithashtu të drejtat e njeriut. Institucionet publike dhe bizneset duhet të inkurajohen të adoptojnë teknologji të AI që promovojnë drejtësinë dhe përfshirjen, duke siguruar që përfitimet e AI të ndahen gjerësisht në të gjithë shoqërinë. Monitorimi dhe vlerësimi i vazhdueshëm i ndikimit të AI në shoqëri do të jetë kritik për të siguruar që sfidat e reja janë identifikuar dhe adresuar në kohën e duhur.

Kosova gjithashtu duhet të miratojë një qasje ndërsektoriale, kolektive dhe pjesëmarrëse për zhvillimin dhe zbatimin e qeverisjes së UA. Përfshirja e aktorëve të shumtë – nëpër institucionet qeveritare, sektorin privat, shoqërinë civile, akademinë dhe organizatat ndërkombëtare – do të sigurojë që politikat e AI të jenë më përfaqësuese, gjithëpërfshirëse dhe më të përgjegjshme ndaj nevojave të të gjithë qytetarëve. Ky proces duhet të jetë transparent, me diskutime dhe konsultime të hapura që mundësojnë kontributin dhe llogaridhënien e publikut.

Duke pasur parasysh kohën e nevojshme për miratimin e legjislacionit të UA dhe themelimin e organeve qeverisëse, Kosova duhet të krijojë një organ të përkohshëm mbikëqyrës të UA si zgjidhje të përkohshme. Ky organ këshillimor do të udhëzojë institucionet publike për përdorimin etik të AI, veçanërisht gjatë procesit të dixhitalizimit, dhe do të ndihmojë në adresimin e sfidave të menjëhershme. Përbërja e përfaqësuesve nga institucionet ekzistuese si Agjencia e Informacionit dhe Privatësisë (IPA) dhe Institucioni i Ombudspersonit, do të siguronte që AI të përputhet me të drejtat e njeriut dhe standardet etike, ndërsa do të vendoste bazat për qeverisje afatgjatë.

Përveç kësaj, strategjia e Kosovës për AI duhet të bazohet në të drejtat dhe parimet dixhitale, duke u përfunduar me Agjendën Dixhitale të BE-së. Kjo përfshin vendosjen e njerëzve në qendër të zhvillimit të AI, garantimin e lirisë së zgjedhjes për përdoruesit, promovimin e sigurisë dhe sigurisë në aplikacionet e AI, nxitjen e solidaritetit dhe përfshirjes për të parandaluar

diskriminimin, inkurajimin e pjesëmarrjes së publikut në vendimmarrjen lidhur me AI dhe sigurimin e qëndrueshmërisë në AI. vendosjen. Këto parime duhet të udhëheqin të gjitha politikatat dhe rregulloret e AI, duke siguruar që të drejtat e njeriut të mbrohen në epokën dixhitale.

Në përmbledhje, rekomandimet fokusohen në ndërtimin e një kuadri të fortë të qeverisjes së AI, rritjen e kapaciteteve të institucioneve publike, inkurajimin e përdorimit etik të AI në sektorin privat, mbështetjen e kërkimit të AI në akademi dhe angazhimin e shoqërisë civile dhe publikut në mënyra kuptimplota. Duke ndërmarrë këto hapa, Kosova mund të sigurojë që teknologjitë e AI të zhvillohen dhe zbatohen në një mënyrë që mbrojnë të drejtat e njeriut dhe promovon inovacionin e përgjegjshëm.

Kapitulli VI: Përfundim

Ndërsa teknologjitë e AI vazhdojnë të zgjerohen globalisht, ndikimi i tyre në të drejtat e njeriut po bëhet gjithnjë e më i rëndësishëm. Ky studim ka kërkuar të eksplorojë sfidat unike me të cilat përballet Kosova në këtë kontekst, duke pasur parasysh infrastrukturën e saj Dixhitale në zhvillim dhe kornizën e kufizuar rregullatore për AI. Ndërsa AI ka premtime të mëdha për zhvillimin ekonomik dhe shoqëror, ajo gjithashtu paraqet rreziqe të konsiderueshme, veçanërisht në lidhje me të drejtat themelore si privatësia, liria e shprehjes dhe mosdiskriminimi.

Kosova, si shumë vende të tjera, është në një moment kyç në transformimin e saj dixhital. Teknologjitë e inteligjencës artificiale kanë filluar të depërtojnë në sektorë kyç, megjithatë vendit i mungon kapaciteti legjislativ dhe institucional për të menaxhuar implikimet etike, ligjore dhe shoqërore të këtyre teknologjive. Mungesa e mekanizmave të qeverisjes specifike për AI e lë Kosovën të prekshme ndaj abuzimeve të mundshme, duke përfshirë mbikëqyrjen e pakontrolluar, paragjykimin algoritmik dhe erozionin e lirive civile.

Për të kuptuar më mirë këto sfida, ky punim shqyrtoi katër pyetje kyçe kërkimore, duke ofruar njohuri mbi gjendjen aktuale të AI në Kosovë dhe duke theksuar fushat që kërkojnë vëmendje urgjente. Gjetjet e hulumtimit hedhin dritë mbi boshllëqet në rregullimin e AI, gatishmërinë e palëve të interesuara dhe ekosistemin më të gjerë të AI në vend.

1. Si ndikon AI në të drejtat e njeriut në Kosovë, veçanërisht në aspektin e privatësisë, lirisë së shprehjes dhe mosdiskriminimit?

Teknologjitë e AI paraqesin rreziqe të konsiderueshme për të drejtat e njeriut në Kosovë, veçanërisht në fusha të tilla si privatësia dhe mbikëqyrja. Pa masat e duhura mbrojtëse, sistemet e mbledhjes së të dhënave të drejtuara nga AI mund të cenojnë privatësinë e individëve duke mundësuar mbikëqyrje masive ose përdorim të paautorizuar të të dhënave. Në mënyrë të ngjashme, roli në rritje i AI në moderimin e përmbajtjes ka potencialin të kufizojë lirinë e shprehjes, veçanërisht në një mjedis politikisht të ndjeshëm si Kosova, ku diskursi politik shpesh është i diskutueshëm. Sistemet e AI gjithashtu mund të përkeqësojnë pabarazitë ekzistuese ose të prezantojnë forma të reja diskriminimi, veçanërisht në sektorë të tillë si punësimi dhe kujdesi

shëndetësor, ku algoritmet e njëanshme mund të prekin në mënyrë disproporcionale popullatat e cenueshme.

2. Çfarë masash dhe politikash ekzistojnë aktualisht në Kosovë për mbrojtjen e të drejtave të njeriut në kontekstin e AI?

Aktualisht, Kosova nuk ka ligje specifike të lidhura me AI ose korniza rregullative gjithëpërfshirëse që adresojnë implikimet e të drejtave të njeriut të AI. Ndërsa Ligji Nr. 06/L-082 për Mbrojtjen e të Dhënave Personale ofron njëfarë mbrojtjeje në fushën e privatësisë së të dhënave, ai nuk adreson plotësisht shqetësimet më të gjera etike që lidhen me teknologjitë e AI. Megjithëse liria e shprehjes dhe barazia në lidhje me AI nuk janë të rregulluara drejtpërdrejt, ekzistojnë ligje ekzistuese që vendosin disa rregulla të përgjithshme bazë. Ligje të tjera, të tilla si ato që lidhen me barazinë dhe mosdiskriminimin, përcaktojnë mbrojtjet bazë që mund të bëhen gjithnjë e më të rëndësishme ndërsa sistemet e AI janë vendosur në sektorë si punësimi dhe shërbimet publike.

Ekziston një nevojë urgjente për legjislacion specifik për AI që përputhet me standardet ndërkombëtare në zhvillim, të tilla si Akti i AI i BE-së dhe DSA.

3. Cili është peizazhi aktual i AI në Kosovë, duke përfshirë teknologjitë kryesore, lojtarët dhe sektorët që përdorin AI?

Peizazhi i AI në Kosovë është ende në fillimet e tij. Ndërsa teknologjitë e AI janë duke u adoptuar nga disa kompani më të mëdha dhe institucione të sektorit publik, niveli i integritit të AI mbetet i kufizuar. Sektorët kryesorë, si telekomunikacioni, financat dhe administrata publike, kanë filluar të eksplorojnë zgjidhje të drejtuara nga AI, por shumicës së palëve të interesuara nuk kanë ekspertizën teknike dhe burimet e nevojshme për t'u angazhuar plotësisht me AI. Lojtarët kryesorë përfshijnë organet qeveritare, kompanitë private, organizatat e shoqërisë civile dhe donatorët ndërkombëtarë. Megjithatë, koordinimi ndërmjet këtyre grupeve është i kufizuar dhe ekosistemi i AI mbetet i pazhvilluar në krahasim me vendet fqinje dhe standardet globale.

4. Sa të informuar dhe të përgatitur janë palët e ndryshme të interesit në Kosovë (qeveria, sektori privat, shoqëria civile) lidhur me implikimet etike të AI?

Gjetjet tregojnë se ndërsa shumë palë të interesuara janë të vetëdijshëm për teknologjitë e AI, ka një mungesë të konsiderueshme të gatishmërisë kur bëhet fjalë për menaxhimin e implikimeve të tyre etike dhe të të drejtave të njeriut. Institucionet qeveritare, në veçanti, nuk janë të pajisura në mënyrë adekuate për të rregulluar ose monitoruar aplikacionet e AI, duke lënë boshllëqe në mbikëqyrje që mund të çojnë në abuzime të mundshme. Sektori privat ka filluar të adoptojë teknologjitë e AI, por udhëzimet etike mungojnë kryesisht, duke ngritur shqetësime rreth transparencës, llogaridhënies dhe paragjykimeve. Organizatat e shoqërisë civile, edhe pse gjithnjë e më shumë të përfshira në diskutimet lidhur me AI, u mungojnë kapacitetet teknike për të marrë pjesë plotësisht në përpjekjet e qeverisjes. Ekziston një nevojë e qartë për bashkëpunim ndërsektorial dhe për ndërtimin e kapaciteteve për të përmirësuar qeverisjen e AI në të gjitha palët e interesuara.

Kosova ballafaqohet me sfida dhe mundësi përderisa lundron me ndikimin në rritje të AI. Ndërsa peizazhi i AI i vendit është ende në zhvillim, rreziqet që lidhen me teknologjitë e AI, veçanërisht në lidhje me të drejtat e njeriut, janë reale. Rekomandimet e dhëna në këtë dokument synojnë të adresojnë këto sfida duke kërkuar zhvillimin e një kuadri qeverisjeje të AI, përmirësim të kapaciteteve institucionale dhe ndërgjegjësim më të madh të publikut.

Duke miratuar legjislacionin specifik për AI, duke nxitur bashkëpunimin ndërmjet sektorit publik dhe privat, dhe duke u përafëruar me standardet ndërkombëtare, Kosova mund të sigurojë që përfitimet e AI të realizohen në një mënyrë që respekton dhe mbron të drejtat e njeriut. Procesi i zhvillimit të një kuadri etik të AI duhet të jetë transparent, gjithëpërfshirës dhe i bazuar në parimet e Agjendës Dixhitale të BE-së – duke theksuar rolin qendror të njerëzve, lirinë e zgjedhjes, sigurinë, përfshirjen, pjesëmarrjen dhe qëndrueshmërinë.

Duke parë përpara, aftësia e Kosovës për të menaxhuar teknologjitë e AI do të varet nga përkushtimi i saj ndaj një qasjeje të përqendruar te të drejtat, pjesëmarrëse dhe ndërsektorale. Duke adresuar boshllëqet rregullatore të identifikuar në këtë hulumtim dhe duke siguruar që palët e interesuara të jenë të përgatitur për të menaxhuar implikimet etike të AI, Kosova mund të pozicionohet si lider në qeverisjen e përgjegjshme të AI brenda rajonit. Në fund të fundit, mbrojtja e të drejtave të njeriut në epokën e AI do të kërkojë jo vetëm korniza të forta ligjore, por edhe angazhim dhe vigjilencë të vazhdueshme në të gjithë sektorët e shoqërisë.

